

technopolis_{|group|}

Mai 2017

Välisriikide kogemus madala haridustasemega täiskasvanute tasemekoolitusse tagasitoomisel ja nn teise võimaluse hariduse korraldamisel

Lõpparuanne

HARIDUS- JA
TEADUSMINISTEERIUM

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti
tuleviku heaks

Välisriikide kogemus madala haridustasemega täiskasvanute tasemekoolitusse tagasitoomisel ja nn teise võimaluse hariduse korraldamisel

Lõpparuanne

technopolis **group** mai 2017

Kerli Müürisepp, Reda Nausédaité, Theresa Madubuko, Katre Eljas-Taal

Uuring teostati Haridus- ja Teadusministeeriumi programmi „Täiskasvanuhariduse edendamine ja õppimisvõimaluste avardamine“ raames, seda rahastati Euroopa Sotsiaalfondist.

Sisukord

Sissejuhatus	5
1 Uuringu läbiviimise meetoodika	7
2 Välisriikide näitajate võrdlus Eestiga.....	10
3 Täiskasvanute tasemeharidus Lätis	12
3.1 Kontekst	12
3.2 Täiskasvanute tasemehariduse korraldus.....	15
3.3 Täiskasvanute tasemehariduse sisu	17
3.4 Täiskasvanute tasemehariduse tulemused	18
3.5 Kokkuvõttev hinnang.....	19
4 Täiskasvanute tasemeharidus Leedus.....	21
4.1 Kontekst	21
4.2 Täiskasvanute tasemehariduse korraldus.....	24
4.3 Täiskasvanute tasemehariduse sisu	25
4.4 Täiskasvanute tasemehariduse tulemused	26
4.5 Kokkuvõttev hinnang.....	26
5 Täiskasvanute tasemeharidus Soomes.....	28
5.1 Kontekst	28
5.2 Täiskasvanute tasemehariduse korraldus.....	32
5.3 Täiskasvanute tasemehariduse sisu	34
5.4 Täiskasvanute tasemehariduse tulemused	37
5.5 Kokkuvõttev hinnang.....	38
6 Täiskasvanute tasemeharidus Rootsis	40
6.1 Kontekst	40
6.2 Täiskasvanute tasemehariduse korraldus.....	43
6.3 Täiskasvanute tasemehariduse sisu	44
6.4 Täiskasvanute tasemehariduse tulemused	47
6.5 Kokkuvõttev hinnang.....	48
7 Täiskasvanute tasemeharidus Taanis.....	50
7.1 Kontekst	50
7.2 Täiskasvanute tasemehariduse korraldus.....	52
7.3 Täiskasvanute tasemehariduse sisu	56
7.4 Täiskasvanute tasemehariduse tulemused	57
7.5 Kokkuvõttev hinnang.....	57
8 Järeldused ja soovitused	59
8.1 Järeldused	59

8.2	Soovitused	63
	Kokkuvõte	67
	Executive Summary	69
Lisa A	Kasutatud kirjandus	72
Lisa B	Intervjueeritute nimekiri	76
Lisa C	Ülevaade intervjueeritud haridusasutustest	78
Lisa D	Intervjuude kavad	79

Tabelid

Tabel 1	Eesti võrdlus Läti, Leedu, Soome, Rootsi ja Taaniga elanike arvu, SKT ja keskharidusele tehtavate kulutuste osas 2015. aasta seisuga Eurostati ja OECD andmetel	10
Tabel 2.	Eesti võrdlus Läti, Leedu, Soome, Rootsi ja Taaniga hariduse, tööhõive ja töötuse näitajate osas	11
Tabel 3	Keskhariduseta täiskasvanute osakaal Lätis 2015. aastal vanuserühmade lõikes	12
Tabel 4	Keskhariduseta täiskasvanute osakaal 25–64-aastaste vanuserühmas Lätis 2015. aastal meeste ja naiste lõikes	13
Tabel 5	Keskhariduseta täiskasvanute osakaal 25–64-aastaste vanuserühmas Lätis 2015. aastal elukoha tüüpide lõikes	13
Tabel 6	Keskhariduseta täiskasvanute osakaal 25–64-aastaste vanuserühmas Lätis 2015. aastal sünniriikide lõikes	13
Tabel 7	Keskhariduseta täiskasvanute osakaal Leedus 2015. aastal vanuserühmade lõikes	21
Tabel 8	Keskhariduseta täiskasvanute osakaal 25–64-aastaste vanuserühmas Leedus 2015. aastal meeste ja naiste lõikes	22
Tabel 9	Keskhariduseta täiskasvanute osakaal 25–64-aastaste vanuserühmas Leedus 2015. aastal elukoha tüüpide lõikes	22
Tabel 10	Keskhariduseta täiskasvanute osakaal 25–64-aastaste vanuserühmas Leedus 2015. aastal sünniriikide lõikes	22
Tabel 11	Keskhariduseta täiskasvanute osakaal Soomes 2015. aastal vanuserühmade lõikes	29
Tabel 12	Keskhariduseta täiskasvanute osakaal 25–64-aastaste vanuserühmas Soomes 2015. aastal meeste ja naiste lõikes	30
Tabel 13	Keskhariduseta täiskasvanute osakaal 25–64-aastaste vanuserühmas Soomes 2015. aastal elukoha tüüpide lõikes	30
Tabel 14	Keskhariduseta täiskasvanute osakaal Soomes 25–64-aastaste vanuserühmas 2015. aastal sünniriikide lõikes	30
Tabel 15	Keskhariduseta täiskasvanute osakaal Rootsis 2015. aastal vanuserühmade lõikes	40
Tabel 16	Keskhariduseta täiskasvanute osakaal 25–64-aastaste vanuserühmas Rootsis 2015. aastal meeste ja naiste lõikes	41
Tabel 17	Keskhariduseta täiskasvanute osakaal 25–64-aastaste vanuserühmas Rootsis 2015. aastal elukoha tüüpide lõikes	41
Tabel 18	Keskhariduseta täiskasvanute osakaal 25–64-aastaste vanuserühmas Rootsis 2015. aastal sünniriikide lõikes	41
Tabel 19	Keskhariduseta täiskasvanute osakaal Taanis 2015. aastal vanuserühmade lõikes	50

Tabel 20 Keskhariduseta täiskasvanute osakaal 25–64-aastaste vanuserühmas Taanis 2015. aastal meeste ja naiste lõikes.....	51
Tabel 21 Keskhariduseta täiskasvanute osakaal 25–64-aastaste vanuserühmas Taanis 2015. aastal elukoha tüüvide lõikes	51
Tabel 22 Keskhariduseta täiskasvanute osakaal 25–64-aastaste vanuserühmas Taanis 2015. aastal sünniriikide lõikes	51

Joonised

Joonis 1 Uuringu läbiviimise protsess ja kasutatud meetodid	7
---	---

Sissejuhatus

Omandatud haridustasemel on oluline mõju inimese tööalasele konkurentsivõimele ja sotsiaal-majanduslikule positsioonile ühiskonnas – tööle saamise tõenäosus, tööturul hakkamasaamine ja üldised võimalused elus edasi jõuda on tugevalt seotud omandatud haridustasemega ja sooviga õppida. Elanike haritusel ja omandatud haridusel on oluline mõju ka riigi kui terviku majanduse konkurentsivõimele ning sotsiaalsele sidususele ühiskonnas. Seega on ka ühiskondlikust vaatenurgast oluline tähelepanu pöörata madalalt haritud inimestele, et toetada neid tasemeõppesse tagasitoomisel ja poolelijäänud haridustaseme omandamisel.

Eestis on keskkhariduse omandanute osakaal 25–64-aastaste hulgas märkimisväärselt kõrgem kui Euroopa Liidu riikides keskmiselt. 2015. aastal oli Eestis vastav näitaja 91,1%, Euroopa Liidus keskmiselt 76,5%¹. Selle näitajaga on Eesti keskkhariduse omandanute osakaalu poolest Euroopa Liidu riikide seas Leedu, Tšehhi ja Slovakkia järel neljandal kohal. Erinevalt aga pea kõigist teistest riikidest, kus keskkharidusega inimeste osakaal ajas kasvab, on see Eestis noorema põlvkonna hulgas hoopis vähenenud². Seda osaliselt põhjusel, et keskkhariduse omandamine ei ole erinevalt 1970.–1980. aastatest enam kohustuslik. **Eestis on tõsiseks ja tähelepanu vajavaks väljakutseks noorte sage piirdumine põhiharidusega.** 2016. aasta kevadel Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt läbi viidud analüüsi “Edukus tööturul” järgi oli aastatel 2005–2009 põhikooli lõpetajaid Eestis 88 000, neist 18 000 ehk 20% ei olnud 2013. aasta lõpuks omandanud põhiharidusest kõrgemat haridustaset³.

Kujunenud olukorras on oluline tähelepanu pöörata nn teise võimaluse hariduse võimaluste pakumisele, mis aitaksid tulemuslikult ja sihtrühma vajadusi arvesse võttes tuua keskkhariduse taäiskasvanud tagasi tasemeõppesse. Käesolev uuring panustab sellesse **ülevaate andmisega välisriikide – Läti, Leedu, Soome, Taani ja Rootsi – kogemusest ja parimatest praktikatest madala haridustasemega taäiskasvanute tasemeõppesse tagasitoomisel ning neile suunatud põhi- ja üldkeskkhariduse korraldamisel.** Seega mõistetakse antud töös nn teise võimaluse hariduse all taäiskasvanutele pakutavaid võimalusi põhi- ja üldkeskkhariduse omandamiseks. Üldjoontes keskendub uuring järgmiste teemade väljaselgitamisele valitud välisriikides.

- Kuidas on korraldatud õppijate tagasitoomine põhi- ja üldkeskkharidust omandama?
- Milline on taäiskasvanutele suunatud üldhariduse sisu, maht, õppekorraldus ning õpingute alustamise ja lõpetamise tingimused?
- Kui tulemuslik on taäiskasvanutele pakutav üldhariduse süsteem ehk kui paljud taäiskasvanud jõuavad õpingute lõpetamiseni? Millised võimalused avanevad taäiskasvanutele suunatud tasemeõppe lõpetajatel edasises elus ning kas nende edasise käekäigu kohta viiakse läbi seiret?

Uuringu tulemusena hinnatakse, millised on kaardistatud riikide võtmekomponendid madala haridustasemega taäiskasvanute tasemeõppesse tagasitoomisel ning neile suunatud põhi- ja üldkeskkhariduse korraldamisel. Välisriikide süsteemide kohta tehtud järelduste põhjal töötatakse välja soovitusel edasisteks arendustegevusteks Eestis nii riigi tasandil kui ka taäiskasvanutele üldharidust pakkuvates koolides.

Lõpparuanne koosneb kaheksast peatükist. Neist **esimeses** antakse ülevaade uuringu läbiviimise meetodikast. **Teine peatükk** peatub valdkonda iseloomustavate näitajate võrdlusel Eestis ja uuringusse valitud välisriikides. **Kolmandas kuni seitsmendas peatükis** esitatakse välisriikide kogemuste ja parimate praktikate kaardistuse tulemused. Täpsemalt antakse iga riigi kohta ülevaade sealse

¹ Eurostat (2015) *At most lower secondary educational attainment by age.*
<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdsc430&plugin=1>

² Valk, A. (2016) *Madala haridustasemega noored.* Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.
https://hm.ee/sites/default/files/haridusmin_madala_haridustasemega_noorte_osakaal.pdf

³ Jaggo, I., Reinhold, M., Valk, A. (2016) *Analüüs: kutse- ja kõrghariduse omandanute edukus tööturul.* Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.

täiskasvanutele suunatud põhi- ja üldkeskhariduse korraldusest, sisust ja tulemustest. Lõpparuande viimases ehk **kaheksandas peatükis** esitatakse välisriikide kaardistuse tulemuste põhjal tehtud järeldused ja soovitused edasisteks arendustegevusteks Eestis.

Uuring on teostatud Haridus- ja Teadusministeeriumi programmi „Täiskasvanuhariduse edendamine ja õppimisvõimaluste avardamine“ raames, seda rahastati Euroopa Sotsiaalfondist, ning ellu viidud Technopolis Group Eesti juhtimisel. Uuringu autorid tänavad tellija esindajaid igakülgse abi ja toe eest kaardistuse läbiviimisel. Samuti soovivad autorid tänada Läti, Leedu, Soome, Rootsi, Taani ja Eesti haridusministeeriumide, valdkonda koordineerivate riigiasutuste ja täiskasvanuharidust pakkuvate õppeasutuste esindajaid, kes olid lahkesti nõus uuringu läbiviimisesse panustama ning intervjuude käigus oma teadmisi ja kogemusi jagama.

1 Uuringu läbiviimise meetodika

Uuringus “Välisriikide kogemus madala haridustasemega täiskasvanute tasemekoolitusse tagasitoomisel ja nn teise võimaluse hariduse korraldamisel” on kesksel kohal kolm **mõistet**, mida on käsitletud järgnevalt.

- **Teise võimaluse haridus** tähendab üldiselt hariduse omandamise juurde tagasipöördumist. Käesolevas uuringus mõistetakse teise võimaluse hariduse all kitsamalt täiskasvanutele pakutavaid võimalusi põhi- ja üldkeskhariduse omandamiseks.
- **Põhiharidus** on kohustuslik üldharidusmiinimum ja vastab ISCED astmele 1 (1.–6. klass) ja 2A (7.–9. klass). Põhihariduse omandamine kestab tavaliselt üheksa aastat – kool algab 1. klassiga ja lõpeb 9. klassiga.
- **Keskharidus** põhineb põhiharidusel ja jaguneb üldkeskhariduseks, mida omandatakse gümnaasiumides, ning kutsekeskhariduseks, mida omandatakse kutseõppeasutustes. Keskharidus vastab ISCED astmele 3A (gümnaasium), 3B (kutsekeskharidus) ja 4B (kutseharidus keskhariduse baasil).
- **Üldkeskharidus** põhineb põhiharidusel ja vastab ISCED astmele 3A. Üldkeskhariduse omandamine loob eeldused ja annab õiguse jätkata õpinguid kõrghariduse ning kutsehariduse omandamiseks.

Erisuste esinemisel välisriikide haridussüsteemides on need kirjeldatud vastava riigi täiskasvanute tasemeharidust käsitlevas peatükis.

Tulenevalt uuringu eesmärgist ja oodatavatest tulemustest põhines see **kvalitatiivsetel meetoditel**. Välisriikide – Läti, Leedu, Soome, Rootsi ja Taani – kogemuse ja parimate praktikate kaardistamiseks viidi läbi **dokumendianalüüs ja ekspertintervjuud**. Seejärel **analüüsi dokumendianalüüsi ja ekspertintervjuude tulemusel kogutud andmeid ja informatsiooni** ning koostati ülevaated, kuidas on välisriikides täiskasvanute tagasitoomine tasemeõppesse korraldatud, milliseid võimalusi neile üldhariduse omandamiseks pakutakse ning kui toimiv ja tulemuslik on neile pakutav üldhariduse süsteem. Välisriikide kogemuse ja parimate praktikate kaardistamise tulemuste põhjal **tehti järeldused**, millised on võtmekomponendid madala haridustasemega täiskasvanute tasemeõppesse tagasitoomisel ning neile suunatud põhi- ja üldkeskhariduse korraldamisel, ning **anti soovitused** edasisteks arendustegevusteks Eestis nii riigi tasandil kui ka täiskasvanutele üldharidust pakkuvates koolides. Ülevaade uuringu läbiviimise protsessist ja kasutatud meetoditest on välja toodud Joonisel 1.

Joonis 1 Uuringu läbiviimise protsess ja kasutatud meetodid

Dokumendianalüüs viidi läbi jooksvalt alates uuringu algusest kuni dokumendianalüüsi ja ekspertintervjuude tulemuste analüüsini. Uuringu läbiviimise alguses kaardistati täiskasvanutele üldhariduse pakkumist käsitlevad allikad, sh andmebaasid, poliitikadokumendid ning varasemad uuringud ja hindamised, mille põhjal koostati taustaanalüüs välisriikide konteksti ja täiskasvanutele

pakutavate võimaluste kohta üldhariduse omandamiseks. Dokumendianalüüsis kasutatud allikate ring laienes pärast ekspertintervjuude läbiviimist. Muu hulgas paluti intervjuude käigus ekspertidel soovitada asjakohaseid allikaid täiskasvanutele suunatud üldhariduse sisu ja korralduse, süsteemi tulemuslikkuse ning parimate praktikate kohta. Uuringus kasutatud kirjanduse loetelu on toodud Lisas A.

Riikide taustaanalüüsi koostamiseks kasutati kõige uuemaid avaldatud näitajaid rahvusvahelistes ja riiklikes statistilistes andmebaasides. Rahvusvahelistest andmebaasidest võeti aluseks Eurostat ja OECD. Valdavalt lähtuti Eurostati andmetest, kuid kahe näitaja – aastased kulutused keskharidusele õpilase kohta ja põhihariduseta täiskasvanute osakaal – võeti aluseks OECD üldnäitajad. Esimese näitaja puhul oli põhjuseks see, et Eurostati andmed on oluliselt vanemad (2011) kui OECD andmed (2015). Teist näitajat Eurostat ei avalda.

Uuringu teises etapis viidi läbi **intervjuud ekspertidega**. Esimesena viidi igas riigis läbi vähemalt üks intervjuu haridusministeeriumi või valdkonda koordineeriva riigiasutuse esindajaga, kes vastutab ja on hästi kursis täiskasvanutele suunatud üldhariduse korraldusega riigis. Teises ringis viidi intervjuud läbi täiskasvanutele üldharidust pakkuvate õppeasutuste esindajatega, et saada ülevaade nende nägemusest riigis toimivale süsteemile ning selgitada välja parimad praktikad õppetöö korraldamisel. Soovitusi õppeasutuste esindajate intervjuerimiseks paluti haridusministeeriumi või valdkonda koordineeriva riigiasutuse esindajatelt. Vastavalt saadud soovitudele, saadeti igas riigis intervjuude kutsed välja mitme õppeasutuse esindajale. Intervjuud viidi läbi nendega, kes kutsesele vastasid ja olid nõus intervjuus osalema. Ülevaade intervjueritud õppeasutustest ja nende näitajatest (omanik, õpilaste arv ja intervjuus käsitletud haridusprogramm) on toodud Lisas C.

Kokku viidi uuringu raames läbi 14 ekspertintervjuud, millest kaheksa toimusid haridusministeeriumi ja valdkonda koordineeriva riigiasutuse esindajatega ning kuus täiskasvanutele üldharidust pakkuvate õppeasutustega. Nii Lätis kui ka Leedus viidi läbi üks intervjuu ministeeriumi esindajaga ja üks intervjuu õppeasutuse esindajaga. Soomes viidi läbi kaks intervjuud Soome Riikliku Haridusameti (soome k *Opetushallitus*) esindajatega ja kaks intervjuud täiskasvanutele üldharidust pakkuvate õppeasutustega. Rootsis viidi läbi kolm intervjuud: üks intervjuu Rootsi Haridus- ja Teadusministeeriumi esindajaga, üks intervjuu Rootsi Riikliku Haridusameti (rootsi k *Skolverket*) esindajaga ja üks intervjuu täiskasvanute kooliga. Taanis viidi läbi üks intervjuu Haridusministeeriumi esindajaga. Lisaks oli Taanis kokku lepitud intervjuu täiskasvanuhariduse pakkujaga, kuid tehnilistel põhjustel ei õnnestunud seda korraldada. Uuringu läbiviijad püüdsid küll leida Taani täiskasvanuhariduse pakkujate seast uue intervjueritava, kuid ühelgi neist ei olnud kiire ajakava tõttu võimalik enam uuringusse panustada. Ärajäänud intervjuu korvamiseks suheldi korduvalt Taani Haridusministeeriumi esindajaga, kes püüdis uuringu läbiviijatega võimalikult palju infot jagada. Lisaks viidi Eesti konteksti paremaks mõistmiseks läbi intervjuu Eesti Haridus- ja Teadusministeeriumi esindajaga ja täiskasvanute gümnaasiumi direktoriga. Intervjueritute nimekiri on toodud Lisas B.

Ekspertintervjuud viidi läbi poolstruktureeritud kujul. Intervjuu läbiviimiseks valmistati ette intervjuu kava koos põhiküsimustega. Riigiti võis aga korraldatud intervjuu sisu mõnevõrra erineda tulenevalt täiskasvanuhariduse pakkumise erinevast kontekstist, varasema analüüsi raames üles kerkinud küsimustest ja andmelünkadest ning potentsiaalsetest parimatest praktikatest. Intervjuude kavad on esitatud Lisas D. Üheksa intervjuud viidi läbi telefoni või Skype'i teel, kolm intervjuud näost näkku ja kahel korral soovis intervjuus osaleja vastata küsimustele e-posti teel. Kõige lühem intervjuu kestis umbes pool tundi ja kõige pikem intervjuu veidi üle tunni aja.

Dokumendianalüüsi ja ekspertintervjuude tulemusi **analüüsiti** kvalitatiivse sisuanalüüsi põhimõtetel, mille eesmärk on tekstide sisu ja/või kontekstilise tähenduse uurimine. Analüüsitavate tekstide hulka kuulusid veebilehed, poliitikadokumendid, hindamised ja uuringud ning läbiviidud ekspertintervjuude ülestähendused. Kvalitatiivse sisuanalüüsi peamine ülesanne oli leida ja omavahel otstarbekalt seostada niisugused tähendused analüüsitavates tekstides, mis võtaks kokku uurimisküsimuste seisukohast olulised teemad.

Käesolevasse uuringusse kaasati täiskasvanute tasemehariduse kaardistamiseks ja võrdluseks Eestiga viis välisriiki: Läti, Leedu, Soome, Rootsi ja Taani. Üldjoontes saab võrdlusriikide uuringusse valimise kriteeriumid jagada kaheks. Balti riigid – Läti ja Leedu – on Eestiga sarnase lähimineviku, elanike arvu ja majandusarenguga riigid, mis teeb neist ka sobivad võrdlusriigid. Põhjamaad – Soome, Rootsi ja Taani – on aga kogu maailmas hinnatud oma kvaliteetse haridussüsteemi poolest ja võetud ka varasemalt eeskujuks Eesti haridussüsteemi arendamisel. Põhjamaades rõhutatakse õigust haridusele kui ühte inimese põhiõigust ning suurt tähelepanu on neis riikides pööratud just võrdsete võimaluste tagamisele hariduse omandamisel. Põhjamaad oma Eestiga sarnase regiooni ja kultuuriruumi poolest (võrreldes näiteks Lääne-Euroopa riikidega) olid seega sobivad kaasata kaardistamisse erinevate näidete ja võimalike eeskujude saamiseks.

2 Välisriikide näitajate võrdlus Eestiga

Käesolevas uuringus kaardistatakse täiskasvanute tasemehariduse korraldust viies välisriigis: **Läti, Leedu, Soome, Rootsi ja Taani**. Läti ja Leedu sarnanevad Eestiga oma ajalookonteksti, elanike arvu ja majandusarengu poolest. See-eest Põhjamaade – Soome, Rootsi ja Taani – elanike arv ja majandusareng on Eesti vastavates näitajatest kordades suuremad (Tabel 1). Haridusse tehtud kulutuste poolest on Eesti olukord samuti sarnane Läti ja Leeduga, kuid erinev Põhjamaadest – näiteks võrreldes Rootsiiga tehakse Eestis keskhariidusele kulutusi õpilase kohta ligi kaks korda vähem.

Tabel 1 Eesti võrdlus Läti, Leedu, Soome, Rootsi ja Taaniga elanike arvu, SKT ja keskhariidusele tehtavate kulutuste osas 2015. aasta seisuga Eurostati ja OECD andmetel

	Eesti	Läti	Leedu	Soome	Rootsi	Taani
Elanike arv (mln) (2015. a seisuga Eurostati andmetel)	1,3	2,0	2,9	5,5	9,8	5,7
SKT elaniku kohta (tuh. €) (2015. a seisuga Eurostati andmetel)	13,3	10,7	11,6	34,1	41,7	45,3
Aastased kulutused keskhariidusele õpilase kohta (tuh. €) (2015. a seisuga OECD andmetel)	5,9	6,0	5,4	8,8	11,4	10,2

25–64-aastaste täiskasvanute poolest, **kellel puudub põhiharidus või ka keskhariidus**, jagunevad võrreldavad riigid kaheks: Baltimaad ja Põhjamaad (Tabel 2). Põhihariduseta täiskasvanute osakaal on Baltimaades väga väike (0–1%), samas kui Põhjamaades jääb nende osakaal 3–4% vahemikku. Keskhariiduseta 25–64-aastaste täiskasvanute osas on olukord sarnane. Baltimaades jääb nende osakaal 7–10% tasemele, samas Põhjamaades on antud näitaja oluliselt kõrgem – Rootsis 16% ja Taanis 20%. Soomes, kus 12% 25–64-aastastest täiskasvanutest ei oma keskhariidust, on olukord selle näitaja poolest mõnevõrra sarnasem Baltimaadega. Siinkohal tuleneb erinevus Balti- ja Põhjamaade näitajate vahel ennekõike sellest, et Põhjamaadesse on jõudnud madala haridustasemega sisserändajaid oluliselt rohkem kui Baltimaadesse. See paneb omakorda Põhjamaad hariduse korraldamisel täiskasvanutele surve alla – ühiskonda integreerumiseks tuleb põhi- ja keskhariiduseta immigrandidele pakkuda nii keeleõpet kui ka põhi- ja keskhariidust.

Eestis sarnaneb **tööhõive määr** 25–64-aastaste seas, kelle kõrgeim omandatud haridustase on põhiharidus, pigem Põhjamaadega – vastav näitaja Eestis on 59%, Taanis ja Rootsis vastavalt 61% ja 63%. Soomes on madala haridustasemega täiskasvanute tööhõive määr sarnane Lätiga (mõlemas riigis 53%). Oluliselt madalam on sama näitaja Leedus (45%). Veelgi selgemalt tuleb välja Eesti sarnasus Põhjamaadega ning erinevus Läti ja Leeduga, kui võrrelda töötuse määra 25–64-aastaste seas, kelle kõrgeim omandatud haridustase on põhiharidus. Nende inimeste hulgas on töötuse määr Eestis 12%. Põhjamaades jääb madala haridustasemega inimeste töötuse määr 9–14% tasemele, samas kui Lätis ja Leedus on vastavad näitajad koguni 22% ja 26% (Tabel 2).

Keskhariiduseta töötajate **suhteliselt madalam brutopalk**, võrreldes töötajatega, kelle kõrgeim omandatud haridustase on keskhariidus, on Baltimaades samal tasemel (Tabel 2). Eestis on keskhariiduseta töötaja palk keskhariidusega töötaja palgast keskmiselt 13% madalam, sarnaselt Läti (10%) ja Leedu (12%) näitajaga. Soomes ja Rootsis on omandatud haridustaseme mõju palgale veelgi väiksem – Rootsis on erinevus 7% ning Soomes on keskhariidusega ja keskhariiduseta töötajatel koguni sama kõrge keskmine palk (erinevus 0%). Oluliselt erinev on olukord Taanis, kus keskhariidusega inimestel on keskmiselt 20% kõrgem palk kui madalama haridustasemega töötajatel.

Mittetöötavate ja mitteõppivate noorte (15–24-aastased) osakaal on Eestis enam-vähem sarnane Läti, Leedu ja Soome sama näitajaga (9–11%). Oluliselt madalam on selliste noorte osakaal Taanis (6%) ja Rootsis (7%) (Tabel 2).

Tabel 2. Eesti võrdlus Läti, Leedu, Soome, Rootsi ja Taaniga hariduse, tööhõive ja töötuse näitajate osas

	Eesti	Läti	Leedu	Soome	Rootsi	Taani
Põhihariduseta täiskasvanute osakaal 25–64-aastaste lõikes (2015. a seisuga OECD andmetel)	1%	0%	0%	4%	3%	4%
Keskhariduseta täiskasvanute osakaal 25–64-aastaste lõikes (2015. a seisuga Eurostati andmetel)	9%	10%	7%	12%	16%	20%
Tööhõive määr 25–64-aastaste lõikes, kelle kõrgeim omandatud haridustase on põhiharidus ⁴ (2015. a seisuga Eurostati andmetel)	59%	53%	45%	53%	63%	61%
Töötuse määr 25–64-aastaste lõikes, kelle kõrgeim omandatud haridustase on põhiharidus ⁵ (2015. a seisuga Eurostati andmetel)	12%	22%	26%	12%	14%	9%
Keskhariduseta töötajate suhteliselt madalam palk võrreldes töötajatega, kelle kõrgeim omandatud haridustase on keskharidus ⁶ (2014. a seisuga Eurostati andmetel)	13%	10%	12%	0%	7%	20%
Mittetöötavate ja mitteõppivate noorte osakaal 15–24-aastaste lõikes (2015. a seisuga Eurostati andmetel)	11%	11%	9%	11%	7%	6%

⁴ Tööhõive määr tähendab antud juhul tööga hõivatute osatähtsust kõigi nende 25–64-aastaste inimeste seas, kelle kõrgeim omandatud haridustase on põhiharidus.

⁵ Töötuse määr tähendab antud juhul töötute osatähtsust nende 25–64-aastaste tööjõus osalevate inimeste seas (hõivatute ja töötute summa), kelle kõrgeim omandatud haridustase on põhiharidus.

⁶ Võrreldud on aasta keskmist brutopalka.

3 Täiskasvanute tasemeharidus Lätis

Üldised näitajad

- Elanike arv: 1,99 mln inimest⁷.
- Põhihariduseta täiskasvanute osakaal: 0% 25–64-aastastest täiskasvanutest⁸.
- Keskhariduseta täiskasvanute osakaal: 9,9% 25–64-aastastest täiskasvanutest⁹.
- 2,9% 25–64-aastastest täiskasvanutest võtab osa formaalsest täiskasvanuharidusest (sh üldkeskhariduse tase). 22,8% 25–64-aastastest täiskasvanutest võtab osa mitteformaalsest täiskasvanuharidusest¹⁰.

3.1 Kontekst

3.1.1 Üldine kontekst

Eurostati andmetel oli 2015. aastal Lätis 25–64-aastaste täiskasvanute seas 9,9% keskhariduseta inimesi, mis on oluliselt madalam, kui vastav näitaja Euroopa Liidus keskmiselt (23,5%)¹¹. Selle näitaja poolest on Läti Euroopa Liidu riikide seas kuuendal kohal. Suurem osakaal keskhariduseta täiskasvanuid on Lätis 25–34-aastaste ja 35–44-aastaste vanuserühmas, vastavalt 13,2% ja 12,5% (Tabel 3).

Tabel 3 Keskhariduseta täiskasvanute osakaal Lätis 2015. aastal vanuserühmade lõikes

Vanuserühm	Keskhariduseta täiskasvanute osakaal (%) oma vanuserühmas
25–34-aastased	13,2%
35–44-aastased	12,5%
45–54-aastased	5,3%
55–64-aastased	8,6%
25–64-aastased	9,9%

Allikas: Eurostat (2015) *At most lower secondary educational attainment by age*

Analüüsid 25–64-aastaste keskhariduseta täiskasvanute osakaalusid meeste ja naiste seas (Tabel 4), selgub, et meeste seas on keskhariduseta inimeste osakaal Lätis oluliselt kõrgem kui naiste seas, vastavalt 13,1% ja 6,8%. Samuti on keskhariduseta täiskasvanute osakaal oluliselt kõrgem

⁷ Eurostat (2015) *Population on 1 January by age and sex*.
http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_pjan&lang=en

⁸ Näitaja on esitatud 2015. a seisuga.
OECD (2016) *Education at a Glance 2016: OECD Indicators*. OECD Publishing, Paris.
http://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance_19991487

⁹ Eurostat (2015) *At most lower secondary educational attainment by age*.
<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdsc430&plugin=1>

¹⁰ Läti Statistikaamet (2011) *Participation in adult education by sex, age, level of education and labour status*.
http://data.csb.gov.lv/pxweb/en/Sociala/Sociala_ikgad_pieaug_izgl/09-60.px/table/tableViewLayout2/?rxid=a3d523b3-1982-4ce5-909d-559f97cbd54d

¹¹ Eurostat (2015) *At most lower secondary educational attainment by age*.
<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdsc430&plugin=1>

maapiirkodades elavate täiskasvanute seas (15,4%), võrreldes suuremates linnades (5,9%) ning väikelinnades ja eeslinnades (8,7%) elavate täiskasvanutega (Tabel 5).

Tabel 4 Keskkhariduseta täiskasvanute osakaal 25–64-aastaste vanuserühmas Lätis 2015. aastal meeste ja naiste lõikes

Sugu	Keskkhariduseta täiskasvanute osakaal (%)
Mehed	13,1%
Naised	6,8%

Allikas: Eurostat (2015) Population aged 25-64 by educational attainment level, sex and NUTS 2 regions (%)

Tabel 5 Keskkhariduseta täiskasvanute osakaal 25–64-aastaste vanuserühmas Lätis 2015. aastal elukoha tüüpide lõikes

Elukoht	Keskkhariduseta täiskasvanute osakaal (%)
Linnad	5,9%
Väikelinnad ja eeslinnad	8,7%
Maapiirkonnad	15,4%

Allikas: Eurostat (2015), Population by educational attainment level, sex, age and degree of urbanisation (%)

Tabelis 6 on esitatud keskkhariduseta täiskasvanute osakaal Lätis sünniriikide lõikes. Lätis sündinud 25–64-aastaste elanike hulgas on keskkhariduseta täiskasvanute osakaal 10,3%. See-eest mujal sündinud ja Lätis elavate 25–64-aastaste täiskasvanute seas on keskkhariduseta inimeste osakaal 6,3%.

Tabel 6 Keskkhariduseta täiskasvanute osakaal 25–64-aastaste vanuserühmas Lätis 2015. aastal sünniriikide lõikes

Sünniriik	Keskkhariduseta täiskasvanute osakaal (%)
Läti	10,3%
Muu	6,3%

Allikas: Eurostat (2015) Population aged 25-64 by educational attainment level, sex, age country of birth (%)

Lätis läbiviidud täiskasvanuhariduse uuringu (2013)¹² järgi seostuvad peamised põhjused, miks täiskasvanud tasemeõppesse naasevad ja keskkharidust omandama asuvad, eelkõige nende tööga. Täpsemalt soovivad Läti täiskasvanud keskkooli lõputunnistust kas karjäärivõimaluste avardamiseks või selleks, et leida kergemini tööd. Täiskasvanuharidust nähakse võimalusena (paremate) töökohtade saamisel nii töötute kui ka töötavate inimeste seas. See omakorda viitab, et keskkharidust omandavad töötavad täiskasvanud peavad samaaegselt toime tulema eraelu- ja töökohustustega.

¹² Läti Statistikaamet (2013) Main Results of Adult Education Survey.

http://www.csb.gov.lv/sites/default/files/nr_23_apsekojuma_pieauguso_izglitiba_rezultati_13_00_lv_en_o.pdf

Seda mõttekäiku toetavad ka täiskasvanuhariduse uuringu (2013)¹³ tulemused, mille järgi madala haridustasemega täiskasvanute jaoks on peamised takistused keskhariduse omandamisel seotud sotsiaal-majanduslike teguritega. Täpsemalt on leitud, et Läti täiskasvanud peavad õppimisega seotud kulutusi liiga kõrgeks ja see ei lase neil omandada kõrgemat haridustaset. Sedalaadi seosed võivad viia olukorrani, milles majanduslikult halvemas olukorras inimesed ei suuda omandada vajalikke oskusi ja/või teadmisi, sest nad ei suuda ületada selleks vajalikku majanduslikku barjääri. Teised sotsiaalsed takistused on isiklikumat laadi ning seotud töö, õpingute ja perekondlike kohustuste ühitamisega. Seejuures on naised perekondlike kohustusi kui täiskasvanuhariduses osalemist takistavat tegurit maininud rohkem kui mehed. Esile on tõstetud ka mõningaid struktuurseid probleeme, näiteks olukordi, kus täiskasvanutel pole ligipääsu sobivatele haridusvõimalustele. Teisalt tuuakse uuringus selle kohta välja, et probleem pole mitte niivõrd õppimisvõimaluste puudumine, vaid teabe piiratus selliste võimaluste kohta.

3.1.2 Poliitiline kontekst

Teise võimaluse haridus ei ole Läti hariduspoliitika raamistikus selgelt defineeritud – eraldiseisva mõistena ei esine see üheski ametlikus dokumendis. Selle asemel käsitletakse teise võimaluse haridust (sh üldkeskhariduse tasemel) laiemalt osana täiskasvanuharidusest.

Täiskasvanuharidus hõlmab Lätis nii formaalset kui ka mitteformaalset haridust. Formaalse täiskasvanuhariduse alla kuulub omakorda põhiharidus, üldkeskharidus, kutsekeskharidus ja kõrgharidus. Seega käsitletakse teise võimaluse haridust Lätis samades dokumentides, milles määratletakse täiskasvanuhariduse korraldus. Nende dokumentide hulka kuuluvad¹⁴:

- Haridusseadus (1998)¹⁵ määratleb täiskasvanuhariduse käsitluse Lätis, hõlmates nii formaalset kui ka mitteformaalset täiskasvanuharidust, ning määrab, kes võivad täiskasvanuharidust pakkuda, millistel viisidel ja kuidas seda finantseeritakse. Täiskasvanuhariduse määratlus lisati haridusseadusesse 2007. aastal ja selle järgi on täiskasvanuharidus “inimese kogu eluaega hõlmav mitmetasandiline hariduslik protsess, mis tagab tema arengu ning konkurentsivõime tööturul”.
- Üldharidusseadus (1999)¹⁶ reguleerib üldhariduse pakkumist Lätis, sh kirjeldab õhtukoolide rolli üldhariduse pakkumisel täiskasvanutele. Seega on üldharidusseadusega Lätis reguleeritud nii noortele kui ka täiskasvanutele suunatud üldharidus.
- Kutseharidusseadus (1999)¹⁷ reguleerib täiskasvanuhariduse korraldust kutsehariduse tasemel.
- Kõrgharidusinstituutide seadus (1995)¹⁸ reguleerib kõrghariduse korraldust.

Erinevate osapoolte roll madala haridustasemega täiskasvanuteni jõudmisel ja nendega tegelemisel on reguleeritud Läti haridusseadusega. Vastavalt seadusele:

- protseduurid formaalse täiskasvanuhariduse elluviimiseks on reguleeritud haridusseaduse, kutseharidusseaduse, kõrgharidusinstituutide seaduse ja teiste asjakohaste õigusaktidega;
- kohalikud omavalitsused viivad ellu täiskasvanuhariduse poliitikat ja tagavad täiskasvanuharidusele suunatud finantsvahendite jagamise hariduse pakkujatele.

¹³ Läti Statistikaamet (2013) *Main Results of Adult Education Survey*.

http://www.csb.gov.lv/sites/default/files/nr_23_apsekojuma_pieauguso_izglitiba_rezultati_13_00_lv_en_o.pdf

¹⁴ European Association for the Education of Adults (2011) *Country Report on Adult Education in Latvia*.

http://www.eaea.org/media/resources/ae-in-europe/latvia_country-report-on-adult-education-in-latvia.pdf

¹⁵ Saeima (1998) *Izglītības likums*.

<https://likumi.lv/doc.php?id=50759>

¹⁶ Saeima (1999) *Vispārējās izglītības likums*.

<https://likumi.lv/doc.php?id=20243>

¹⁷ Saeima (1999) *Profesionālās izglītības likums*.

<https://likumi.lv/doc.php?id=20244>

¹⁸ Saeima (1995) *Augstskolu likums*.

<https://likumi.lv/doc.php?id=37967>

Viimastel aastatel on Lätis peamised suunad täiskasvanuharidust puudutavate strateegiate kujundamisel olnud seotud vastavate haridusvõimaluste edendamisega¹⁹. Läti elukestva õppe ja täiskasvanuharidusega seotud eesmärgid on seotud riiklikus strateegilises dokumendis “Hariduspoliitika juhised 2014–2020”²⁰, milles nimetatakse Läti üheks väljakutseks täiskasvanute vähest osalust hariduses. Probleemiga tegelemiseks on dokumendis seotud üheks strateegiliseks tegevussuunaks täiskasvanutele suunatud haridusvõimaluste edendamise, seda ennekõike nende tööalaste kompetentside suurendamiseks. Näiteks on strateegiliste tegevustena nähtud ette tuge tööandjatele, et nad võimaldaksid oma töötajatel omandada formaalset ja mitteformaalset haridust, ning kutseharidusasutuste võimekuse suurendamist täiskasvanuhariduse pakkumisel, sh tööandjatega koostöö tegemisel. Selle võimaldamiseks on olulise strateegilise tegevusena välja toodud ka Läti seadusandluse kujundamine nii, et see võimaldaks ja toetaks enam täiskasvanute osalemist hariduse omandamisel. Kui “Hariduspoliitika juhised 2014–2020” järgi osales 2012. aastal 6,9% 25–64-aastastest inimestest täiskasvanuhariduses, siis riiklikuks eesmärgiks on seotud, et vastav näitaja 2020. aastal on 15%.

Erilist tähelepanu on Lätis pööratud sotsiaalsesse riskirühma kuuluvatele inimestele (nende majandusliku staatuse pärast), keda nähakse olulise sihtrühmana. See seostub mõttekäiguga, mille kohaselt keskkooli lõputunnistus on vajalik töökoha leidmiseks, ja sellega seotud majanduslike barjääridega, mis ei lase sotsiaalsesse riskirühmadesse kuuluvatel inimestel üldharidust omandada. Viimased strateegilised arengud selles valdkonnas viitavad, et poliitikakujundajad on probleemi olulisusest teadlikud ja proovivad leida olukorrale lahendusi.

Lisaks keskendutakse Lätis varase koolist lahkumise vähendamisel peamise sihtrühmana eelkõige 18–24-aastastele. Ka täiskasvanuharidust (sh teise võimaluse haridust) analüüsivates uuringutes on rõhuasetus noortel täiskasvanud õppijatel – nendes uuringutes on oma täiskasvanuõppe kogemusi palutud jagada just 18–24-aastastel noortel. See on seletatav Läti keskhariduseta elanikkonna vanuselise jaotusega. Nooremate vanuserühmade hulgas on suuremal määral täiskasvanuid, kel ei ole keskkooli lõputunnistust. Kõige suurem on see näitaja 24–35-aastaste hulgas.

3.2 Täiskasvanute tasemehariduse korraldus

Lätis käsitletakse täiskasvanute tasemeõpet nii põhikooli kui ka üldkeskhariduse suunal laiemalt täiskasvanuhariduse all. Seega on ka sellega seotud seadusandlusega ja strateegiate elluviimisega tegelevate institutsioonide ring lai. Näiteks on riiklikus strateegilises dokumendis “Hariduspoliitika juhised 2014–2020” seotud strateegiliseks tegevussuunaks täiskasvanutele suunatud haridusvõimaluste edendamine, mille elluviimise eest vastutab ennekõike Haridus- ja Teadusministeerium, kuid rakendamisse panustavad ka Majandusministeerium, Kultuuriministeerium ja Heaoluministeerium²¹. Täiskasvanuõppe edendamise eest põhi- ja üldkeskhariduse tasemel on aga ennekõike vastutav Haridus- ja Teadusministeerium.

Kuigi täiskasvanuhariduse seadusandluse ja strateegiatega seotud institutsioonide ring on Lätis lai, on täiskasvanute tasemeharidusega seotud valitsusväliste huvirühmade ring kitsas. Kõige aktiivsemalt toetab täiskasvanuhariduse arendamist Läti Täiskasvanuhariduse Assotsiatsioon (läti k *Latvijas Pieaugušo Izglītības Apvienība*)²², kuid seda ennekõike mitteformaalse hariduse suunal. Assotsiatsioon osaleb näiteks uute täiskasvanuhariduse strateegiate ja programmide väljatöötamisel, panustades sel moel elukestva õppe poliitika kujundamisse. Peale selle tegeleb assotsiatsioon ka oma projektide ja algatustega, mille eesmärk on luua täiskasvanutele erinevaid võimalusi hariduse omandamiseks²³.

¹⁹ Pigozne, T. (2015) *Trends and Issues in Adult Education Evaluation: The Latvia Case*. <http://www.davidpublisher.org/Public/uploads/Contribute/55f2735927b21.pdf>

²⁰ Izglītības un zinātnes ministrija (2014) *Izglītības attīstības pamatnostādnes 2014.-2020.gadam*. <http://polsis.mk.gov.lv/documents/4781>

²¹ *Ibid.*

²² European Association for the Education of Adults (2016) *Latvian Adult Education Association (LAEA)*. <http://www.eaea.org/en/membership/eaea-members/latvia-latvian-adult-education-association-laea-ordinary-member.html>

²³ Latvijas Pieaugušo izglītības apvienība (2016) *Par LPIA*. <http://www.laea.lv/sakums/lpia/par-lpia.aspx>

Täiskasvanutele tasemehariduse pakkumise ja korraldamise eest põhi- ja üldkeskhariduse suunal vastutavad Lätis kohalikud omavalitsused. Õpet rahastatakse riigi- ja kohalike omavalitsuste eelarvest. Õpetajatele makstav tasu kaetakse riigieelarvest ning infrastruktuuri olemasolu ja korrashoiu peab tagama kohalik omavalitsus. Põhi- ja üldkeskhariduse omandamine on täiskasvanutele tasuta.

Lätis on madala haridustasemega täiskasvanutel võimalik omandada põhi- ja üldkeskharidus **õhtu- (vahetustega) koolides** (läti k *vakara (maiņu) vidusskola*), mis kuuluvad kohalikele omavalitsustele. Enamasti on õhtukoolide õppekorraldus kujundatud vastavalt tööil käivate täiskasvanute vajadustele (vt täpsemalt ptk 3.3)²⁴. Lisaks formaalsele haridusele pakuvad õhtukoolid suures valikus võimalusi mitteformaalse täiskasvanuhariduse omandamiseks, keskendudes oskuste täiendamisele ja ümberõppele²⁵. Läbiviidud dokumendianalüüsi ja intervjuude põhjal selgus, et iga õhtukool otsustab mitteformaalsete kursuste pakkumise üle ise ja vastutab ka nende kursuste väljatöötamise eest. Seega on igas koolis mitteformaalsete kursuste hulk ja sisu erinev. Läbiviidud intervjuude põhjal saab järeldada, et riiklikul tasemel ei ole mitteformaalse hariduse pakkumist õhtukoolides analüüsitud ja seega puudub selle kohta terviklik ülevaade. Mitteformaalseid kursusi võivad rahastada nii riik, kohalikud omavalitsused kui ka eraettevõtjad.

Täiskasvanutele pakutakse üldharidust lisaks õhtukoolidele ka riigigümnaasiumites, juhul kui kooli juhtkonna ja kohaliku omavalitsuse vahel on tehtud vastav leping. Olulised mitteformaalse täiskasvanuhariduse pakkujad on ka omavalitsuste loodud regionaalsed ja kohalikud täiskasvanute koolituskeskused.

Kokkuvõttes omavad Lätis peamist rolli täiskasvanute üldhariduse pakkumisel kohalikud omavalitsused ja riik. Erasektori osa piirdub suuresti ettevõtetes toimuvate mitteformaalsete koolituste ja väljaõppe korraldamisega, millest saavad kasu ainult konkreetse ettevõtte töötajad. Erasektor täidab pigem kaudset rolli, kujundades täiskasvanute õppimisvajadustega seotud ootusi ja võimalusi ning haridust puudutavaid ettekujutusi.

Lätis läbiviidud täiskasvanuhariduse uuringu (2013)²⁶ tulemusel selgus, et madala haridustasemega täiskasvanute jaoks on üheks takistuseks keskhariduse omandamisel piiratud ligipääs sobivatele haridusvõimalustele. Kuigi küsitletud töid välja, et nende läheduses ei korraldata sobivaid õppeprogramme, arvasid uurijad, et tegelikult tingis sellise vastuse hoopis ebapiisav teavitustöö erinevatest õppimisvõimalustest. Läbiviidud intervjuude tulemusel selgus, et probleemi on avaliku sektori poolt teadvustatud ja üha enam on hakatud tegelema sellega, et informatsioon erinevate õppimisvõimaluste kohta jõuaks madala haridustasemega täiskasvanuteni.

²⁴ Pigozne, T. (2015) *Trends and Issues in Adult Education Evaluation: The Latvia Case*. <http://www.davidpublisher.org/Public/uploads/Contribute/55f2735927b21.pdf>

²⁵ *Ibid.*

²⁶ Läti Statistikaamet (2013) *Main Results of Adult Education Survey*. http://www.csb.gov.lv/sites/default/files/nr_23_apsekojuma_pieauguso_izglitiba_rezultati_13_00_lv_en_o.pdf

Täiskasvanute tagasitoomine tasemeharidusse – Läti näide

Viimasel ajal on Lätis üha rohkem hakatud tähelepanu pöörama sellele, kuidas tagada, et teadmine erinevate, nii formaalsete kui ka mitteformaalsete täiskasvanuhariduse võimaluste kohta jõuaks võimalikult paljudeni. Madala haridustasemega täiskasvanute ülesleidmise ja tasemeõppesse (tagasi)suunamisega tegelevad Lätis kohalikud omavalitsused. Nende vastutusallas on ka põhi- ja üldkeskhariduse pakkumine täiskasvanutele.

Läbiviidud intervjuude põhjal selgus, et täiskasvanute haridusse (tagasi)toomise eesmärgil on kohalikes omavalitsustes võetud tööle täiskasvanuhariduse koordinaatorid, kelle ülesanne on tagada pidev infovahetus täiskasvanuhariduse pakkujate ja tööandjate vahel kohalikus omavalitsuses ja regioonis. Koordinaatorite ülesanne on ka levitada madala haridustasemega täiskasvanutele ajakohast ja mitmekülgset informatsiooni erinevate õppimisvõimaluste kohta. Selleks muudavad nad teabe erinevate õppimisvõimaluste kohta kättesaadavaks näiteks kodulehtedel, kohalikes raamatukogudes, kohaliku omavalitsuse asutustes ja mujal, kus see võiks jõuda potentsiaalse täiskasvanud õppijani. Lisaks teevad nad tihedat koostööd tööandjatega, et välja selgitada, millistel töötajatel on vaja omandada kõrgem haridustase või osaleda täiend- või ümberõppes. Seejärel saavad täiskasvanuhariduse koordinaatorid pöörduda madala haridustasemega või täiend- või ümberõpet vajavate töötajate poole individuaalselt, et motiveerida neid vajadusel naasma tasemeharidust omandama või mitteformaalsest täiskasvanuharidusest osa võtma ning soovitada neile selleks sobivaid võimalusi.

Täiskasvanuhariduse koordinaatorite ametikoha loomine kohalike omavalitsuste juures tuleneb üleüldisest väljakutsest Lätis motiveerida täiskasvanuid täiskasvanuhariduses osalema, sh naasma tasemeharidust omandama. Tegemist on hiljutise initsiatiiviga, mis on praktilise rakendamise seisukohalt alles väljatöötamise etapis ja seega on vara anda hinnangut selle toimivusele.

3.3 Täiskasvanute tasemehariduse sisu

Täiskasvanutele suunatud põhi- ja üldkeskhariduse pakkumist reguleeritakse üldharidusseaduse²⁷ alusel, millega korraldatakse ka noortele pakutavat üldharidust. Seega ei esine noortele ja täiskasvanutele suunatud põhi- ja üldkeskhariduses märkimisväärsed erinevusi.

Madala haridustasemega täiskasvanute jaoks on õpingute alustamiseks seatud tingimused põhi- ja üldkeskhariduse tasemel samad noortele seatud tingimustega. Seejuures on täiskasvanul võimalik alustada õpinguid nii põhi- kui ka üldkeskhariduse omandamiseks korduvalt ja piiranguid selleks seatud ei ole. Intervjuust Limbaži Keskkooli esindajaga aga selgus, et Läti õhtukoolides kehtib reegel, et kui täiskasvanul on jäänud tasemehariduse omandamine pooleli mitte rohkem kui kaks aastat tagasi, siis on tal võimalik jätkata õpinguid tasemelt, kus ta õpingud katkestas (näiteks kui ta on läbinud 9. klassi kaks esimest veerandit, siis saab ta õpinguid jätkata 9. klassi kolmanda veerandiga). Kui aga tema õpingud katkesid rohkem kui kaks aastat tagasi, siis peab ta kordama poolelijäänud klassi algusest peale (ehk eelpool toodud näite puhul alustama õpinguid uuesti 9. klassi algusest). Ajalised piirangud põhi- ja üldkeskhariduse omandamiseks täiskasvanutele puuduvad. Õpingutega seotud kulud kaetakse riigieelarvest.

Alates 2011. aastast võimaldatakse täiskasvanutel mitteformaalseid teadmisi üle kanda ja tunnustada osana formaalsest õppekavast. Mitteformaalse haridusega täiskasvanud peavad läbima hindamistoimingu, mille käigus nende omandatud oskused viiakse vastavusse ISCED tasemetega. Täiskasvanud, kes läbivad oma teadmiste tunnustamiseks vastava valideerimisprotsessi, saavad õiguse jätkata järgmistel formaalse hariduse tasemetel. Üldkeskhariduse omandamiseks seda võimalust

²⁷ Saeima (1999) *Vispārējās izglītības likums*.
<https://likumi.lv/doc.php?id=20243>

täiskasvanud siiski kasutada ei saa, kuna “*Procedure for the Validation of the Professional Competence Acquired outside Formal Education System*” (kehtestatud 2011) puudutab vaid erialast ja kutsealast väljaõpet. Uuringud on aga näidanud, et täiskasvanud kirjeldatud võimalust laialdaselt ei kasuta ja süsteem vajab edendamist²⁸.

Noored ja täiskasvanud õpivad nii põhi- kui ka üldkeskhariduse tasandil samade riiklike õppekavade järgi ning seega ei esine nende õppes märkimisväärsed erinevusi. Läbiviidud intervjuudest selgus, et peamine vahe seisneb selles, et õhtukoolides õppivad täiskasvanud ei pea läbima üksikuid õppeaineid, mis noortele on kohustuslikud: kehaline kasvatus, erialaõpetus, tehnoloogiaõpe. Samas kõik põhiained nagu matemaatika, loodusteadused, emakeel ja võõrkeeled tuleb täiskasvanul läbida samas mahus nagu noortel. Seejuures on kõigi õppeainete sisu noortele ja täiskasvanutele sama. Üksikute õppeainete väljajäämine õppekavast annab täiskasvanutele sobivate tunniplaanide väljatöötamiseks mõningal määral paindlikkust juurde. Näiteks saab selle arvelt vajadusel suurendada nende õppeainete mahtu, mis on täiskasvanutele n-ö kasulikumat (tõstavad võtmepädevusi või on vajalikud järgmisele tasemele jõudmiseks). Kuna täiskasvanud õppijatel on sageli ka teisi olulisi kohustusi elus, näiteks seoses töö- ja pereeluga, ning sellest tulenevalt on nende ajaressurss õpinguteks piiratud, siis on nende jaoks kontaktõppe maht väiksem kui päevases õppes osalevatele noortele. Läbiviidud intervjuudest selgus näiteks, et täiskasvanute jaoks võib olla kontaktõppe tundide maht ühes õppenädalas ühe aine kohta üks kuni kaks tundi väiksem, võrreldes sama õppeaine tundide mahuga statsionaarõppes. Samas eeldatakse, et vähendatud kontaktõppe tundide mahus teeb täiskasvanu samavõrra rohkem iseseisvat tööd.

Nagu eelpool mainitud, ei ole täiskasvanutele seatud ajalisi piiranguid põhi- ja üldkeskhariduse omandamiseks. Samas püütakse õpingute venimisel täiskasvanule võimalikult palju vastu tulla ja talle hariduses osalemiseks paindlikke õppevorme pakkuda. Täiskasvanutel on võimalik õppida nii päevasel kui ka õhtusel ajal, samuti pakutakse võimalust õppida kaugõppe vormis. Limbaži Keskkooli näitel korraldatakse õpet kahes vahetuses – kas esmaspäevast reedeni või reedel ja laupäeval. Selles koolis õhtusel ajal õpet ei korraldata, kuna suur osa õppijatest käib koolis ühistranspordiga ning õhtusel ajal ei võimaldaks ühistranspordi ajad ja marsruudid neil õppetöös osaleda.

Et toetada täiskasvanud õpilasi ja võimaldada neil lihtsamini õppes osaleda, on Limbaži Keskkooli näitel kasutatud õpetajaabi teenust. Samuti on noortele emadele pakutud lapsehoidja teenust. Tegemist on aga ennekõike Limbaži Keskkooli initsiatiividega, mida ei praktiseerita kõigis Läti õhtukoolides. Sarnaste täiskasvanud õppijat toetavate meetmete rakendamine ei ole riiklikult koordineeritud ehk iga õhtukool otsustab ise, kas ja milliseid meetmeid seal rakendatakse. Seejuures puudub kõiki õhtukoole hõlmav ülevaade erinevate meetmete rakendamise kohta.

Ka põhi- ja üldkeskhariduse lõpetamise tingimused on täiskasvanutele samad, mis noortele. Üldkeskhariduse omandamiseks peab nii noor kui ka täiskasvanu sooritama riigieksamid neljas õppeaines: emakeel, matemaatika, võõrkeel ja vabalt valitud aine. Üldkeskhariduse taset tõendava diplomi saamisel on täiskasvanutel õigus jätkata õpinguid kõrgkoolides. Samuti on neil tööturul võrdsed võimalused noortega, kes on omandanud sama haridustaseme. Seejuures peetakse oluliseks, et põhi- või üldkeskhariduse omandanud täiskasvanu õpiks edasi kas ametikoolis või kõrgkoolis, kuna kutse- ja kõrgharidusega inimestele avaneb tööturul oluliselt rohkem võimalusi kui inimestele, kelle kõrgeim omandatud haridustase on põhi- või keskharidus.

3.4 Täiskasvanute tasemehariduse tulemused

Lätis puudub riiklik statistika täiskasvanutele suunatud põhi- ja üldkeskhariduse tulemuslikkuse kohta, samuti selle kohta, mida põhi- või üldkeskhariduse omandanud täiskasvanud pärast õpingute lõpetamist edasi teevad. Ka läbiviidud intervjuust Läti Haridus- ja Teadusministeeriumi esindajaga selgus, et puudub teadmine, kui suur osa täiskasvanutest, kes üldkeskhariduse lõpetavad, jätkavad

²⁸ Yanh, J. (2015) *Recognition, Validation and Accreditation of Non-formal and Informal Learning in UNESCO Member States*. <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002326/232656e.pdf>

õpinguid kõrgkoolides. Loodud on küll Riiklik Hariduse Infosüsteem VIIS²⁹, kuid riikliku strateegilise dokumendi “Hariduspoliitika juhised 2014–2020”³⁰ järgi on oluliseks riiklikuks väljakutseks jätkuvalt vähene hariduse tulemuslikkuse hindamine ja seire. Oluline puudujääk seejuures on asjaolu, et VIIS ei hõlma täiskasvanuhariduse võimalusi, ja vajab selles osas edasiarendamist.

Näitajad täiskasvanute tasemehariduse tulemuslikkuse kohta on teada vaid konkreetsete õppeasutuste tasandil, juhul kui kool viib enda initsiatiivil läbi uuringuid oma lõpetajate käekäigu kohta. Näiteks Limbaži Keskkooli näitel on teada, et umbes 80% täiskasvanutest, kes nende koolis tasemeõpinguid alustavad, jõuavad õpingute lõpetamiseni. Madala haridustasemega täiskasvanute jaoks on seal peamiseks õpingute lõpetamise takistuseks madal õpimotivatsioon. Limbaži Keskkoolis üldkeskhariduse omandanud täiskasvanutest umbes 15–20% jätkab õpinguid kõrghariduse omandamiseks.

3.5 Kokkuvõttev hinnang

Käesolevasse uuringusse valitud võrdlusriikide seast on Läti oma üldiste näitajatega Eestiga kõige sarnasem. Lätis on võrreldes teiste välisriikidega kõige väiksem rahvaarv, samuti on riigi poolt tehtavad aastased kulutused keskharidusele õpilase kohta Lätis ja Eestis samas suurusjärgus, vastavalt 6000 ja 5900 eurot. Eesti ja Läti on sarnased ka oma põhiharidusega (vastavalt 1% ja 0%) ning keskharidusega (vastavalt 9% ja 10%) täiskasvanute osakaalu poolest 25–64-aastaste seas. Seejuures on nii Lätis kui ka Eestis suurem osakaal keskharidusega inimesi 25–34- ja 35–44-aastaste hulgas, samuti meeste ning maapiirkondades elavate inimeste seas. Väljaspool Lätit sündinud inimeste hulgas on keskharidusega inimeste osakaal suurem, kui sama näitaja puhul väljaspool Eestit sündinute hulgas – vastavalt 6,3% ja 3,9%. Mittetöötavate ja mitteõppivate noorte osakaal 15–24-aastaste seas on mõlemas riigis 11% (vt täpsemalt ptk 2 ja ptk 3.1).

Poliitilisel tasandil on Lätis üha enam hakatud tähtsustama täiskasvanuhariduse pakkumist üldiselt. Riiklik strateegiline eesmärk on tõsta täiskasvanuhariduses osalevate inimeste osakaalu, kuid seejuures pööratakse tähelepanu ennekõike tööandjate toetamisele, et nad võimaldaksid oma töötajatel hariduses ja väljaõppes osaleda. Lisaks tööandjatele on strateegiline fookus kutseharidusasutustel, et tõsta nende võimekust täiskasvanuhariduse pakkumisel, sh tööandjatega koostöö tegemisel. Otseselt ühtegi riikliku taseme strateegilist eesmärki täiskasvanute üldhariduse edasiarendamiseks seatud ei ole. Teema vähesele prioriteetsusele viitab ka see, et valdkonnas läbiviidud rakendusuringuid on vähe, täiskasvanute üldhariduse tulemuslikkuse hindamis- ja seiresüsteem riiklikul tasemel puudub ning suuremaid arendusi täiskasvanutele üldhariduse pakkumise süsteemis viimastel aastatel tehtud ei ole. Samas on see põhjendatav olukorraga, kus põhiharidusega inimesi 25–64-aastaste seas on 0% ja ka keskharidusega inimeste osakaal (10%) on võrreldes Euroopa Liidu riikide keskmise näitajaga madal.

Oluliseks väljakutseks peetakse Lätis täiskasvanute tagasitoomist tasemeharidust omandama ja motiveerimist neid alustatud tasemeõpet lõpetama. Seejuures peetakse Lätis probleemiks madala haridustasemega täiskasvanute vähest teadlikkust õppimisvõimaluste kohta. Selle probleemiga tegelemiseks on hiljutise arenguna võetud kohalike omavalitsuste juurde tööle täiskasvanuhariduse koordinaatorid, kelle ülesanne on tagada pidev infovahetus täiskasvanuhariduse pakujate ja tööandjate vahel. Koordinaatorid teevad tihedat koostööd tööandjatega, et välja selgitada, millistel töötajatel on vaja omandada kõrgem haridustase või osaleda täiend- või ümberõppes ning püüavad seejärel nendele inimestele leida sobiva õppimisvõimaluse. Kuna tegemist on hiljutise initsiatiiviga, mis on praktilise rakendamise seisukohalt alles väljatöötamise etapis, on vara anda hinnangut selle toimivusele. Samas on selge, et madala haridustasemega täiskasvanute ülesleidmise seisukohalt on süsteemil mitmeid puudujääke, näiteks sõltub süsteemi edukus koostöö sujumisest koordinaatorite ja tööandjate vahel, samuti sellest, kui hea ülevaade tööandjatel oma töötajate haridustasemest on. Lisaks ei jõua

²⁹ Läti Riiklik Hariduse Infosüsteem VIIS: <https://www.viis.lv>

³⁰ Izglītības un zinātnes ministrija (2014) *Izglītības attīstības pamatnostādnes 2014.-2020.gadam.* <http://polsis.mk.gov.lv/documents/4781>

täiskasvanuhariduse koordinaatorid selliste meetoditega madala haridustasemega töötuteni ning mittetöötavate ja mitteõppivate noorteni.

Madala haridustasemega täiskasvanutel on võimalik põhi- ja üldkeskharidust omandada kohalike omavalitsuste poolt hallatavates õhtukoolides. Õhtukoolide õpe põhi- ja üldkeskhariduse tasemel on sama, mis noortele suunatud põhikoolides ja gümnaasiumides, kuna noored ja täiskasvanud õpivad samade riiklike õppekavade järgi. Ainuke erinevus õppe sisus seisneb selles, et täiskasvanud ei pea läbima üksikuid õppeaineid, mis noortele on kohustuslikud: kehaline kasvatus, erialaõpetus, arvutiõpetus. Ka õppe alustamise ja lõpetamise tingimustes ei ole erinevusi noorte ja täiskasvanute jaoks. Peamine vahe seisneb selles, et täiskasvanud saavad valida, kas õppida päevases või õhtuses õppes või kaugõppe vormis.

Täiskasvanule ei ole seatud ajalisi piiranguid õpingute lõpetamisele, samuti on tal võimalik õpet alustada korduvalt. Hea näide seejuures on õhtukoolides rakendatav reegel, et kui täiskasvanul jäi tasemehariduse omandamine pooleli mitte rohkem kui kaks aastat tagasi, siis on tal võimalik jätkata õpinguid tasemelt, kus ta need katkestas. Täpsemalt kui täiskasvanu on läbinud näiteks 9. klassi kaks esimest veerandit, siis ta saab õpinguid jätkata 9. klassi kolmanda veerandiga. Kui aga tema õpingud katkesid rohkem kui kaks aastat tagasi, siis peab ta kordama poolelijäänud klassi algusest peale.

Kokkuvõttes ei ole Lätis täiskasvanutele üldhariduse pakkumine olnud riiklikult kõrge prioriteet. Seega ei ole ka riiklikul tasandil viidud süsteemis sisse tähelepanuväärseid uuendusi, mis muudaks täiskasvanutele pakutava tasemehariduse nende jaoks paindlikumaks ja atraktiivsemaks. Konkreetseid täiskasvanut toetavaid meetmeid (nt lapsehoiuteenuse pakkumine) rakendatakse õhtukoolide initsiatiivil ja tasandil ning ei ole riiklikult reguleeritud.

4 Täiskasvanute tasemeharidus Leedus

Üldised näitajad

- Elanike arv: 2,92 mln inimest³¹.
- Põhihariduseta täiskasvanute osakaal: 0% 25–64-aastastest täiskasvanutest³².
- Keskhariiduseta täiskasvanute osakaal: 6,5% 25–64-aastastest täiskasvanutest³³.
- 25–64-aastastest täiskasvanutest võtab formaalsest täiskasvanuharidusest osa 1,3% töökohaga seotud põhjustel ja 1,3% isiklikel põhjustel. Samast vanusegrupist võtab mitteformaalsest haridusest osa 10,9% töökohaga seotud põhjustel ja 3,1% isiklikel põhjustel³⁴.

4.1 Kontekst

4.1.1 Üldine kontekst

Eurostati andmetel ei ole keskhariiduseta inimesi Leedus palju – 2015. aasta seisuga kõigest 6,5% kõigist 25–64-aastastest täiskasvanutest³⁵. Selle näitaja poolt on Leedu Euroopa Liidus esimesel kohal. Täpsemalt on keskhariiduseta täiskasvanute jaotumine Leedus vanuserühmade lõikes esitatud Tabelis 7. Jaotusest selgub, et suurem osakaal keskhariiduseta täiskasvanuid on Leedus 25–34- ja 35–44-aastaste vanuserühmas, vastavalt 8,4% ja 9,7%.

Tabel 7 Keskhariiduseta täiskasvanute osakaal Leedus 2015. aastal vanuserühmade lõikes

Vanuserühm	Keskhariiduseta täiskasvanute osakaal (%) oma vanuserühmas
25–34-aastased	8,4%
35–44-aastased	9,7%
45–54-aastased	3%
55–64-aastased	5,5%
25–64-aastased	6,5%

Allikas: Eurostat (2015) *At most lower secondary educational attainment by age*

Analüüsid keskhariiduseta täiskasvanute (25–64-aastased) osakaalusid Leedus meeste ja naiste seas (Tabel 8), selgub, et meeste seas on keskhariiduseta inimeste osakaal kõrgem kui naiste seas, vastavalt 8,2% ja 4,9%. Samuti on keskhariiduseta inimeste osakaal kõrgem maapiirkondades elavate täiskasvanute seas (9,8%), vastav näitaja suuremates linnades elavate täiskasvanute kohta on 3,1% (Tabel 9).

³¹ Eurostat (2015) *Population on 1 January by age and sex*.

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_pjan&lang=en

³² Näitaja on esitatud 2015. a seisuga.

OECD (2016) *Education at a Glance 2016: OECD Indicators*. OECD Publishing, Paris.

http://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance_19991487

³³ Eurostat (2015) *At most lower secondary educational attainment by age*.

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdsc430&plugin=1>

³⁴ Leedu Statistikaamet (2011).

³⁵ Eurostat (2015) *At most lower secondary educational attainment by age*.

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdsc430&plugin=1>

Tabel 8 Keskhariiduse taäiskasvanute osakaal 25–64-aastaste vanuserühmas Leedus 2015. aastal meeste ja naiste lõikes

Sugu	Keskhariiduse taäiskasvanute osakaal (%)
Mehed	8,2%
Naised	4,9%

Allikas: Eurostat (2015) Population aged 25-64 by educational attainment level, sex and NUTS 2 regions (%)

Tabel 9 Keskhariiduse taäiskasvanute osakaal 25–64-aastaste vanuserühmas Leedus 2015. aastal elukoha tüüpide lõikes

Elukoht	Keskhariiduse taäiskasvanute osakaal (%)
Linnad	3,1%
Väikelinnad ja eeslinnad	6%
Maapiirkonnad	9,8%

Allikas: Eurostat (2015) Population by educational attainment level, sex, age and degree of urbanisation (%)

Tabelis 10 on esitatud keskhariiduse taäiskasvanute osakaal Leedus sünniriikide lõikes. Leedus sündinud 25–64-aastaste elanike hulgas on keskhariiduse taäiskasvanute osakaal 6,6%. Keskhariiduse taäiskasvanute osakaal mujal sündinud ja Leedus elavate 25–64-aastaste taäiskasvanute seas ei ole teada.

Tabel 10 Keskhariiduse taäiskasvanute osakaal 25–64-aastaste vanuserühmas Leedus 2015. aastal sünniriikide lõikes

Sünniriik	Keskhariiduse taäiskasvanute osakaal (%)
Leedu	6,6%
Muu	NA ³⁶

Allikas: Eurostat (2015) Population aged 25-64 by educational attainment level, sex, age country of birth (%)

Leedu Statistikaameti 2011. aasta uuringust selgus, et Leedu taäiskasvanute jaoks on peamised põhjused edasi õppimiseks ja keskhariiduse omandamiseks seotud tööga. Töötavad taäiskasvanud usuvad, et keskhariidust tõendav tunnistus aitaks parandada karjäärivõimalusi. Töötud aga soovivad lõputunnistust, et kergemini tööd leida. Samast uuringust selgus, et 25–64-aastastest taäiskasvanutest 1,3% omandavad üldkeskhariidust töökohaga seotud põhjustel ja 1,3% isiklikel põhjustel. See-eest mitteformaalset haridust omandavad sama vanusegrupi taäiskasvanutest 10,9% töökohaga seotud põhjustel ja 3,1% isiklikel põhjustel. Seejuures tuleb märkida, et andmed taäiskasvanuõppes osalevate inimeste kohta pärinevad 2011. aasta uuringust ning täpsed osakaalud on vahepealsete aastate jooksul tõenäoliselt muutunud.

Taäiskasvanuhariiduses osalemisega seotud takistused on Leedus taäiskasvanute jaoks mõnevõrra teistsugused kui Lätis. Nii näiteks tunnistatakse Leedus, et eraõiguslike algatuste puudumine on

³⁶ Usaldusväärsed andmed puuduvad.

problemaatiline, sest tööandjad ei toeta töötajate õppimist, ning täiskasvanud tunnistavad, et ei suuda tööd ja õpinguid omavahel ühildada. Institutsionaalsel tasandil on peamised probleemid puudulikult väljaarendatud täiskasvanutele mõeldud õppeasutuste võrgustik ja andragoogide oskuste madal tase. Siiski on viimastel aastatel pööratud Leedus mitme projektiga rohkem tähelepanu andragoogide oskuste arendamisele. Lisaks on välja toodud ka teisi väiksemaid probleeme nagu tänapäevaste tehnoloogiliste võimaluste vähene kasutamine täiskasvanuhariduses. Sellegi teemaga on viimastel aastatel tegelema hakatud tänu IT-arendustele ja mitmetele täiskasvanuõpet toetavatele algatustele. Loetletud takistused on küll seotud täiskasvanuharidusega laiemalt, kuid annavad muu hulgas aimu ka takistustest, mis on kitsamalt seotud täiskasvanute osalemisega formaalõppes.

4.1.2 Poliitiline kontekst

Leedus määratletakse teise võimaluse haridust elukestva õppe kaudu, mis hõlmab nii formaalset kui ka mitteformaalset täiskasvanuharidust. Viimase puhul saab õpitut ametlikult arvesse võtta formaalse hariduse omandamisega³⁷. Seega on kõik teise võimaluse haridust käsitlevad strateegilised dokumendid seotud haridusega laiemalt – ükski vastav dokument ei ole pühendatud üksnes teise võimaluse haridusele üldkeskhariduse tasemel. Kokkuvõttes kujundavad Leedus täiskasvanuhariduse pakkumist järgmised seadused ja strateegilised dokumendid:

- Leedu täiskasvanute mitteformaalse hariduse seadus (1998);
- Leedu täiskasvanute mitteformaalse hariduse ja elukestva õppe seadus (2014);
- Riiklik Haridusstrateegia aastateks 2013–2020 (2013)³⁸;
- Mitteformaalse Täiskasvanuhariduse Tegevuskava aastateks 2014–2016.

Viimastel aastatel on Leedus muutunud poliitikakujundajate suhtumine täiskasvanuõppesse tunnustavamaks. Kuna on mõistetud, et ilma ennetusabinõudeta võidakse kaotada oma positsioon, kus 25–64-aastaste elanike seas on keskharidusega elanike osakaal üks suuremaid Euroopa Liidus, ei looda strateegiaid reaktsioonina toimunule, vaid arengute ennetamiseks. Nimelt on mõistetud, et senine haridussüsteem tuleb paremini ette valmistada laiemale vanuserühmale õppimisvõimaluste pakkumiseks, sh täiskasvanud õppijatele vanuses 25–64, kes ei tegele kõrgema hariduse omandamisega.

Täiskasvanuharidusega seotud teemade arendamisel on Leedus pööratud viimasel ajal rohkem tähelepanu sellele, kuidas täiskasvanuõppe tulemusi laiapõhjalisemalt tunnustada. Seejuures on põhitähelepanu suunatud just mitteformaalse hariduse tunnustamisele osana formaalsest haridusest³⁹. Muud arengud puudutavad valitsuse samme IT-võimekuse parandamiseks täiskasvanuhariduse pakkumisel. Näiteks on täiskasvanud õppijate jaoks välja töötatud mitmeid teabepõhiseid ja õppevahenditeks mõeldud veebiplatvorme⁴⁰.

Ehkki Leedus kuulub suurem osa keskharidust tõendava tunnistuseta täiskasvanutest kahte nooremasse vanuserühma (vt täpsemalt ptk 4.1.1), ei peegeldu see olulisel määral täiskasvanuhariduse riiklikes strateegiates. 2007. aastal vastu võetud Täiskasvanuhariduse Arengustrateegia⁴¹ keskendub ennekõike kolmele sihtrühmale:

³⁷ Lietuvos Respublikos Seimas (2014) *Lietuvos Respublikos Neformaliojo Suaugusiųjų Švietimo Įstatymo Nr. Viii-822 Pakeitimo Įstatymas*. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/eod30a03f61511e3b62ec716086f051f>

³⁸ Lietuvos Respublikos Seimas (2013) *Valstybinėje švietimo 2013–2022 metų strategijoje*. <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=b1fb6cco89d911e397b5c02d3197f382>

³⁹ Švietimo ir mokslo ministerija (2015) *Suaugusiųjų Mokymasis: Kiek Mokasi, Ką Moka, ar Turi Galimybų Mokyti?* <https://ec.europa.eu/epale/sites/epale/files/2016-epale-lt-00011.pdf>

⁴⁰ Näiteks veebiplatvorm AIKOS – www.aikos.smm.lt –, mille eesmärk on viia täiskasvanuteni informatsioon kõigi olemasolevate formaalsete ja mitteformaalsete õppimisvõimaluste kohta.

⁴¹ Totoraitis, R., Tamošiūnas, T., Vaicekauskienė, V., Trečiokienė, E., Žilinskaitė, L. (2007) *The Development and State of the Art of Adult Learning and Education*. http://www.uil.unesco.org/fileadmin/multimedia/uil/confintea/pdf/National_Reports/Europe%20-%20North%20America/Lithuania.pdf

- maapiirkondades elavad väheste haridusvõimalustega täiskasvanud;
- madala sissetulekuga täiskasvanud (alla 350€ kuus);
- vanemad kui 55-aastased täiskasvanud.

See-eest hiljem vastu võetud Riiklik Haridusstrateegia aastateks 2013–2020 toob välja vajaduse keskenduda ennekõike maapiirkondades elavatele täiskasvanutele⁴², rõhutades vajadust luua just neile paremaid õppimisvõimalusi.

Täiskasvanuhariduse poliitika sisu ja põhimõtete kujundamise eest vastutab Leedus Haridus- ja Teadusministeerium. Iseloomulik on aga Leedule see, et täiskasvanuhariduse poliitika rakendamiseks on seal seotud hulganisti erinevaid kolmanda sektori organisatsioone, kes esindavad täiskasvanute ja andragoogide huve. Peamine selline asutus on Leedu Täiskasvanuhariduse Assotsiatsioon (LTA)⁴³, mis edendab elukestvat õpet ja täiskasvanute arenguvõimalusi haridustee jätkamiseks. LTA-le pandi alus 1992. aastal, et aidata luua täiskasvanuhariduse institutsioonide võrgustikku. LTA tegutseb ka nõuandjana täiskasvanuõppe poliitikate kujundamisel ja, kuuludes Euroopa Täiskasvanuhariduse Assotsiatsiooni, esindab Leedu huve rahvusvahelisel tasandil. Samuti tegutseb Leedus alates 2014. aastast täiskasvanute mitteformaalse hariduse nõukogu⁴⁴, mis tegutseb haridusprojektide hindajana ja kooskõlastab mitteformaalset täiskasvanuharidust pakkuvate institutsioonide tegevust. Lisaks asutati 1996. aastal Leedu täiskasvanuhariduse keskuste direktoreid ühendav assotsiatsioon⁴⁵.

4.2 Täiskasvanute tasemehariduse korraldus

Täiskasvanuhariduse poliitika, sh täiskasvanutele suunatud põhi- ja üldkeskhariduse sisu ja põhimõtete kujundamise eest vastutab Leedus Haridus- ja Teadusministeerium. Täiskasvanuhariduspoliitika kujundamise ja rakendamiseks on seotud ka hulganisti kolmanda sektori organisatsioone (vt täpsemalt pkt 4.1.2), kuid enamasti on need keskendunud mitteformaalsele haridusele. Täiskasvanutele suunatud põhi- ja üldkeskharidusega tegeleb tihedamalt Leedu täiskasvanuhariduse keskuste direktoreid ühendav assotsiatsioon nimega *Lietuvos Suaugusiųjų Mokymo Centrijų Vadovų Asociacija*⁴⁶. Praegu kuulub assotsiatsiooni 23 Leedu formaalse täiskasvanuhariduse institutsiooni juhti ning nende tegevuse peamine eesmärk on omavahelise koostöö hõlbustamine ja kogemuste vahetamine, samuti riigi seadusandluse ja strateegiate koostamisel kaasa rääkimine ja oma huvide esindamine.

Täiskasvanutele põhi- ja üldkeskhariduse pakkumist korraldavad Leedus kohalikud omavalitsused ning õpet rahastatakse õpilaste arvu järgi riigieelarvest. Üldkeskhariduse tasandil on riiklik pearaha baassumma mittestatsionaarses õppes osaleva täiskasvanu kohta umbes 1/3 võrra väiksem kui statsionaarses õppes osaleva noore pearaha baassumma. Täiskasvanud ise tasemeõppes osalemise eest tasu maksma ei pea. Õppeasutused, mis täiskasvanutele põhi- või üldkeskharidust pakuvad, saavad aga teenida lisaraha näiteks tasuliste mitteformaalsete kursuste pakkumise kaudu.

Täiskasvanuharidust põhi- ja üldkeskhariduse tasemel pakuvad Leedus **täiskasvanuhariduse keskused**, mis kuuluvad kohalikele omavalitsustele. Lisaks pakuvad mitteformaalset täiskasvanuharidust näiteks ülikoolid, kuid seda ennekõike kõrgharidusega seonduvalt.

Selgelt suure avaliku sektori rolli kõrval täiskasvanuhariduse pakkumisel võib täheldada, et erasektori osalus piirdub suuremalt jaolt töötajate koolitamiseks mõeldud mitteformaalsete võimaluste pakkumisega. Erasektor vastutab oma töötajate koolitamise eest. Sellest võib järeldada, et erasektor

⁴² Lietuvos Respublikos Seimas (2013) *Valstybinėje švietimo 2013–2022 metų strategijoje*. <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=b1fb6cc089d911e397b5c02d3197f382>

⁴³ Lithuanian Association of Adult Education (2016) *About LAEA*. <http://www.lssa.smm.lt/en/>

⁴⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybė (2014) *Dėl Lietuvos Neformaliojo Suaugusiųjų Švietimo Tarybos Nuostatų Patvirtinimo ir Įgaliojimų Švietimo ir Mokslo Ministrui Suteikimo*. <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=10ce4a60ae9211e39b958c81fb177d0b>

⁴⁵ Lithuanian Adult Education Centres Leaders Association (2016) *About Lithuanian Adult Education Centres Leaders Association*. <http://lsmcva.lt/?lang=en>

⁴⁶ *Ibid.*

mõjutab kaudselt täiskasvanute arusaama, et haridus on ennekõike seotud karjääriredelil tõusmise ja paremate töövõimaluste avanemisega.

Täiskasvanute tagasitoomine tasemeharidusse – Leedu näide

Leedus ei peeta niivõrd suureks väljakutseks seda, kuidas madala haridustasemega täiskasvanuteni jõuda ja neid tagasi tasemeõppesse suunata, kuivõrd seda, kuidas motiveerida neid õppetöös osalema ja alustatud õpinguid lõpetama. Siiski saab välja tuua paar näidet tegevuste kohta, mida rakendatakse täiskasvanute teadlikkuse tõstmiseks erinevate õppimisvõimaluste kohta.

- Leedus on loodud kõigile huvilistele avatud veebiplatvorm AIKOS – www.aikos.smm.lt –, mille eesmärk on viia täiskasvanuteni informatsioon kõigi olemasolevate formaalsete ja mitteformaalsete õppimisvõimaluste kohta. Tegu on kõik ühes andmebaasiga, millega loodetakse tõsta potentsiaalsete täiskasvanud õppijate teadlikkust erinevate õppimisvõimaluste kättesaadavuse kohta ennekõike Leedus, aga ka mujal. Lisaks sellele, et veebiplatvormile on koondatud kõikvõimalik õpingutega seotud informatsioon, toimib see ka nõustamisplatvormina. Veebiplatvormi külastajal on võimalik nõustajaga ühendust võtta e-posti, sõnumite, telefoni ja Skype'i teel ning tema küsimustele vastatakse operatiivselt. Teenuse kaudu on võimalik saada nõu näiteks sisseastumisprotsessi, õppetaskude, õppe pikkuse jms kohta. Lisaks on täiskasvanul võimalik veebiplatvormil läbida testid, mis aitavad valida, milline formaalne või mitteformaalne õppimisvõimalus talle kõige paremini sobib.
- Madala haridustasemega täiskasvanutele põhi- ja üldkeskharidust pakkuvad õppeasutused reklaamivad ise oma võimalusi. Õppevõimalusi tutvustatakse oma kodulehel, ajalehtedes ja ajakirjades ning ühistranspordis. Kui õpet pakutakse erineva emakeelega täiskasvanutele (leedu, vene ja poola), siis tehakse ka reklaami kõigis neis keeltes. Vilniuse Täiskasvanuhariduse Keskuse näitel ollakse ka ise aktiivsed ajakirjanduses artikleid avaldama ning kutsutakse ajakirjanikke, et nad koolist tutvustavaid lugusid kirjutaksid. Samuti on nimetatud õppeasutuse õpetajad aktiivsed sihtrühmaga suhtlemisel ja neid õppesse tagasi kutsumisel.

4.3 Täiskasvanute tasemehariduse sisu

Kui madala haridustasemega täiskasvanud soovivad Leedus alustada põhi- või üldkeskhariduse õpet, ei erine neile kehtestatud sisseastumise tingimused statsionaarses õppes osalevatele noortele seatud tingimustest. Läbiviidud intervjuudest selgus, et lubatud on alustada õpingutega tasemehariduse omandamiseks korduvalt ja piiranguid sellele seatud ei ole. Seejuures võetakse arvesse täiskasvanute eelnevaid õpinguid ja saavutatud tulemusi ning neil on võimalik jätkata õpinguid tasemelt, mis on varasemalt pooleli jäänud. Näiteks kui täiskasvanu on varasemalt läbinud 12. klassis esimese veerandi õppe, siis on tal hiljem võimalik alustada oma õpingutega 12. klassi teisest veerandist. Iga õppesse kandideerija puhul vaadatakse, millisel tasemel ta on oma õpingutega pooleli jäänud ning tehakse vastavalt tema taustale ja teadmistele eraldi otsus. Seejuures ei ole seatud ajalisi piiranguid, mille jooksul peab täiskasvanu põhi- või üldkeskhariduse omandama, st tema õpinguid rahastatakse nii kaua, kui ta on lõputunnistuse kätte saanud.

Lisaks sellele, et täiskasvanutel on võimalik jätkata oma õpinguid tasemelt, mis neil varasemalt pooleli on jäänud, võeti 2014. aastal Leedus vastu süsteem, kuidas tunnustada inimese varasemalt omandatud mitteformaalset haridust tema formaalse hariduse osana. Seega on ka põhi- ja üldkeskhariduse õppekava täitmise osana võimalik Leedus tunnustada täiskasvanute mitteformaalse hariduse

tulemusi⁴⁷. See omakorda julgustab haridusteenuste pakkujaid välja töötama mitteformaalseid õppekavasid ja täiskasvanuid nendes osalema.

Täiskasvanutele suunatud põhi- ja üldkeskharidust reguleerivad samad haridusseadused, mille alusel korraldatakse ka noortele suunatud hariduse pakkumist. Siiski on täiskasvanutele ja noortele suunatud üldkeskhariduse õppe vahel väikesed erinevused. Erinevalt noortest ei pea täiskasvanud läbima järgmiseid õppeaineid: kunstiõpetus, kehaline kasvatus ja tehnoloogiaõpetus. Samuti on kontaktõppe maht täiskasvanute jaoks mõnevõrra väiksem kui samal tasemel õppivate noorte jaoks. Läbiviidud intervjuudest selgus, et täiskasvanud peavad ühe nädala jooksul läbima ühes õppeaines keskmiselt ühe tunni vähem kui noored samal tasemel samas õppeaines. Näiteks kui noored peavad läbima nädalas üheksa tundi leedu keelt, siis täiskasvanud kaheksa tundi. Erinevus tuleb aga pelgalt sellest, et täiskasvanutel oodatakse sellevõrra rohkem iseseisva töö tegemist.

Kuna täiskasvanute õpe on korraldatud samade õppekavade järgi, mis noortele, siis on ka õppe sisu sama ja kasutatakse samu õpikuid. Siiski selgus läbiviidud intervjuudest, et õppeasutuste tasemel kujundatakse õpet täiskasvanutele nende huvidele ja vajadustele sobivamaks, seda aga riikliku õppekava raamides. Võimalusel valitakse näiteks aine edasiandmiseks juhtumid ja näited, mis on täiskasvanutele huvitavamad ja praktilisemad. Seda saab praktiseerida näiteks kirjanduse tundides, kus õpetajatel on võimalik valida, milliste kirjandusteoste lugemine ja käsitlemine on täiskasvanute jaoks huvitavam.

Täiskasvanute jaoks on põhi- ja üldkeskhariduse omandamine tehtud võimalikult paindlikuks. Näiteks on täiskasvanutel võrreldes noortega iseseisva töö maht suurem. Nagu eelpool kirjeldatud, siis tuleneb see asjaolust, et kontaktõppe maht on täiskasvanute jaoks väiksem kui noorte jaoks. Seega eeldatakse, et nende tundide mahus, mida on kontaktõppe kujul vähem, tehakse rohkem iseseisvat tööd. Täiskasvanutel on võimalik (eriti üldkeskhariduse tasemel) käia koolis nii päevasel ajal kui ka õhtusel ajal pärast tööd. Samuti on loodud võimalus osaleda õppetöös kaugõppe vormis.

Nii nagu on põhi- ja üldkeskhariduse riiklik õppekava täiskasvanute ja noorte jaoks sama, on ka vastavatel tasemetel õpingute lõpetamise tingimused täiskasvanute ja noorte jaoks täpselt samad. Keskkharidust tõendava diplomi saamiseks peab täiskasvanu saama positiivse tulemuse samadel riiklikel eksamitel, mille peavad sooritama keskharidust lõpetavad noored. Ka tingimused riiklike eksamite läbimiseks on kõigile samad. Seega ei erine täiskasvanutele avanevad võimalused üldkeskhariduse lõpetamisel kuidagi noortele avanevatest võimalustest. Näiteks on gümnaasiumihariduse lõputunnistuse omandanud täiskasvanul võimalik jätkata õpinguid kõrgkoolis.

4.4 Täiskasvanute tasemehariduse tulemused

Leedus puudub avalikult kättesaadav statistika täiskasvanutele suunatud põhi- ja üldkeskhariduse tulemuslikkuse kohta, samuti selle kohta, mida põhi- ja üldkeskhariduse omandanud täiskasvanud pärast õpingute lõpetamist edasi teevad. Läbiviidud intervjuust Leedu Haridus- ja Teadusministeeriumiga jäi arusaam, et teatud andmed täiskasvanuhariduse tulemuslikkuse kohta on riiklikul tasandil siiski olemas, kuid neid ei ole seni regulaarselt analüüsitud ega avaldatud. Viimastel aastatel ei ole riiklikul tasandil ühtegi sellekohast uuringut läbi viidud.

Täiskasvanute tasemehariduses osalejate lõpetamise statistika on siiski teada konkreetsete õppeasutuste tasandil. Näiteks läbiviidud intervjuust selgus, et Vilniuse Täiskasvanuhariduse Keskuses omandab üldkeskhariduse keskmiselt 2/3 nendest täiskasvanutest, kes õppega alustavad. Järeluuringuid täiskasvanute edasise käekäigu ja valikute kohta Vilniuse Täiskasvanuhariduse Keskus läbi viinud ei ole.

4.5 Kokkuvõttev hinnang

Leedu on oma üldiste näitajate poolest Eestiga üldjoontes sarnane. Elanike arv on küll Leedus üle kahe korra suurem, kuid SKT elaniku kohta ja aastased kulutused keskharidusele õpilase kohta olid 2015.

⁴⁷ Lithuanian Ministry of Education and Science (2016) *Savišvietos ir Neformaliuoju Būdu Įgytų Kompetencijų Pripažinimas*. https://www.smm.lt/uploads/documents/tyrimai_ir_analizes/Savi%C5%A1vietos%20pria%C5%BEinimas_GALUTINIS.pdf

aastal Eestis ja Leedus samas suurusjärgus. Põhi- ja keskhariduseta täiskasvanute osakaalu poolest on seis Leedus mõnevõrra parem kui Eestis – kui antud näitajad Leedus olid 2015. aastal vastavalt 0% ja 7%, siis Eestis olid vastavad näitajad 1% ja 9%. Seejuures on nii Leedus kui ka Eestis suurem osakaal keskhariduseta inimesi 25–34- ja 35–44-aastaste hulgas, samuti meeste ning maapiirkondades elavate inimeste seas. Ka mittetöötavate ja mitteõppivate noorte osakaalu poolest 15–24-aastaste seas on olukord Leedus mõnevõrra parem kui Eestis, näitajad on vastavalt 9% ja 11% (vt täpsemalt ptk 2 ja ptk 4.1).

Sarnaselt Lätiga käsitletakse ka Leedus täiskasvanute üldharidust laiemalt täiskasvanuhariduse ja elukestva õppe all. Seejuures ei ole seatud väga selgeid riiklikke strateegilise eesmärgi, mis puudutaksid kitsalt täiskasvanutele pakutavat üldharidust. Korraldatud intervjuudest jäi arusaam, et riiklikul tasemel on tähelepanu suunatud pigem kõrg- ja kutsehariduse pakkumisele täiskasvanutele. Ka läbiviidud uuringute vähesus ning asjaolu, et riiklikult ei analüüsita täiskasvanutele suunatud põhi- ja üldkeskhariduse tulemuslikkust viitab sellele, et täiskasvanutele üldhariduse pakkumine ei ole Leedus kõrge prioriteediga või ei nähta teravat vajadust praegu toimiva süsteemi oluliseks arendamiseks.

Läbiviidud intervjuudest selgus, et Leedus peetakse väljakutseks seda, kuidas motiveerida täiskasvanuid tasemehariduses osalema ja alustatud õpinguid lõpuni viima. Täiskasvanute ülesleidmiseks Leedus eraldi meetmeid välja töötatud ei ole. Siiski on tähelepanu pööratud erinevate täiskasvanuhariduse võimaluste tutvustamisele. Selleks on loodud **veebiplatvorm AIKOS, mille eesmärk on tutvustada täiskasvanutele erinevaid formaalseid ja mitteformaalseid õppimisvõimalusi ning pakkuda neile üldisel tasemel nõustamisteenust**. Lisaks on levinud praktika, et kõik madala haridustasemega täiskasvanutele põhi- ja üldkeskharidust pakkuvad õppeasutused reklaamivad ise oma võimalusi näiteks ajakirjanduses ja avalikus ruumis. Madala haridustasemega täiskasvanuteni jõudmiseks on need siiski passiivsed meetodid, kuna võib eeldada, et veebiplatvormi kasutavad ennekõike inimesed, kes on ise huvitatud täiskasvanuhariduse võimalustest. Samuti kõnetavad õppeasutuste reklaamid pigem neid inimesi, kes on õppimisvõimalustest huvitatud.

Leedus pakuvad täiskasvanutele üldharidust täiskasvanuhariduse keskused, mis tegutsevad kohalike omavalitsuste all. Neis pakutavat põhi- ja üldkeskhariduse õpet täiskasvanutele reguleerivad samad haridusseadused, mis reguleerivad ka noortele suunatud üldhariduse korraldust. Seega puuduvad märkimisväärsed erinevused noortele ja täiskasvanutele suunatud üldhariduses. Ainuke erinevus on see, et täiskasvanud ei pea üldkeskhariduse omandamiseks läbima kunstiõpetust, kehalist kasvatust ja tehnoloogiaõpetust. Täiskasvanute jaoks on noortega sama ka õppeainete sisu ja kasutatavad õppematerjalid, samuti õppe alustamise ja lõpetamise tingimused. Peamine erinevus täiskasvanutele ja noortele suunatud õppe vahel seisneb õppekorralduses. Täiskasvanutel on võimalik õppida päevases või öhtuses õppes, samuti kaugõppe vormis.

Heaks näiteks Leedus pakutava täiskasvanute üldhariduse puhul on see, et täiskasvanutel on **võimalik alustada üldhariduse õpinguid tasemelt, mis neil varasemalt pooleli jäi**. Täpsemalt kui täiskasvanu on läbinud näiteks 12. klassi esimese veerandi õppe, siis on tal võimalik alustada aasta hiljem oma õpingutega 12. klassi teisest veerandist. Seejuures on õpingute alustamisel **võimalik arvesse võtta nii varasemaid formaalse kui ka mitteformaalse hariduse tulemusi**. Iga õppesse kandideerija puhul vaadatakse, millisel tasemel ta on oma õpingutega pooleli jäänud ning tehakse vastavalt tema taustale ja teadmistele eraldi otsus. Paindlikuks muudab täiskasvanu jaoks süsteemi ka see, et talle ei ole seatud üldhariduse omandamiseks ajalisi piiranguid, samuti ei ole seatud piiranguid sellele, mitu korda ta õpingutega alustada võib.

Kokkuvõttes ei ole viimastel aastatel Leedus täiskasvanutele suunatud üldharidust riiklikul tasemel reformitud ning seega puuduvad seadusandluse tasemel märkimisväärsed erinevused täiskasvanutele ja noortele suunatud üldhariduse sisus ja tingimustes. Läbiviidud intervjuudest jäi siiski arusaam, et õppeasutuste tasemel püütakse täiskasvanutele suunatud õpet kujundada võimalikult palju vastavalt nende individuaalsetele vajadustele, kuid see oleneb ennekõike iga õppeasutuse initsiatiivist ja olemasolevatest ressurssidest.

5 Täiskasvanute tasemeharidus Soomes

Üldised näitajad

- Elanike arv: 5,47 mln inimest⁴⁸.
- Põhihariduseta täiskasvanute osakaal: 4% 25–64-aastastest täiskasvanutest⁴⁹.
- Keskhariiduseta täiskasvanute osakaal: 12,3% 25–64-aastastest täiskasvanutest⁵⁰.
- Pärast kohustusliku põhihariduse omandamist üle 94% õpilastest jätkab koheselt õpingutega keskhariiduse omandamiseks⁵¹.
- 2,7% 25–64-aastastest täiskasvanutest võtab osa formaalsest täiskasvanuhariidusest keskhariiduse tasemel (sh 0,1% üldkeskhariiduse ja 2,6% kutsekeskhariiduse omandamise eesmärgil)⁵².

5.1 Kontekst

5.1.1 Üldine kontekst

Soomes alustas 2015. aasta seisuga 94% kohustusliku põhihariduse omandanud õpilastest kohe pärast põhikooli lõpetamist õpinguid üld- või kutsekeskhariiduse tasemel (52% üld- ja 42% kutsekeskhariiduse tasemel)⁵³. Õpilaste valik üldkeskhariiduses jätkamiseks tehakse peamiselt tema põhikoolis saadud hinnete põhjal. Kutsekooli astumiseks võib olla vajalik ette näidata ka varasemat töökogemust ning vahel nõutakse kandideerijatelt sisseastumis- ja sobivustestide tegemist.

Soomes Riiklik Haridusamet (soome k *Opetushallitus*) on uurinud teise astme hariduse ehk keskhariiduse omandamist ja õpingute katkestamist kohortuuringuga⁵⁴. Selgus, et Soomes on meestel risk katkestada keskhariiduse õpingud umbes poolteist korda kõrgem kui naistel. Seejuures on risk oluliselt suurem neil, kes ei alusta keskhariiduse õpinguid kohe pärast põhihariduse omandamist. Väiksem tõenäosus õpingud katkestada on aga noortel, kes saavad sisse õppeasutusse, mis on nende esimene eelistus, ja neil, kes on juba varem alustanud keskhariiduse omandamist. Lisaks on väiksem katkestamise risk noortel, kelle vanemad on kõrge sotsiaal-majandusliku staatuse ja haridustasemega. Geograafiliselt on keskhariiduse katkestamise risk suurim pealinna piirkonnas (Uusimaa), kus on kõige kõrgem tööhõive ja suur tööhõivunõudlus. Emakeelel, rahvusel ja õpingutega samaaegselt töölkäimise pikkusel ei ole läbiviidud uuringu põhjal mõju õpingute katkestamisele.

Soomes Statistikaameti andmetel on katkestajate osakaal kesk- ja kutsehariduse tasemel pidevalt vähenenud. Õppeaastal 2014/2015 katkestas oma gümnaasiumiõpingud 3,1% õpilastest, seejuures 1,4% jättis seda tehes tasemehariiduse omandamise üldse pooleli. Õppeaastal 2007/2008 olid vastavad näitajad 4,5% ja 2,2%. Kui kutsehariduse õpingud jättis õppeaastal 2014/2015 pooleli 7,6% õpilastest ja

⁴⁸ Eurostat (2015) *Population on 1 January by age and sex*.

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_pjan&lang=en

⁴⁹ Näitaja on esitatud 2015. a seisuga.

OECD (2016) *Education at a Glance 2016: OECD Indicators*. OECD Publishing, Paris.

http://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance_19991487

⁵⁰ Eurostat (2015) *At most lower secondary educational attainment by age*.

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdsc430&plugin=1>

⁵¹ 2014. aasta seisuga Soome Statistikaameti andmetel:

http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_kou_khak/o1o_khak_tau_001.px/?rxid=70956a26-1f1d-4e61-9515-351e14d58dc1

⁵² 2015. aasta seisuga Soome Statistikaameti andmetel:

http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_kou_opiskt/400_opiskt_tau_400.px/?rxid=70956a26-1f1d-4e61-9515-351e14d58dc1

⁵³ Tilastokeskus (2017) *Peruskoulun 9. luokan päättäneiden välitön sijoittuminen jatko-opintoihin peruskoulun sijaintialueen mukaan 2000 – 2015*.

http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_kou_khak/o1o_khak_tau_001.px/?rxid=70956a26-1f1d-4e61-9515-351e14d58dc1

⁵⁴ Aho, S., Mäkiäho, A. (2014) *Toisen asteen koulutuksen läpäisy ja keskeyttäminen*.

http://www.oph.fi/download/156221_toisen_asteen_koulutuksen_lapaisyy_ja_keskeyttaminen.pdf

6,8% katkestas sellega tasemehariduse omandamise üldse, siis õppeaastal 2007/2008 olid vastavad näitajad 9,8% ja 8,9%.⁵⁵

Keskhariduseta täiskasvanute tuleviku väljavaated sõltuvad Soomes suuresti sellest, kas keskhariduse omandamine jääb inimesel pooleli või seda üldse ei alustata. Soome Riikliku Haridusameti poolt tellitud uuringust⁵⁶ selgus, et umbes pooled keskhariduse katkestanutest olid viie aasta pärast tööjõuturul aktiivsed ehk töötasid. Samas omakorda pooled neist katkestanutest, kes ei töötanud viie aasta pärast, ei olnud ka ametlikult registreerunud töötuks ehk olid muutunud „kadunud tööjõuks“, mis võib põhjustada nende inimeste sotsiaalset isoleeritust ühiskonnas. Nende väljavaated, kes keskharidust üldse omandama ei asunud, olid aktiivseks osalemiseks ühiskonnas kehvemad. Üks keskhariduse tasemel õppima mitteasumise oluline põhjustaja oli haigus – koguni veerand keskhariduse õppesse mitteastujatest jäi viie järgneva aasta jooksul pensionile. Keskhariduse mitteomandamine tõstab sotsiaalsesse isolatsiooni sattumise riski, kuna vaid veerand nendest, kes ei alustanud pärast põhikooli lõpetamist keskhariduse omandamist, leidsid viie aasta jooksul tööd.

Soomes on keskhariduse omandanute osakaal 25–64-aastaste hulgas märkimisväärselt kõrgem kui Euroopa Liidu riikides keskmiselt. 2015. aastal oli Soomes vastav näitaja 87,7%, Euroopa Liidus keskmiselt 76,5%⁵⁷. Selle näitajaga on Soome keskhariduse omandanute osakaalu poolest Euroopa Liidu riikide seas kaheksandal kohal.

Tabelis 11 on esitatud keskhariduseta täiskasvanute jaotumine Soomes vanuserühmade lõikes. Suurem osakaal keskhariduseta täiskasvanuid on 55–64-aastaste vanuserühmas (19,8%), mis on peaaegu kaks korda enam kui teistes vanuserühmades.

Tabel 11 Keskhariduseta täiskasvanute osakaal Soomes 2015. aastal vanuserühmade lõikes

Vanuserühm	Keskhariduseta täiskasvanute osakaal (%) oma vanuserühmas
25–34-aastased	9,8%
35–44-aastased	8,8%
45–54-aastased	10,3%
55–64-aastased	19,8%
25–64-aastased	12,3%

Allikas: Eurostat (2015) *At most lower secondary educational attainment by age*

Analüüsid keskhariduseta täiskasvanute (25–64-aastased) osakaalusid meeste ja naiste seas (Tabel 12), selgub, et meeste seas on keskhariduseta inimeste osakaal Soomes kõrgem kui naiste seas, vastavalt 14,8% ja 9,8%. Samuti on keskhariduseta täiskasvanute osakaal kõrgem maapiirkondades elavate

⁵⁵ Uuringu valmimise ajal on kõige värskemad andmed avaldatud õppeaasta 2014/2015 kohta. Tilastokeskus (2017) *Koulutuksen keskeyttäminen koulutussektoreittäin ja koulutusaloittain (opetushallinnon luokitus) lukuvuosina 2007/2008-2014/2015*. http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_kou_kkesk/010_kkesk_tau_001.px/?rxid=70956a26-1f1d-4e61-9515-351e14d58dc1

⁵⁶ Aho, S., Mäkiäho, A. (2014) *Toisen asteen koulutuksen läpäisy ja keskeyttäminen*. http://www.oph.fi/download/156221_toisen_asteen_koulutuksen_lapaisyy_ja_keskeyttaminen.pdf

⁵⁷ Eurostat (2015) *At most lower secondary educational attainment by age*. <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdsc430&plugin=1>

täiskasvanute seas (14,8%), võrreldes suuremates linnades (10,3%) ning väikelinnades ja eeslinnades (12,4%) elavate täiskasvanutega (Tabel 13).

Tabel 12 Keskkhariduseta täiskasvanute osakaal 25–64-aastaste vanuserühmas Soomes 2015. aastal meeste ja naiste lõikes

Sugu	Keskkhariduseta täiskasvanute osakaal (%)
Mehed	14,8%
Naised	9,8%

Allikas: Eurostat (2015) Population aged 25-64 by educational attainment level, sex and NUTS 2 regions (%)

Tabel 13 Keskkhariduseta täiskasvanute osakaal 25–64-aastaste vanuserühmas Soomes 2015. aastal elukohta tüüpide lõikes

Elukoht	Keskkhariduseta täiskasvanute osakaal (%)
Linnad	10,3%
Väikelinnad ja eeslinnad	12,4%
Maapiirkonnad	14,8%

Allikas: Eurostat (2015), Population by educational attainment level, sex, age and degree of urbanisation (%)

Tabelis 14 on esitatud keskkhariduseta täiskasvanute jaotumine Soomes sünniriikide lõikes. Soomes sündinud 25–64-aastaste elanike hulgas on keskkhariduseta täiskasvanute osakaal 11,2%. Kuigi mujal sündinud ja Soomes elavate täiskasvanute absoluutarv on väike, siis nende hulgas on keskkhariduseta täiskasvanute osakaal oluliselt kõrgem, koguni 27,0%.

Tabel 14 Keskkhariduseta täiskasvanute osakaal Soomes 25–64-aastaste vanuserühmas 2015. aastal sünniriikide lõikes

Sünniriik	Keskkhariduseta täiskasvanute osakaal (%)
Soome	11,2%
Muu	27,0%

Allikas: Eurostat (2015) Population aged 25-64 by educational attainment level, sex, age country of birth (%)

2014. aasta seisuga osales Soomes formaalses täiskasvanuhariduses keskkhariduse omandamise eesmärgil 2,7% 25–64-aastastest täiskasvanutest. Nendest 0,1% omandas üldkeskkharidust ja 2,6% kutsekeskkharidust⁵⁸.

⁵⁸ Tilastokeskus (2017) Väestö ja perusasteen jälkeisen tutkintotavoitteisen koulutuksen opiskelijat ja tutkinnot koulutusryhmän ja iän mukaan 2004-2014.

http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_kou_opiskt/400_opiskt_tau_400.px/?rxid=70956a26-1fid-4e61-9515-351e14d58dc1

5.1.2 Poliitiline kontekst

Traditsiooniliselt on haridusel ja väljaõppel olnud Soome ühiskonnas oluline roll ning valdkonna eesmärkide seadmisel ja elluviimisel on olnud piisavalt poliitilist üksmeelt. Seetõttu on hariduspoliitika elluviimine olnud Soomes üldiselt stabiilne ja ilma suuremate kursimuutusteta.

Soome haridussüsteemi peamine printsiip on, et kõigil inimestel peab olema võrdne ligipääs kõrge kvaliteediga haridusele ja väljaõppele. Kõik võimalused hariduse omandamiseks peavad olema kättesaadavad kõigile kodanikele sõltumata nende etnilisest taustast, vanusest, sissetulekust ja elukohast. Õigust haridusele käsitletakse Soome põhiseaduses kui ühte inimese põhiõigust⁵⁹.

Soomes on hariduspoliitika üles ehitatud elukestva õppe printsiibile. Avaliku võimu kandjad peavad igale Soome elanikule tagama võrdsed võimalused enesearenguks ja hariduse omandamiseks ka pärast kohustusliku haridustaseme omandamist. Soomes on hariduse omandamine tasuta kõigil tasemetel, vaid teatud juhtudel võib täiskasvanuhariduse omandamine olla tasuline. Soome hariduspoliitika võtmesõnad on kvaliteet, tõhusus, võrdsus ja rahvusvahelistumine.

Teise võimaluse haridust käsitletakse Soomes osana täiskasvanuharidusest ja väljaõppest. Täiskasvanuharidus ja väljaõpe hõlmavad nii formaalset, mitteformaalset kui ka informaalset haridust. Seega kuuluvad täiskasvanuhariduse alla nii täiskasvanu enda soovil alustatud õpingud tasemeõppes kui ka tööalased väljaõpped ja tööturukoolitused. Täiskasvanud õppijaks peetakse Soomes 25-aastast või vanemat inimest ning tal on õigus osaleda kõigil haridustasemetel alates põhiharidusest kuni kõrghariduseni⁶⁰. Soome Haridus- ja Kultuuriministeerium vastutab tasemeõpet puudutava täiskasvanuhariduse, Tööelu- ja Majandusministeerium tööturukoolituste ning tööandjad tööalase väljaõppe korralduse eest.

Täiskasvanuhariduse riigipoolse edendamise ja toetamise eesmärk on tagada eelkõige tööjõu kättesaadavus ja pädevus, pakkuda õppimisvõimalusi kõigile täiskasvanutele ning tugevdada sotsiaalset sidusust ja võrdsust. Täiskasvanuhariduse poliitika kaudu soovitakse saavutada tööelu pikendamist, tõsta tööga hõivatute arvu, suurendada töötajate produktiivsust, edendada mitmekultuurilise väärtuseid ning juurutada inimestes oskusi ja harjumust elukestvas õppes osalemiseks. Samuti soovitakse täiskasvanuhariduse võimalikult laia kättesaadavuse kaudu vähendada ja leevendada majanduslanguse mõjusid Soome ühiskonnas. Täiskasvanuhariduse eesmärk on parandada õppimisvõimalusi eelkõige inimeste jaoks, kel ei ole erialast haridust ja väljaõpet või kelle omandatud haridus ei vasta enam tööturu vajadustele. Lisaks on üldiselt täiskasvanuhariduse pakkumisel enam tähelepanu pööratud ettevõtjatele, väikese ja keskmise suurusega ettevõtete töötajatele, immigratidele ja üle 55-aastastele inimestele.

Hariduspoliitika omab olulist kohta ka praeguses Juha Sipilä poolt juhitava valitsuse strateegilises programmis "Soome, lahenduste maa"⁶¹, mis esitati parlamendile mais 2015. Teiste hulgas on tegevuskava üks strateegiline eesmärk viia läbi reform teadmiste ja hariduse valdkonnas. Kümneks järgmiseks aastaks seatud valdkonna edendamise üldine eesmärk rõhutab riigi toe olulisust inimeste elukestvas õppes osalemisel, samuti inimeste oskuste ja haridustaseme tõstmisel. Käesoleva uuringu kontekstis asjakohastest spetsiifilisematest eesmärkidest on välja toodud järgmised: (i) noorte inimeste, kes on katkestanud haridustee ja ei võta osa tööelust, arv on vähenenud ning (ii) dialoog haridusasutuste ja tööelu vahel on tihedam. Valitsuse üheks võtmeprojektiks teadmiste ja hariduse valdkonnas on kutsekeskhariduse rahastamise ja struktuuri reform. Valitsuse strateegiline programm ei näe ette

⁵⁹ Eurydice (2014) *Finland: Political, Social and Economic Background and Trends*. https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Finland:Political_Social_and_Economic_Background_and_Trends

⁶⁰ Eurydice (2015) *Finland: Adult Education and Training*. https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Finland:Adult_Education_and_Training

⁶¹ Prime Minister's Office Finland (2015) *Finland, a land of solutions. Strategic Programme of Prime Minister Juha Sipilä's Government*. Government Publications, 12/2015. http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_EN_YHDISTETTY_netti.pdf/8d2e1a66-e24a-4073-8303-ee3127fbfcac

suuremate muudatuste tegemist täiskasvanute üldkeskhariduse korralduses ja täiskasvanute tagasitoomises üldkeskharidust omandama.

5.2 Täiskasvanute tasemehariduse korraldus

Otsused Soome hariduspoliitikat reguleeriva seadusandluse kehtestamiseks teeb Soome Parlament (soome k *Eduskund*) valitsuse ettepanekute alusel. Soome Haridus- ja Kultuuriministeerium vastutab haridus-, teadus-, kultuuri-, spordi- ja noortepoliitika arendamise ning rahvusvahelise koostöö eest⁶². Ennekõike on ministeeriumi ülesanne valitsuse programmis kokkulepitud meetmete elluviimise koordineerimine ning õigusaktide eelnõude koostamine oma vastutusallas. Samuti planeerib ja korraldab Haridus- ja Kultuuriministeerium eelpool loetletud valdkondade rahastamist riigieelarvest.

Soome Riiklik Haridusamet (soome k *Opetushallitus*) on Haridus- ja Kultuuriministeeriumi alla kuuluv riiklik arenguagentuur, mille vastutusallasse kuulub alus-, põhi-, üldkesk-, kutsekesk- ja täiskasvanuharidus, kuid mitte kõrgharidus. Haridusameti peamine ülesanne on ellu viia riikliku hariduspoliitikat, koostada ja arendada riiklikke õppekavasid ja kvalifikatsiooninõudeid, arendada õppetööd ja õpetajate kompetentse ning pakkuda haridussektorile riigipoolseid teenuseid⁶³. Täiskasvanutele tasemehariduse pakkumise korralduse eest põhi- ja üldkeskhariduse suunal vastutab Haridusameti üld- ja alushariduse osakond.

Soomes jätkavad pärast kohustusliku põhikooli astme (soome k *peruskoulu*) lõpetamist suurem osa õpilastest haridusteed keskhariduse (soome k *toisen asteen oppilaitos*) omandamiseks, mida saab teha üldkeskharidust pakkuvates gümnaasiumides (soome k *lukiokoulu*) või kutsekeskharidust pakkuvates ametikoolides (soome k *ammattillinen koulu*). Õpitakse üldiselt gümnaasiumi päevaõppes (soome k *päivälukio*), väiksemal määral ka gümnaasiumi kaugõppes (soome k *etälukio*). Õpe gümnaasiumides on üldiselt üldharivam ja teoreetilisem, keskendudes eelkõige loodusteadustele ja humanitaarainetele, kui ametikoolides. Väike osa gümnaasiumidest on keskendunud teatud erialadele nagu muusika, sport ja loodusteadused.

Täiskasvanutele pakutakse põhi- ja keskhariduse omandamiseks järgmiseid võimalusi:

- Põhiharidus on võimalik omandada ennekõike **täiskasvanute põhikoolis** (soome k *peruskoulu aikuisille*) ja üldkeskharidus **täiskasvanute gümnaasiumis** (soome k *lukiokoulu*). Seejuures on õppeasutusi, mis pakuvad täiskasvanutele ainult põhikooliõpet, aga ka selliseid, kus saab omandada haridust mõlemal tasemel. Täiskasvanute gümnaasiumides, mida on Soomes ligi 30⁶⁴, on siiski võimalik omandada enamasti mõlemat, nii põhikooli- kui ka gümnaasiumiharidust.
- Pärast põhihariduse omandamist saab haridusteed jätkata **täiskasvanute ametikoolis** (soome k *aikuisten ammattillinen koulu*), mille juures on võimalik omandada ka keskharidus.
- Soomes on ka mõningatel peamiselt vabahariduse pakkumisele keskendunud asutustel luba anda täiskasvanutele tasemeõpet. Näiteks umbes 30 **rahvaülikooli** (soome k *kansanopisto*) **juures tegutseb täiskasvanute põhikool**⁶⁵.

Täiskasvanutele põhi- ja üldkeskhariduse pakkumist korraldavad Soomes kohalikud omavalitsused. Kuidas täpselt täiskasvanute tasemeharidust on omavalitsuses korraldatud, sõltub kohalikest oludest. Soome Riikliku Haridusameti andmetel võib täiskasvanuharidust pakkuv õppeasutus olla nii kohaliku omavalitsuse hallatav kui ka erakool. Näiteks rahvaülikoolid on üldiselt erakoolid, täiskasvanute põhikoolid ja täiskasvanute gümnaasiumid võivad aga olla nii erakoolid kui ka kuuluda kohalikule omavalitsusele. Erakoolide omanikeks võivad Soomes olla näiteks ametiühingud.

⁶² Opetus- ja kulttuuriministeriö (2017) *Opetus- ja kulttuuriministeriön tehtävät ja tavoitteet*. <http://minedu.fi/tehtavat-ja-tavoitteet>

⁶³ Opetushallitus (2017) *Opetushallitus*. <http://www.oph.fi/opetushallitus>

⁶⁴ Opetushallitus (2017) *Aikuisten perusopetus*. http://www.oph.fi/koulu- ja -tutkinnot/perusopetus/aikuisten_perusopetus

⁶⁵ *Ibid.*

Luba pakkuda täiskasvanutele põhikooli- või gümnaasiumiõpet tuleb taotleda Haridus- ja Kultuuriministeeriumilt. Kui kohalik omavalitsus juba omab luba anda noortele statsionaarse õppevormiga põhi- ja üldkeskharidust, võib ta sama taseme õpet anda ka täiskasvanutele.

Täiskasvanute tasemeõpe nii põhi- kui ka üldkeskhariduse suunal on Soomes riiklikult rahastatud. Intervjuust Soome Riikliku Haridusameti esindajaga selgus, et seni on rahastamine toimunud kahel viisil. Kui inimene soovib läbida kogu tasemeõppe, siis rahastatakse tema õpet õppeaasta kaupa Haridus- ja Kultuuriministeeriumi poolt seatud pearaha baassumma alusel. Kui inimene ei pea läbima kogu tasemeõpet, vaid võtab üksikuid kursuseid, siis rahastatakse tema õpet läbitavate kursuste põhiselt. Uuringu valmimise ajal on täiskasvanute tasemeõppe rahastamise põhimõtted Soomes aga ümberkujundamisel, kuna kehtiv süsteem on toiminud muutmata kujul pikka aega ja see ei vasta enam praegustele vajadustele. Ühe peamise muutusena hakkab tulevikus täiskasvanute tasemeõppe rahastamine põhinema vaid inimese poolt läbitavate kursuste arvul, st kaob ära kogu tasemeõppe läbimise rahastamisel kehtinud aastane pearaha. Kursuste arvu alusel rahastamine toob endaga kaasa ka selle, et kokkuvõttes on ühe kursusel osaleva inimese kohta makstav summa suurem kui seda oli aastase pearaha maksmisel. Vajadus rahastamissüsteemi muutmise järele on tekkinud ennekõike olukorrast, kus üha enam võtavad täiskasvanute tasemeharidusest osa ka uusimmigrandid (üle 80% täiskasvanute põhikoolide õpilastest moodustavad immigrandi taustaga inimesed)⁶⁶. Võrreldes Soome päritolu täiskasvanutega peavad uusimmigrandid aga oluliselt enam oma teadmisi täiendama, et tasemeõpe lõpetada, samuti vajavad nad keskmiselt enam nõustamist ja kontaktõpet. Läbiviidud intervjuudest selgus, et kui varem piisas Soomes sellest, et täiskasvanutele pakutakse võimalus lõpetada põhikooli III kooliaste ehk 7.-9. klass, siis praeguste uusimmigrantide seas on ka täiskasvanuid, kellel puudub üldse varasem õppimise kogemus ja kes on kirjaoskamatud. Neile on vaja võimaldada kogu põhikoolihariduse läbimist. Suurem summa kursusel osaleva inimese kohta võimaldab koolidel muutunud oludes õpet vastavalt sihtrühma vajadustele paremini korraldada.

Eraõppeasutused ja nende ülalpidamine ei erine munitsipaalõppeasutustest. Ka eraõppeasutused järgivad riiklike õppekavade täitmist ja kvalifikatsiooninõudeid. Samuti toetatakse neid riikliku rahastusega samas suurusjärgus nagu munitsipaalõppeasutusi.

Õpilase jaoks on täiskasvanute põhikoolis ja täiskasvanute gümnaasiumis õppimine tasuta.

⁶⁶ Opetushallitus (2017) *Aikuisten perusopetus*. http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/perusopetus/aikuisten_perusopetus

Täiskasvanute tagasitoomine tasemeharidusse – Soome näide

Soomes võivad madala haridustasemega täiskasvanud jõuda põhi- või üldkeskharidust omandama erinevaid teid pidi ja erinevate osapoolte kaasabil. Läbiviidud intervjuude tulemusel selgus, et peamised viisid, kuidas madala haridustasemega täiskasvanuteni jõutakse ja neid tasemeõppesse suunatakse, on järgmised.

- Kui madala haridustasemega inimene on töötu ja pöördub töö leidmiseks Töö- ja Majandusarengu Büroosse (soome k *työ- ja elinkeinotoimisto* ehk *TE-toimisto*), siis inimest nõustatakse vastavalt tema eelnevatele teadmistele ja kogemustele ning vajadusel suunatakse ta põhi- või keskharidust omandama. Töö- ja Majandusarengu Büroost soovitatakse, kuhu inimene peab tasemeõppesse suundumiseks edasi pöörduma.
- Soomes toimib aktiivselt n-õ otsiv noorsootöö, mille kaudu mittetöötavaid ja mitteõppivaid noori otsitakse näiteks noortekeskustest ning õhtuti ja öösiti tänavatelt. Noorsootöötajad jagavad noortele infot ja brošüüre ning nõustavad neid muu hulgas ka edasiõppimise osas.
- Õppeasutused, mis pakuvad täiskasvanutele põhi- ja/või üldkeskharidust, reklaamivad ise aktiivselt oma võimalusi. Seda näiteks ajalehtedes ja ajakirjades, avalikes kohtades (nt plakatid ühistranspordis), sotsiaalmeedias, asjakohastes meililistides ning sihtrühma koondavates organisatsioonides brošüüre jagades. Intervjueeritud koolide endi hinnangul on kõige tulemuslikum viis reklaam õpetajate ja õpilaste isiklike kontaktide ja võrgustike kaudu. Näiteks kui täiskasvanul on tekkinud positiivne kogemus ja eduelamus tasemeõppes osalemisest, julgustab ta ka teisi oma tutvusringkonda kuuluvaid madala haridustasemega täiskasvanuid õpingutega alustama.

5.3 Täiskasvanute tasemehariduse sisu

Täiskasvanute põhikoolid ja täiskasvanute gümnaasiumid pakuvad Soomes täiskasvanutele mitmekülgseid ja paindlikke õppimisvõimalusi. Võimalik on läbida nii üksikuid õppeaineid kui ka kogu põhikooli või gümnaasiumi õppekava. Viimane võimaldab sooritada riiklikud küpsuseksamid, mis on eelduseks õpingute jätkamiseks ülikoolis või rakenduslikus kõrgkoolis.

Soomes saavad noored gümnaasiumidesse kandideerida ühtse elektroonilise taotlussüsteemi (soome k *yhteishaku*) kaudu veebruaris ja märtsis⁶⁷. Kandideerida saavad kõik, kes on omandanud põhihariduse või põhiharidusele vastava hariduse. Õpilaste valik gümnaasiumiõppesse toimub enamasti nende põhikooli lõputunnistuse hinnete alusel. Mõni gümnaasium korraldab lisaks ka sisseastumiseksami. Õppe alustamiseks põhihariduses tingimusi seatud ei ole.

Sarnaselt noortega ei ole ka täiskasvanutele põhikooli astumiseks seatud tingimusi. Üldiselt võetakse kõik täiskasvanud, kes soovivad põhiharidust omandada, õppesse vastu. Õppesse vastuvõtmise üle otsustab kooli juhtkond. Kui aga koolil ei ole näiteks pakkuda kohti kõigile õppima asuma soovijatele, siis saab juhtkond lükata osa kandideerimisavaldusi tagasi. Täiskasvanute põhikoolis õppima asumiseks peab üldiselt olema vähemalt 16-aastane⁶⁸. Nooremad saavad seal õppida vaid eritingimustel. Intervjuudest täiskasvanutele üldharidust pakkuvate õppeasutustega selgus, et õppekohale kandideerija peab enne kooliaasta algust osalema kooli poolt korraldatavates testides ja osalema intervjuus, et oleks selge, millised teadmised ja oskused kandideerijal on ja kui kõrge on tema õpimotivatsioon.

Täiskasvanute gümnaasiumidesse sisseastumise protsess ja nõuded erinevad mõneti noortele seatud kandideerimise tingimustest. Täiskasvanute gümnaasiumidesse ei ole võimalik kandideerida läbi ühtse elektroonilise taotlussüsteemi, vaid kandideerimiseks tuleb otse ühendust võtta täiskasvanute

⁶⁷ Studyinfo.fi (2017) *Applying to general upper secondary education*. <https://studyinfo.fi/wp2/en/general-upper-secondary-education/applying/>

⁶⁸ Opintopolku.fi (2017) *Peruskoulu aikuisille*. <https://opintopolku.fi/wp/aikuiskoulutus/peruskoulu-aikuisille/>

gümnaasiumiga, kuhu soovitakse astuda. Õppekoha taotlemisel täiskasvanute gümnaasiumidesse peab olema olema kas põhikooli lõputunnistus (või vastavad teadmised), kuid rolli ei oma põhikooli lõputunnistuse keskmine hinne⁶⁹. Lisaks on täiskasvanute gümnaasiumide õpe suunatud ennekõike üle 18-aastastele õpilastele. Nooremad saavad seal õppida vaid eritingimustel⁷⁰. Teadmiste taseme ja õpimotivatsiooni väljaselgitamiseks peab kandideerija enne õppeaasta algust läbima kooli poolt korraldatavad testid ja osalema intervjuus.

Täiskasvanute põhikooli ja täiskasvanute gümnaasiumisse sisseastumisel on Soomes laialt levinud varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamine. Läbiviidud intervjuudest õppeasutustega selgus, et kindlasti arvestatakse varasemate õpingute ja kogemustega juhul, kui kandideerijal on ette näidata vastavad dokumendid nagu hinnetelehed ja tunnistused. Kui aga dokumendid puuduvad, testitakse kandideerija teadmisi ja selle põhjal otsustatakse, millisel tasemel ta konkreetses õppeaines õpinguid alustama peab. Otsused varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamise kohta teeb kooli juhtkond. Vajadusel korrigeeritakse tehtud otsuseid ka õpingute ajal – kui näiteks õppetöö ajal õpetaja mõistab, et tegelikult on inimesel konkreetses õppeaines alustatud tasemel teadmised olemas, viiakse ta jooksvalt üle talle sobiva tasemega õppesse. Nii varasemate õpingute ja töökogemusega arvestamine kui ka jooksvalt õppijale sobival tasemel õppimise võimaldamine on täiskasvanutele üldharidust pakkuvate õppeasutuste hinnangul oluline täiskasvanu motiveerimiseks, samuti erinevate osapoolte ressursside kokkuhoidmiseks.

Soomes on võimalik neil, kel pole piisavat ettevalmistust ning keele- ja õppimisoskust põhi- või üldkeskhariduse tasemel õppima asumiseks, läbida põhikooliks ettevalmistav koolitus PEVA või gümnaasiumiks ettevalmistav koolitus LUVA. Sarnast ettevalmistavat koolitust nimega VALMA pakutakse ka inimestele, kes soovivad alustada õpinguid kutsekeskhariduse omandamiseks. Ettevalmistavate koolituste korraldamist rahastatakse riigieelarvest.

Ühe akadeemilise aasta kestev koolitus on eelkõige suunatud immigrandidele ja teistele võõrkeelt kõnelevatele inimestele. Gümnaasiumiks ettevalmistaval koolitusel saavad osaleda inimesed, kes on omandanud põhihariduse või põhiharidusele vastava haridustaseme. Lisaks on vajalik soome või rootsi keele oskus tasemel, mis võimaldab ettevalmistavast koolitusest osa võtta. Soome või rootsi keele oskuse taset testitakse õppeasutuses, kus soovitakse ettevalmistav kursus läbida. LUVA raames keskendutakse järgnevate teemadele⁷¹:

- soome või rootsi keele õpe;
- teiste gümnaasiumiõppeks vajalike keelte õpe;
- matemaatika ja loodusteaduste õpe;
- teadmised Soome ühiskonnast ja kultuurist;
- õpilaste nõustamine.

Läbiviidud intervjuudest selgus, et lisaks on ettevalmistava koolituse keskmes IKT-lahenduste kasutamine ja digioskuste suurendamine, mis aitab õpilasel hiljem tasemeõppes paremini toime tulla. LUVA ajal on võimalik läbida ka põhikooli ja gümnaasiumi õppekava aineid. Läbitud aineid on võimalik hiljem gümnaasiumi õppekava täitmisel arvesse võtta. Samuti pakutakse ettevalmistavas koolituses osalemiseks erinevaid paindlikke vorme, näiteks võimalust õppida õhtuti.

Lisaks ettevalmistavale koolitusele LUVA pakuvad täiskasvanute gümnaasiumid neile, kel on põhikooli lõpetamisest möödunud palju aega ja vajavad mõningast ettevalmistust enne üldkeskhariduse tasemel õppima asumist, sissejuhatavaid kursuseid ja veebipõhist õppekeskkonda iseseisvaks tööks.

⁶⁹ Infopankki.fi (2017) *Applying for education and training*.
<http://www.infopankki.fi/en/living-in-finland/education/joint-application-and-entrance-exams>

⁷⁰ Opintopolku.fi (2017) *Aikuiskukio*.
<https://opintopolku.fi/wp/aikuiskoulutus/aikuiskukio/>

⁷¹ Studyinfo.fi (2017) *Preparatory education for general upper secondary*.
<https://studyinfo.fi/wp2/en/general-upper-secondary-education/preparatory-education-for-general-upper-secondary/>

Täiskasvanutele, kes soovivad omandada põhihariduse, on välja töötatud eraldi riiklik õppekava⁷². Põhihariduse omandamiseks peab läbima vähemalt 44 kursust, mis on oluliselt vähem kui noortele suunatud statsionaarse õppe maht. Ühe kursuse pikkus on keskmiselt 28 õppetundi. Täiskasvanutele suunatud põhikooli õppekavades ei ole osasid õppeaineid, mis kuuluvad noortele suunatud õppekavadesse, näiteks kehalist kasvatust, käsitööd ja kodundust. Samuti on osade õppeainete maht väiksem. Läbiviidud intervjuudest selgus, et õppematerjalid ja õppe sisu erinevad teatud määral noortele suunatud õppe sisust ning vastavad enam sihtgrupi vajadustele. Õpe on üldjoontes praktilisem, näited ja juhtumid, mida arutatakse, on valitud täiskasvanud õppija teadmistest ja kogemustest lähtuvalt.

Digitaalsed õppematerjalid täiskasvanute põhikoolidele

2017. aastal valmistatakse Soome Riikliku Haridusameti eestvedamisel ette digitaalseid õppematerjale täiskasvanute põhikoolidele. Õppematerjalid käsitlevad kaheksat erinevat õppeainet, sh ajalugu, matemaatikat ja bioloogiat, ning on spetsiaalselt koostatud täiskasvanud õppija jaoks. Õppematerjalide vastavust sihtgrupi vajadustele peetakse Soomes oluliseks, et tagada õppe võimalikult suur lisandväärtus ja tõsta huvi õppes osalemise vastu. Soome Riikliku Haridusameti hinnangul valmivad digitaalsed õppematerjalid 2017. aasta lõpuks või 2018. aasta alguseks. Need on tasuta ja kättesaadavad kõigile huvilistele, et panustada seeläbi täiskasvanute põhikoolihariduse avatumaks, paindlikumaks ja kättesaadavamaks muutmisse.

Erinevus täiskasvanutele ja noortele suunatud õppe vahel on märkimisväärne ka üldkeskhariduse tasemel. Kui täiskasvanud õppijal on eesmärk omandada üldkeskharidus ja sooritada küpsuseksam, peab tal läbitud olema vähemalt 44 kursust (ühe kursuse pikkus on umbes 28 õppetundi). Statsionaarses õppes osalevad noored peavad üldkeskhariduse omandamiseks läbima vähemalt 75 kursust, kusjuures ühe kursuse pikkus on keskmiselt 38 tundi⁷³. Täiskasvanute üldkeskhariduse õppekava kuulub soome või rootsi keel, esimene võõrkeel (tavaliselt inglise keel), teine võõrkeel, matemaatika, humanitaarained ja täppisteadused (ajalugu, bioloogia, religiooniõpe, füüsika, keemia) ning valikained. Valikainete puhul peetakse silmas, et need täiendaksid õppija varasemalt omandatud haridust ja töökogemusi.

Täiskasvanute põhikoolide ja täiskasvanute gümnaasiumide õppekorraldus on paindlik – võetakse arvesse õpilaste personaalseid vajadusi, et muuta neile õppetöös osalemine võimalikult mugavaks. Täiskasvanutele üldharidust pakkuvate õppeasutustega läbiviidud intervjuudest selgus, et olulise osa õppes moodustab kontaktõpe, kuid osaliselt on võimalik õppida ka kaugõppe vormis. Koolid pakuvad üldiselt nii päevase kui ka öhtuse õppe võimalust. Iseseisva töö osakaal on täiskasvanud õppijatel suurem kui õppijatel statsionaarses õppes. Milliseid võimalusi täpselt täiskasvanutele tasemeõppes osalemiseks pakutakse, sõltub ennekõike kooli suurusest ja asukohast ning sealsete õpilaste vajadustest. Näiteks täiskasvanute põhikoolides kasutatakse kaugõppe ja e-õppe lahendusi pigem vähe, kuna sealsed õpilased on suuremas osas uusimmigrandid, kes vajavad pidevat nõustamist ja juhendamist ning ka nende digioskused võivad olla piiratud.

Läbiviidud intervjuudest selgus, et hetkel saab täiskasvanud õppija Soomes ise otsustada, kui pikalt ta soovib põhi- või üldkeskharidust omandada. Seoses täiskasvanute tasemeõppe riikliku rahastussüsteemi muutumisega hakkab aga edaspidi kehtima piirang, et kogu põhikooliastme läbimiseks on täiskasvanul aega kuni viis aastat – see on maksimaalne periood, mil riik tema õpingutega seotud kulud katab. Maksimaalne kursuste arv, mida on võimalik ühe õppeaastaga läbida, on 30. See tähendab, et kui täiskasvanul on vaja läbida kogu põhihariduse taseme õpe (vähemalt 44 kursust), siis on tal võimalik kõik kohustuslikud ained sooritada minimaalselt 1,5 aastaga.

⁷² Opetushallitus (2015) *Aikuisten perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2015*. http://www.oph.fi/download/167162_aikuisten_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2015.pdf

⁷³ Opetus- ja kulttuuriministeriö (2017) *Lukiokoulutus*. <http://minedu.fi/lukiokoulutus>

Täiskasvanute põhikooli ja täiskasvanute gümnaasiumi õpingud on üles ehitatud kursusepõhiselt. See võimaldab õpilastel vajadusel õpingud katkestada ja hiljem jätkata tasemelt, kus pooleli jääd. Kui põhikooliks ettevalmistav koolitus PEVA või gümnaasiumiks ettevalmistav koolitus LUVA jääb pooleli, siis üldiselt ei lubata sellega (vähemalt samas õppeasutuses) uuesti alustada.

Iga õppeaine läbimisel antakse õpilase tööle hinnang ning kui õpilane on läbinud nõutud arvu kohustuslikke ja valikulisi aineid, saab ta lõputunnistuse. Pärast üldkeskhariduse õppekava läbimist teevad õpilased Soomes üldiselt riiklikud küpsuseksamid. Kui õpilane sooritab riiklikud küpsuseksamid ja kogu keskhariduse taseme õppekava, väljastatakse õpilasele lõputunnistus, kus on välja toodud, millised eksamid õpilane sooritas ning millise taseme ja hinded ta sai. Nii üld- kui ka kutsekeskhariduse omandamine ja riiklike küpsuseksamite sooritamine võimaldavad õpilasel jätkata haridusteed ülikoolides ja rakenduslikes kõrgkoolides. Kokkuvõttes on lõpetamise tingimused statsionaarses õppes osalevale noorele ja mittestatsionaarses õppes osalevale täiskasvanule samad. Erinevus tuleb vaid sellest, et noored ja täiskasvanud õpivad erinevate riiklike õppekavade alusel, millest tulenevalt on kohustuslike kursuste arv mõlemal tasemel täiskasvanutele väiksem. Võimalused õpingute jätkamiseks ja tööturul osalemiseks on täiskasvanute põhikooli ja täiskasvanute gümnaasiumi lõpetajatel täpselt samad, mis noortel sama haridustaseme lõpetamisel.

Läbiviidud intervjuudest selgus, et täiskasvanud õppijatele pakutakse erinevat laadi toetust nii riiklikul tasandil kui ka koolides. Väga oluliseks peetakse näiteks seda, et iga täiskasvanud õpilase jaoks oleks kättesaadav nõustamisteenus. Individuaalset nõustamist on võimalik saada igas koolis. Täiskasvanud õppijate toetamiseks on eraldi loodud ka kodulehekülj – www.aikuislukiot.fi – vajaliku teabega nii nendele, kes soovivad täiskasvanute gümnaasiumisse õppima asuda, kui ka neile, kes on juba õpinguid alustanud. Selle kodulehe kaudu on võimalik pöörduda abi palumiseks ka nõustajate poole. Lisaks on Soome Riiklik Haridusamet loonud mitmekülgse infoga kodulehekülje – Opintopolku.fi – Soomes pakutavate kõikvõimalike õppimisvõimaluste kohta.

Koostöö Töö- ja Majandusarengu Büroo ning täiskasvanute koolide vahel

Nagu eelnevalt kirjeldatud on oluline roll madala haridustasemega täiskasvanute jõudmisel põhi- või keskharidust omandama Töö- ja Majandusarengu Bürool (soome k *työ- ja elinkeinotoimisto* ehk *TE-toimisto*). Vajadusel võib Töö- ja Majandusarengu Büroo suunata täiskasvanu töötamise asemel täiskasvanute põhikooli või täiskasvanute gümnaasiumisse. Sel juhul lepitakse Töö- ja Majandusarengu Büroos kokku, milline on inimese plaan hariduse omandamiseks, ning õpingute ajal Büroo jälgib, kuidas tema kliendil õpingutega läheb ja kas ta peab kokkulepitud plaanist kinni. Et Töö- ja Majandusarengu Büroo oleks täiskasvanu käekäigust selge ülevaade, tehakse tihedat koostööd kooli ja sealsete õpetajatega. Oluline on see eelkõige põhjusel, et kokkulepitud õppeplaani täitmise ajal saavad Töö- ja Majandusarengu Büroo kliendid töötutele või immigrantidele mõeldud sotsiaaltoetuseid (nt soome k *työmarkkinatuki ja kotoutumistuki*). Kokkulepitud õppeplaani ja selle kinnipidamisest sõltuv sotsiaaltoetuse saamine motiveerib täiskasvanuid õppes osalema ja kursuseid läbima. Intervjuueeritute hinnangul vähendab see oluliselt riski, et õpingud venivad pikaks või jäävad pooleli.

5.4 Täiskasvanute tasemehariduse tulemused

Soomes riiklikult avaldatav statistika täiskasvanute tasemehariduse tulemuslikkuse kohta põhi- ja üldkeskhariduse tasemel puudub. Siiski on teada, et 2014. aastal gümnaasiumiõppe lõpus tehtava küpsuseksami edukalt sooritanute hulgas oli 1,2% (umbes 400 inimest) vähemalt 25 aasta vanuseid täiskasvanuid⁷⁴.

⁷⁴ Tilastokeskus (2017) *Väestö ja perusasteen jälkeisen tutkintotavoitteisen koulutuksen opiskelijat ja tutkinnot koulutusryhmän ja iän mukaan 2004-2014*.

http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_kou_opiskt/400_opiskt_tau_400.px/?rxid=70956a26-1fid-4e61-9515-351e14d58dc1

Soome Riiklik Haridusamet ei ole läbi viinud uuringuid selle kohta, mida täiskasvanute põhikoolide või täiskasvanute gümnaasiumide lõpetajad edasi teevad ning kuidas on tasemeõppe lõpetamine nende edasist eluteed mõjutanud. Selliseid uuringuid võib läbi viia küll iga õppeasutus enda lõpetajate kohta, kuid see ei ole keskselt koordineeritud ja oleneb õppeasutuste enda initsiatiivist. Küll aga on ühe intervjuueeritud koolijuhil hinnangul Töö- ja Majandusarengu Bürool ülevaade oma klientide edasisest käekäigust pärast seda, kui töötisijast täiskasvanu on tasemehariduse omandanud.

Soomes läbiviidud teadustöö (2010)⁷⁵ põhjal on välja selgitatud, et kui inimene osaleb teatud perioodi täiskasvanuhariduses, siis see tõstab tema brutotunnipalka keskmiselt 1,1–1,8% sõltuvalt kasutatud arvutusmudelilt. Seega ühe täiskasvanu koolitusaasta kasu Soomes on keskmiselt 5–8% selle inimese brutosissetulekule. Tulemused näitavad, et täiskasvanukoolituse suhteline kasu on suurem väiksemapalgalistel. Kokkuvõttes on täiskasvanukoolitusel, eriti kutsehariduse põhisel koolitusel, statistiliselt väga selge positiivne mõju nii inimesele kui ka kogu ühiskonnale. Samas on rõhutatud, et täiskasvanukoolituse positiivse mõju eelduseks on tugev põhiharidus, mistõttu ei tohiks täiskasvanuharidust arendada noorematele vanuserühmadele hariduse pakkumise arvelt.

5.5 Kokkuvõtte hinnang

2015. aasta seisuga elab Soomes üle nelja korra rohkem inimesi kui Eestis. SKT elaniku kohta on Soomes 2,5 korda kõrgem ja aastased kulutused keskaridusele poolteist korda kõrgemad kui Eestis. Kui nii põhi- kui ka keskariduseta inimesi on Eestis mõnevõrra vähem kui Soomes, siis mittetöötavate ja mitteõppivate noorte osakaalu poolest 15–24-aastaste seas on riigid sarnased – nii Soomes kui ka Eestis on vastav näitaja 11% (vt täpsemalt ptk 2 ja 5.1).

Soomes on õpingute katkestajate osakaal kesk- ja kutsehariduse tasemel pidevalt vähenenud – kui õppeaastal 2007/2008 katkestas oma gümnaasiumiõpingud 4,5% õpilastest ja seejuures 2,2% jättis seda tehes tasemehariduse omandamise üldse pooleli, siis õppeaastal 2014/2015 olid vastavad näitajad 3,1% ja 1,4%⁷⁶. See trend väljendub ka keskariduseta inimeste vanuselises jaotuses. Nimelt on Soomes enim keskariduseta täiskasvanuid 55–64-aastaste vanuserühmas (19,8%). Samuti on Soomele iseloomulik, et keskariduseta inimeste osakaal on oluliselt kõrgem väljaspool Soomet sündinud täiskasvanute seas (vt täpsemalt ptk 5.1).

Soome haridussüsteemi läbiv põhimõte on, et kõigil inimestel peab olema võrdne ligipääs osaleda kõrge kvaliteediga hariduses ja väljaõppes. Ehk võimalused hariduse omandamiseks peavad olema võrdselt kättesaadavad kõigile kodanikele, sõltumata nende etnilisest taustast, vanusest, sissetulekust ja elukohast. Analüüsidest aga viimaste aastate arenguid täiskasvanuhariduse pakkumisel, sh põhi- ja üldkeskariduse tasemel, selgub, et suurenenud surve täiskasvanute tasemehariduse süsteemile tuleneb ennekõike kasvavast immigrantide arvust, kelle seas on ka palju madala haridustasemega inimesi. Näiteks on Soomes välja töötatud ennekõike immigrantidele suunatud põhikooli ja gümnaasiumi ettevalmistavad kursused (PEVA ja LUVA) ning muutmisel on täiskasvanute üldhariduse riiklik rahastussüsteem ja täiskasvanud õppijate põhikooli õppekava. Uuringu raames läbiviidud intervjuudest jäi arusaam, et riiklikult pööratakse Soomes täiskasvanute üldhariduse puhul tähelepanu ennekõike täiskasvanutele põhihariduse ja kutsekeskariduse pakkumisele ning seda ennekõike põhjusel, et suurem osa täiskasvanute tasemehariduses osalejatest on madala haridustasemega immigrantid ja haridusest väljalangenutel oleks võimalik omandada koos üldharidusega kutseoskused, mis tõstaksid oluliselt nende konkurentsivõimet tööturul. Kokkuvõttes on aga suurenenud immigratsioonist tekkinud surve täiskasvanute tasemehariduse süsteemile toonud kaasa selle kujundamise täiskasvanud õppija jaoks paindlikumaks.

⁷⁵ Laukkanen, E. (2010) *Wage returns to training: Evidence from Finland*. Åbo Akademi. http://personal.inet.fi/koti/erkki_laukkanen/thesis.pdf

⁷⁶ Uuringu valmimise ajal on kõige värskemad andmed avaldatud õppeaasta 2014/2015 kohta. Tilastokeskus (2017) *Koulutuksen keskeyttäminen koulutussektoreittain ja koulutusaloittain (opetushallinnon luokitus) lukuvuosina 2007/2008-2014/2015*. http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_kou_kkesk/010_kkesk_tau_001.px/?rxid=70956a26-1f1d-4e61-9515-351e14d58dc1

Täiskasvanute tagasitoomiseks tasemeharidust omandama puudub Soomes keskselt koordineeritud süsteem. Praktikast aga suunavad madala haridustasemega täiskasvanuid üldharidust omandama Töö- ja Majandusarengu Büroo (soome k *työ- ja elinkeinotoimisto* ehk *TE-toimisto*) ning n-ö otsiv noorsootöö. Seega tegeletakse Soomes aktiivselt kahe olulise täiskasvanute üldhariduse sihtrühmaga: madala haridustasemega töötud ning mittetöötavad ja mitteõppivad noored. Samuti tegelevad õppeasutused ise aktiivselt oma võimaluste reklaamimisega. Kuigi erinevate osapoolte rollid madala haridustasemega täiskasvanute suunamisel üldharidust omandama võiksid olla selgemalt paigas, on Soomes toimiv süsteem siiski heaks näiteks, kuidas erinevad osapooled omavahel tihedat koostööd teevad. Ennekõike on suhtlus väga tihe Töö- ja Majandusarengu Büroo ning täiskasvanute koolide vahel, mille kaudu tagatakse, et madala haridustasemega töötud täidaksid oma Töö- ja Majandusarengu Bürooga kokkulepitud õppeplaani, mis on omakorda eelduseks sotsiaaltoetuste saamisele. Intervjueeritute hinnangul vähendab see oluliselt riski, et täiskasvanu õpingud venivad pikaks või jäävad pooleli.

Põhi- ja üldkeskhariduse õpe on Soomes kujundatud täiskasvanu jaoks võimalikult paindlikuks. Heaks näiteks seejuures on asjaolu, et nii põhikooli kui ka üldkeskhariduse õppekava maht on täiskasvanu jaoks oluliselt väiksem kui noore jaoks – täiskasvanu peab üldkeskhariduse omandamiseks läbima vähemalt 44 kursust, statsionaarses õppes osalev noor 75 kursust. Täiskasvanule suunatud üldhariduse paindlikkus tuleneb eelkõige sellest, et õpe on üles ehitatud kursusepõhiselt. See tähendab, et täiskasvanu saab alati alustada õpinguid seal, kus tal need varasemalt pooleli jäid. Nii varasemate õpingute ja töökogemusega arvestamine kui ka jooksvalt õppijale sobival tasemel õppimise võimaldamine on täiskasvanutele üldharidust pakkuvate õppeasutuste hinnangul oluline täiskasvanu motiveerimiseks, samuti erinevate osapoolte ressursside kokkuhoidmiseks.

Paindlikkuse tagamiseks võimaldatakse täiskasvanud õppijal kombineerida ka näiteks põhikooliks või gümnaasiumiks ettevalmistavat õpet (PEVA või LUVA) oma põhi- või üldhariduse taseme õpingutega. Täiskasvanute valikainete puhul peetakse silmas, et need täiendaksid tema teadmisi ja töökogemusi. Samuti on üha enam hakatud tähelepanu pöörama sellele, et täiskasvanutele suunatud õppematerjalid, eriti põhihariduse tasemel, oleksid täiskasvanukesksed. Intervjueeritute hinnangul on Soome süsteemi tugevuseks ka see, et kõigis koolides töötab õppenõustaja, kes aitab täiskasvanud õppijat näiteks õppe- ja karjäärivalikute tegemisel ning lahenduste leidmisel tema õppimist takistavatele probleemidele.

6 Täiskasvanute tasemeharidus Rootsis

Üldised näitajad

- Elanike arv: 9,75 mln inimest⁷⁷.
- Põhihariduseta täiskasvanute osakaal: 3% 25–64-aastastest täiskasvanutest⁷⁸.
- Keskhariiduseta täiskasvanute osakaal: 15,7% 25–64-aastastest täiskasvanutest⁷⁹.

6.1 Kontekst

6.1.1 Üldine kontekst

Rootsis on keskhariiduse omandanute osakaal 25–64-aastaste hulgas kõrgem kui Euroopa Liidu riikides keskmiselt. 2015. aastal oli Rootsis vastav näitaja 84,3%, Euroopa Liidus keskmiselt 76,5%⁸⁰. Selle näitajaga oli Rootsi keskhariiduse omandanute osakaalu poolest Euroopa Liidu riikide seas 11. kohal.

Tabelis 15 on esitatud keskhariiduseta täiskasvanute osakaal Rootsis vanuserühmade lõikes. Suurem osakaal keskhariiduseta täiskasvanuid on 55–64-aastaste vanuserühmas (24,5%), mida on kaks korda enam kui teistes vanuserühmades.

Tabel 15 Keskhariiduseta täiskasvanute osakaal Rootsis 2015. aastal vanuserühmade lõikes

Vanuserühm	Keskhariiduseta täiskasvanute osakaal (%) oma vanuserühmas
25–34-aastased	12,1%
35–44-aastased	13,1%
45–54-aastased	10,3%
55–64-aastased	24,5%
25–64-aastased	15,7%

Allikas: Eurostat (2015) *At most lower secondary educational attainment by age*

Analüüsid keskhariiduseta täiskasvanute (25–64-aastased) osakaalusid meeste ja naiste seas (Tabel 16), selgub, et meeste seas on keskhariiduseta inimeste osakaal Rootsis mõnevõrra kõrgem kui naiste seas, vastavalt 16,8% ja 14,5%. Samuti on keskhariiduseta täiskasvanute osakaal mõnevõrra kõrgem maapiirkodades elavate täiskasvanute seas (18,3%), võrreldes suuremates linnades (13,6%) ning väikelinnades ja eeslinnades (16,3%) elavate täiskasvanutega (Tabel 17).

⁷⁷ Eurostat (2015) *Population on 1 January by age and sex*.

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_pjan&lang=en

⁷⁸ Näitaja on esitatud 2015. a seisuga.

OECD (2016) *Education at a Glance 2016: OECD Indicators*. OECD Publishing, Paris.

http://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance_19991487

⁷⁹ Eurostat (2015) *At most lower secondary educational attainment by age*.

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdsc430&plugin=1>

⁸⁰ *Ibid.*

Tabel 16 Keskhariduseta täiskasvanute osakaal 25–64-aastaste vanuserühmas Rootsis 2015. aastal meeste ja naiste lõikes

Sugu	Keskhariduseta täiskasvanute osakaal (%)
Mehed	16,8%
Naised	14,5%

Allikas: Eurostat (2015) Population aged 25-64 by educational attainment level, sex and NUTS 2 regions (%)

Tabel 17 Keskhariduseta täiskasvanute osakaal 25–64-aastaste vanuserühmas Rootsis 2015. aastal elukoha tüüpide lõikes

Elukoht	Keskhariduseta täiskasvanute osakaal (%)
Linnad	13,6%
Väikelinnad ja eeslinnad	16,3%
Maapiirkonnad	18,3%

Allikas: Eurostat (2015), Population by educational attainment level, sex, age and degree of urbanisation (%)

Tabelis 18 on esitatud keskhariduseta täiskasvanute jaotumine Rootsis sünniriikide lõikes. Rootsis sündinud 25–64-aastaste elanike hulgas on keskhariduseta täiskasvanute osakaal 11,7%. Mujal sündinud ja Rootsis elavate keskhariduseta täiskasvanute osakaal 25–64-aastaste seas on üle kahe korra kõrgem, koguni 29,9%. Kuna mujal sündinute osakaal rahvastikus on arvestatav, siis mõjutab see märkimisväärselt ka riigi keskmist näitajat (15,7%).

Tabel 18 Keskhariduseta täiskasvanute osakaal 25–64-aastaste vanuserühmas Rootsis 2015. aastal sünniriikide lõikes

Sünniriik	Keskhariduseta täiskasvanute osakaal (%)
Rootsi	11,7%
Muu	29,9%

Allikas: Eurostat (2015) Population aged 25-64 by educational attainment level, sex, age country of birth (%)

6.1.2 Poliitiline kontekst

Teise võimaluse haridust põhi- ja üldkeskhariduse tasemel käsitletakse Rootsis osana täiskasvanuharidusest. Täiskasvanuhariduse pakkumise üldine eesmärk Rootsis on anda edasi teadmisi ja toetada täiskasvanud õpilasi nii, et nad oleksid edukad tööturul ja ühiskonnaelus. Samuti on selle eesmärk pakkuda täiskasvanutele võimalusi edasiõppimiseks.

Täiskasvanuhariduse sihtgrupp on lai ja mitmekülgne ning igale õpilasele lähenetakse eraldi, võttes arvesse tema individuaalsed teadmised, oskused ja vajadused⁸¹. Seega on täiskasvanuhariduse pakkumine Rootsis individualiseeritud, mis tähendab, et igale täiskasvanule pakutav haridus vastab tema vajadustele ja võimalustele.

Viimaste aastate täiskasvanuhariduse peamised suunad on olnud seotud 2010. aastal vastu võetud uue haridusseadusega, milles pannakse rohkem rõhku õpilaste valikuvabadusele ning mis hõlmab seejuures kohalikes omavalitsustes pakutavat täiskasvanuharidust põhi- ja üldkeskhariduse tasemel. Peale selle võeti 2011. aastal Rootsis kasutusele uus hindamissüsteem, mis samamoodi kui Euroopa kõrgkoolides kasutatav standardsüsteem, näeb ette õpilaste hindamist skaalal A–F.

Täiskasvanuhariduse pakkumine põhi- ja üldkeskhariduse tasemel on Rootsis reguleeritud peamiselt järgmiste õigusaktidega⁸²:

- Haridusseadus (2010)⁸³ reguleerib üldiseid nõudeid alus-, põhi- ja üldkeskhariduse pakkumisele nii noortele kui ka täiskasvanutele ning määratleb laste, õpilaste ja hariduse pakkujate õigused ja kohustused. Parlamendil on õigus haridusseadus vastu võtta ja seda muuta.
Haridusseaduse järgi on omavalitsustes pakutava täiskasvanuhariduse eesmärk toetada ja julgustada täiskasvanuid hariduse omandamisel. Neile peab olema antud võimalus edendada oma teadmisi ja arendada oskuseid, et tugevdada oma positsiooni töölases ja sotsiaalses elus ning tagada isiklik areng. Hariduse pakkumisel täiskasvanutele tuleb ennekõike arvestada nende vajaduste ja võimalustega. Prioriteet on pakkuda põhi- ja üldkeskharidust täiskasvanutele, kelle haridustase on kõige madalam.
- Täiskasvanuhariduse seadus (2011)⁸⁴ määratleb omavalitsustes pakutavale täiskasvanuharidusele, sh põhi- ja üldkeskhariduse tasemel, seatud nõuded, samuti õppe alustamisele ja lõpetamisele ning hindamisele seatud tingimused. Parlamendil on õigus täiskasvanuhariduse seadus vastu võtta ja seda muuta.
- Täiskasvanuhariduse õppekava määrus (2012)⁸⁵ defineerib omavalitsustes pakutava täiskasvanuhariduse, sh põhi- ja üldkeskhariduse tasemel, missiooni ja väärtused, üldised juhised täiskasvanute õpetamiseks, juhendamiseks, nõustamiseks ja hindamiseks ning õppeasutuse direktori vastutusala. Valitsusel on õigus täiskasvanuhariduse õppekava määrus vastu võtta ja seda muuta.
- Omavalitsustes pakutava täiskasvanuhariduse õppekava põhihariduse tasemel (2012⁸⁶ ja 2016⁸⁷) määratleb õppeained, mida täiskasvanu peab läbima põhihariduse omandamiseks, õppeainete läbimise eesmärgi, põhisisu ning nõuded teadmistele ja oskustele, mida õppeaine läbimisel tuleb saavutada. Õppekava koostab Rootsi Riiklik Haridusamet.

⁸¹ Skolverket (2012) *Läroplan för vuxenutbildningen 2012*.

https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwtpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D2945

⁸² Skolverket (2013) *Kommunal vuxenutbildning*.

<http://www.skolverket.se/publikationer?id=3324>

⁸³ Riksdag (2010) *Skollag (2010:800)*.

http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800#K20

⁸⁴ Riksdag (2011) *Förordning (2011:1108) om vuxenutbildning*.

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-20111108-om-vuxenutbildning_sfs-2011-1108

⁸⁵ Regeringen (2012) *Förordning (SKOLFS 2012:101) om läroplan för vuxenutbildningen*.

<http://www.skolverket.se/skolfs?id=2530>

⁸⁶ Skolverket (2012) *Kommunal vuxenutbildning på grundläggande nivå*.

<http://www.skolverket.se/publikationer?id=2937>

⁸⁷ Skolverket (2016) *Kommunal vuxenutbildning på grundläggande nivå. Reviderad 2016*.

<http://www.skolverket.se/publikationer?id=3743>

- Eraldi õppekava ei ole välja töötatud omavalitsustes täiskasvanutele pakutava üldkeskhariduse jaoks. Sama õppekava reguleerib nii noortele kui ka täiskasvanutele pakutavat üldkeskharidust. Siiski koostatakse täiskasvanute üldkeskhariduse tasandil eraldi ainekavasid, mis määratlevad, mis on õppeaine eesmärk, põhisisu ning millised teadmised ja oskused peab täiskasvanu õppeaine läbimisel omandama. Valitsus kehtestab riikliku üldkeskhariduse õppekava. Rootsi Riiklik Haridusamet koostab täiskasvanutele eraldi ainekavasid üldkeskhariduse tasandil.

6.2 Täiskasvanute tasemehariduse korraldus

Rootsi Haridus- ja Teadusministeerium vastutab riikliku haridus-, teadus- ja noortepoliitika väljatöötamise eest. Ministeeriumi allasutusena tegutseva Rootsi Riikliku Haridusameti (rootsi k *Skolverket*) missioon on aidata kaasa riiklike eesmärkide elluviimisesse. Seejuures tegeleb Riiklik Haridusamet üldhariduskoolide nõustamise, toetamise, seire ja hindamisega, et tõsta pakutava hariduse kvaliteeti ja õppetulemusi. Haridusameti eesmärk on tagada, et kõigil lastel, noortel ja täiskasvanutel oleks võrdne ligipääs kõrgekvaliteedilisele haridusele ning selleks tehakse koostööd koolide haldajatega, koolijuhtidega ja õpetajatega alus-, põhi- ja keskhariduse tasemel, aga ka täiskasvanuhariduses. Haridusameti ülesannete seas on näiteks välja töötada juhendeid ja hindamiskriteeriume ning valmistada ette regulatsioone, üldiseid soovitusi ja riiklikke teste. Amet on vastutav ka ametliku haridusstatistika kogumise ning seire ja hindamiste läbiviimise eest⁸⁸.

Rootsis on üldhariduse korraldamine nii noortele kui ka täiskasvanutele detsentraliseeritud ning selle eest vastutavad kohalikud omavalitsused. Omavalitsuse kohustus on pakkuda ka madala haridustasemega täiskasvanule võimalusi põhi- ja keskhariduse omandamiseks. Õppekoht tuleb täiskasvanule võimaldada kolme kuu jooksul. Ootenimekirjas on eelistatud need täiskasvanud, kes vajavad haridust enim, st kes on kõige madalama haridustasemega ja kes peavad õppes osalema kõige kauem, et soovitud haridustaseme omandamiseni jõuda⁸⁹.

Üldharidust saab omandada täiskasvanutele suunatud munitsipaalkoolides nimega **Komvux** (rootsi k *Kommunal Vuxenutbildning*), mis on tegutsenud alates aastast 1968. Komvux'is on täiskasvanul võimalik omandada põhi- ja keskharidust ning osaleda sisserändajatele suunatud rootsi keele kursustel (rootsi k *Svenskundervisning för invandrare - SFI*). Rootsi Riikliku Haridusameti andmetel on Rootsis 290 kohalikku omavalitsust, mille all tegutseb umbes 390 Komvux'i. 2015. aastal õppis neis põhi- ja keskhariduse tasemel ligi 215 000 inimest⁹⁰. See teeb umbes 4% 20–64-aastastest elanikest Rootsis. Suurem osa ehk umbes 80% Komvux'ide õpilastest õpib keskhariduse tasemel. Samas on keskhariduse tasemel õpilaste arv viimastel aastatel vähenenud ja põhihariduse tasemel suurenenud. Kui keskharidust omandavatest täiskasvanutest on 33% sündinud väljaspool Rootsit, siis põhihariduse tasemel on vastav näitaja koguni 93%⁹¹.

Lisaks on kohalikel omavalitsustel kohustus pakkuda põhi- ja keskharidust erivajadustega täiskasvanutele. Rootsis tuntakse arengupuudega täiskasvanutele suunatud üldhariduse õpet **Särvux'** nime all⁹². Rootsi Riikliku Haridusameti andmetel osales Särvux'i õppes 2015. aastal umbes 4000 inimest.

Rootsis on ka 154 **rahvapälikooli** (rootsi k *folkhögskola*), kus alternatiivina Komvux'ile on täiskasvanul võimalik osaleda üldhariduse õppes. Paljudel rahvapälikoolidel on lisaks piirkondlikud esindused ja seega pakuvad nad oma haridust enam kui 154 kohas üle Rootsi. Nimelt on rahvapälikoolides pakutava

⁸⁸ Skolverket (2010) *The Swedish National Agency for Education supervises and provides support for better schooling*. <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2492>

⁸⁹ Skolverket (2016) *Kommunal vuxenutbildning*. <https://www.skolverket.se/skolformer/vuxenutbildning/kommunal-vuxenutbildning>

⁹⁰ Skolverket (2016) *Statistik om kommunal vuxenutbildning*. <https://www.skolverket.se/statistik-och-utvardering/statistik-i-tabeller/komvux>

⁹¹ Skolverket (2016) *Elever och resultat i kommunal vuxenutbildning år 2015*. <http://www.skolverket.se/publikationer?id=3669>

⁹² Skolverket (2016) *Särskild utbildning för vuxna*. <https://www.skolverket.se/skolformer/vuxenutbildning/sarskild-utbildning-for-vuxna>

kursuse *Allmän kurs* lõpetamisel täiskasvanul võimalik omandada põhi- ja/või üldkeskharidus. Eripärane on seejuures see, et rahvaülikoolid ei pea järgima riiklikult kehtestatud õppekava. Teatud tingimuste täitmisel on aga võimalik rahvaülikoolides läbitud kursuse (*Allmän kurs*) lõpetamine võrdsustada üldkeskhariduse omandamisega, mis omakorda annab loa jätkata täiskasvanul õpinguid kõrgkoolis. *Allmän kurs*ist võttis 2014. aastal osa 12 420 inimest⁹³. Rahvaülikoolides on võimalik osaleda ka mitteformaalsetel kursustel, mis ei vii tasemehariduse omandamiseni.

Lisaks on kohalikel omavalitsustel kohustus pakkuda äsja riiki saabunud täiskasvanud sisserändajatele tasuta rootsi keele kursusi (rootsi k *Svenskundervisning för invandrare - SFI*). Alates 1. jaanuarist 2016 kuuluvad SFI kursused Rootsi omavalitsuste täiskasvanuhariduse süsteemi. Kursuste peamine eesmärk on anda immigratidele rootsi keelest baasteadmised ja oskused elementaarseks kommunikatsiooniks, et võimaldada neil edukalt osaleda igapäevases sotsiaalses ja tööalases elus. Lisaks on kursuse eesmärk õpetada sisserändajaid, kel puudub kirja- ja lugemisoskus, lugema ja kirjutama. SFI koosneb erinevatest õppesuundadest ja kursustest ning täiskasvanu peab õppe läbima vaid selles osas, milles tal teadmised ja oskused puuduvad⁹⁴. Sisserändajate jaoks on keeleõpe kohustuslik – kursustel mitteosalemine võib viia toetuste äravõtmiseni. Immigrante suunatakse kursustest osa võtma kas kohalike omavalitsuste või tööotsimiskeskuste kaudu. Rootsi Riikliku Haridusameti andmetel osales 2015. aastal sisserändajatele suunatud rootsi keele kursustel umbes 138 000 inimest. SFI ei asenda ühtegi kohustuslikku õppeainet täiskasvanutele suunatud üldhariduses, kuid SFI-d ja õpinguid põhi- või keskhariduse omandamiseks on võimalik kombineerida. Õpingute kombineerimine kirjeldatakse individuaalsetes õppeplaanides (vt täpsemalt pkt 6.3) ja SFI läbimine on sel juhul eeldus õpingute jätkamiseks põhi- või keskhariduse tasemel.

Komvux'id on kohalike omavalitsuste hallatavad, kuid täiskasvanute tasemeõpe nii põhi- kui ka üldkeskhariduse suunal kaetakse riigi eelarvest. Samuti kaetakse riigi eelarvest rootsi keele kursused. Täiskasvanu jaoks on tasemeõppes osalemine tasuta, kuid ta peab katma isiklikud kulud, mis tal õppes osalemisega tekivad.

Rootsis on kohalikud omavalitsused kohustatud madala haridustasemega täiskasvanutega ühendust võtma ning neid motiveerima ja suunama põhi- või keskharidust omandama. Läbiviidud intervjuudest selgus, et omavalitsused peavad alates jaanuarist 2015 pidama arvestust alla 20-aastaste mitteõppivate noorte üle ja aktiivselt nende haridusse tagasitoomisega tegelema. Iga kohaliku omavalitsuse ülesanne on välja töötada selleks sobivad meetmed ning riiklikul tasemel selleks ametlikke suuniseid välja töötatud ei ole. Seega puudub hetkel Rootsis riiklikul tasemel ülevaade, kui palju ja milliseid meetmeid kohalike omavalitsuste poolt rakendatakse, et tuua täiskasvanuid tagasi üldharidust omandama. Rootsi Riikliku Haridusameti ülesanne on tagada kohalikele omavalitsustele vajaliku informatsiooni kättesaadavus riigi poolt ja motiveerida neid sihtgrupini jõudmisega tegelema. Kohalike omavalitsustega suhtlemiseks on nad loonud eraldi foorumid.

Läbiviidud intervjuude põhjal selgus aga, et kohalikel omavalitsustel ei ole oma teiste kohustuste kõrvalt tihti piisavalt ajalisi ja rahalisi ressursse täiskasvanute tagasitoomisega üldharidusse tegeleda. Probleemiks on ka see, et inimeste kolimisel teise kohalikku omavalitsusse kaob nende kohta vajalik teadmine.

6.3 Täiskasvanute tasemehariduse sisu

Kui täiskasvanu soovib alustada õpingutega põhi- või üldkeskhariduse omandamiseks, siis on tal võimalik jätkata hariduse omandamisega tasemelt, mis on tal varem pooleli jäänud. Komvux'is on võimalik õppida täiskasvanul, kes on vähemalt 20-aastane ja kes elab Rootsis. Kõige varem saab

⁹³ Folkbildningsrådet (2017) *Folkhögskolor*. <http://www.folkbildningsradet.se/Folkhogskolor/>

⁹⁴ Skolverket (2015) *Kommunal vuxenutbildning i svenska för invandrare*. <https://www.skolverket.se/skolformer/vuxenutbildning/kommunal-vuxenutbildning/utbildning-i-svenska-for-invandrare>

õpingutega alustada 1. juulist aastal, mil inimene saab 20-aastaseks⁹⁵. Erijuhtudel on võimalik Komvux'is põhi- või üldkeskharidust omandada ka alla 20-aastaselt inimesel.

Kõigile täiskasvanutele, kes soovivad Rootsis põhi- või üldkeskharidust omandada, koostatakse enne õpingute alustamist individuaalne tema vajadustele ja võimetele vastav õppeplan, mis paneb paika, mida õpilane õppima hakkab, kui kaua ta õpib ja millised võimalused on tal oma õpinguid rahastada (Komvux'is õppimine on täiskasvanule tasuta, kuid ta peab katma oma elamiskulud). Tegemist on tööriistaga, mille abil planeeritakse õpilase haridusteel, et toetada teda eesmärgini jõudmisel ning põhi- või üldkeskhariduse omandamisel. Igas Komvux'is on tööl õppenõustajad, kes aitavad täiskasvanuid individuaalse õppeplani koostamisega ja toetavad neid õpingute ajal.⁹⁶

Individuaalsed õppeplaanid täiskasvanutele

Rootsi haridusseadus näeb ette, et individuaalne õppeplan tuleb koostada täiskasvanutele, kes soovivad Komvux'is omandada põhi- ja/või üldkeskharidust ja/või osaleda sissereändajatele suunatud rootsi keele kursustel. Selleks on Rootsi Riiklik Haridusamet koostanud Komvux'idele juhised õppeplani koostamiseks. Sama juhendit võivad aga kasutada ka teised õppeasutused, kes pakuvad Rootsis täiskasvanutele samu või sarnaseid võimalusi. Selle eest, et igal täiskasvanud õpilasel oleks individuaalne õppeplan, vastutab konkreetse õppeasutuse direktor. Praktikas koostatakse aga õppeplan kooli õppenõustaja ja õpilase koostöös ning plani koostamisel konsulteeritakse ka aineõpetajatega. Õppeplani täitmist jälgitakse õpingute jooksul ja vajadusel kohandatakse seda vastavalt muutunud olukorrale.

Individuaalse õppeplani koostamisel on õppenõustaja esimene ülesanne mõista täiskasvanu eesmärgi ja motivatsiooni õpingutega alustada ning aru saada, millised era- ja tööelust tulenevad tingimused võivad tema õppes osalemist mõjutada. Järgmisena on oluline saada ülevaade täiskasvanu varasematest õpingutest ja nende tulemustest, aga ka töökogemusest, et neid võimalikult palju tema individuaalse õppeplani koostamisel arvesse võtta. Nende teadmiste alusel hakatakse planeerima täiskasvanu õpinguid, kuhu kaasatakse ka aineõpetajaid. Õpetajate kaasamine võimaldab paika panna täiskasvanu õppekoormuse ja -korralduse. Õpetajate kaasamine individuaalsete õppeplani koostamisse on oluline ka selleks, et õpetajatel tekiks varakult arusaam oma tulevaste õpilaste vajadustest, sh õppekorralduse, -mahu ja -ulatuse osas, ning ta saaks ainet andmist vastavalt planeerida.

Täiskasvanutele ja noortele suunatud üldkeskhariduse õppekava ja selle läbimise tingimused on Rootsis samad – eraldi õppekava täiskasvanutele üldkeskhariduse tasemel välja töötatud ei ole. Kohustuslik on läbida järgmised riikliku õppekava ained: inglise keel, ajalugu, kehaline kasvatus ja terviseõpetus, matemaatika, teadus, religiooniõpetus, kodanikuõpetus ja rootsi keel või rootsi keel teise keelena. Ainuke erinevus on see, et täiskasvanud ei pea läbima võistlusaladele keskenduvat kehalist kasvatust (rootsi k *specialidrott*). Küll aga võib erineda õppeainete sisu, st neid on kohandatud vastavalt täiskasvanute vajadustele⁹⁷. Selleks koostab Rootsi Riiklik Haridusamet täiskasvanutele eraldi ainekavasad, mis määratlevad, mis on õppeaine eesmärk, põhisisu ning millised teadmised ja oskused peab täiskasvanu õppeaine läbimiseks omandama.

Põhihariduse tasemel on aga täiskasvanutele ja noortele suunatud õppekavade vahel suurem erinevus – täiskasvanute õppekava on võrreldes noorte omaga oluliselt enam kokkusurutud. Komvux'is peavad

⁹⁵ Skolverket (2016) *Kommunal vuxenutbildning på grundläggande nivå*.

<https://www.skolverket.se/skolformer/vuxenutbildning/kommunal-vuxenutbildning/grundlaggande-niva>

⁹⁶ Skolverket (2013) *Individuell studieplan inom vuxenutbildningen*.

https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D2957

⁹⁷ Skolverket (2014) *Kommunal vuxenutbildning på gymnasial nivå*.

<https://www.skolverket.se/skolformer/vuxenutbildning/kommunal-vuxenutbildning/gymnasial-niva>

täiskasvanud läbima põhihariduse omandamiseks kohustuslikud riikliku õppekava ained, kusjuures täiskasvanute põhihariduse riiklik õppekava on erinev noortele suunatud põhihariduse riiklikust õppekavast. Täiskasvanute jaoks on kohustuslik läbida järgmised õppeained: bioloogia (150 punkti), inglise keel (600 punkti), füüsika (150 punkti), geograafia (150 punkti), kodumajandus (50 punkti), ajalugu (150 punkti), keemia (150 punkti), matemaatika (600 punkti), religiooniõpetus (150 punkti), kodanikuõpetus (150 punkti) ja rootsi keel (700 punkti) või rootsi keel teise keelena (700 punkti)⁹⁸. Lisaks kohustuslikele riikliku õppekava kursustele tuleb läbida orientatsioonikursused ja individuaalkursused. Orientatsioonikursused toetavad õpilast näiteks edasiste haridus- ja karjäärivalikute tegemisel, tõstavad tema tehnilisi oskuseid, tutvustavad erinevaid valdkondi, pakuvad sisserändajale tuge tema emakeeles vms. Ühe orientatsioonikursuse maht ei tohi ületada 200 punkti. Individuaalkursuste eesmärk on vastata õpilase personaalsetele õppevajadustele, mida ei kaeta riiklike õppeainete ja orientatsioonikursustega.⁹⁹

Komvux'i poolt pakutud tasemeharidus peab olema kujundatud nii, et täiskasvanu saab kombineerida oma õpinguid põhi- ja üldkeskhariduse tasemel, samuti immigrantidele suunatud rootsi keele kursustega ning teiste koolitustega. Keskhariduse omandamise ehk lõputunnistuse saamise eelduseks on nii põhi- kui ka keskhariduse läbimine. Samas kui täiskasvanul on põhihariduse omandamiseks vaja läbida veel vaid üksikud kursused või näiteks teatud kohustuslikku kursust korrata, siis on tal põhikooli kursustel osalemisega paralleelselt võimalik osaleda juba ka keskhariduse taseme kursustel. Õppe kombineerimine sellisel kujul võimaldab täiskasvanud õpilasel jõuda keskkooli lõputunnistuse saamiseni kiiremini.

Paindlikkuse tagamiseks on õpe üles ehitatud kursusepõhiselt. 2015. aastal osales üks Komvux'i õpilane keskmiselt 3,5 kursusel. Kursuseid pakutakse täiskasvanule paindlikult ja seda nii aja, koha kui ka õppevormi poolest. Näiteks kaugõppe populaarsus on tõusnud viimase 10 aasta jooksul Rootsis oluliselt. 2015. aasta seisuga kasutas keskhariduse tasemel 24% täiskasvanud õpilastest kaugõppe võimalust, põhihariduse tasemel aga 5%. See-eest õpilaste arv õhtuses õppes on aastate jooksul vähenenud. Põhihariduse tasemel on õhtusel ajal õppijaid 7% ja keskhariduse tasemel 2%¹⁰⁰. Kokkuvõttes on peamine eesmärk pakkuda täiskasvanud õpilastele haridust, mis vastaks nende vajadustele ja võimalustele ning tagaks teadmised tulevaseks tööeluks.

Oluline erinevus Komvux'i ja n-ö tavakoolide vahel seisneb selles, et esimeste puhul peetakse oluliseks rakendada õpetamisel andragoogika meetodeid. Samas selgub Andersson et al. (2012) artiklist¹⁰¹, et Rootsi ülikoolides pakutakse võimalust õppida täiskasvanute koolitajaks vaid mitteformaalsete haridusprogrammide kontekstis ning suurem osa täiskasvanuharidust puudutavatest ülikoolikursustest ei keskendu õpetamismeetoditele. Samuti ei ole nõutud, et täiskasvanutele suunatud formaalhariduse puhul oleks õpetajatel eriline väljaõpe just täiskasvanute õpetamiseks. Nõutud on õpetajakutse olemasolu üldiselt.

Rootsis ei ole seatud täiskasvanutele ajalisi piiranguid põhi- ja üldkeskhariduse omandamiseks. Täiskasvanu õppeaeg sõltub tema individuaalsest õppeplaanist. Teada on aga tõsiasi, et suur osa õppijatest töötab ja õpib samal ajal. Sellisel juhul võib tihti pikeneda nende õpilaste õpingute kestus ja edasi lükkuda lõpetamise aeg. Põhikooli tasemel on täiskasvanul võimalik korrata õppeaineid nii palju, kui nad soovivad. Üldkeskhariduse tasemel kehtib vaid see piirang, et kursusel, mis on kord juba läbitud, ei ole võimalik teist korda osaleda, st õpilasel ei ole võimalik oma hinnet parandada.

⁹⁸ Skolverket (2012; 2016) *Kommunal vuxenutbildning på grundläggande nivå*.
<http://www.skolverket.se/publikationer?id=2937>; <http://www.skolverket.se/publikationer?id=3743>

⁹⁹ Riksdag (2011) *Förordning (2011:1108) om vuxenutbildning*.
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-20111108-om-vuxenutbildning_sfs-2011-1108

¹⁰⁰ Skolverket (2016) *Elever och resultat i kommunal vuxenutbildning år 2015*.
<http://www.skolverket.se/publikationer?id=3669>

¹⁰¹ Andersson, P., Köpsén, S., Larson, A., Milana, M. (2012) *Qualification paths of adult educators in Sweden and Denmark*.
<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:547806/fulltext01.pdf>

Keskhariduse lõpetamise tingimused täiskasvanute ja noorte jaoks erinevad väikesel määral. Kui noored peavad olema keskhariduse omandamiseks läbinud kursuseid 2500 punkti mahus¹⁰², siis täiskasvanutel on kohustuslik ainekursuste maht 2400 punkti¹⁰³. Keskhariduse õpe võib olla Rootsis nii praktilise suunitlusega kui ka ülikooliks ettevalmistav. Mõlemal juhul tuleb keskhariduse omandamiseks läbida noortel 2500 ja täiskasvanutel 2400 punkti mahus kursuseid. Samas ei pea kohustuslikud ained olema mõlemal suunal läbitud samas mahus – näiteks ülikooliks ettevalmistava keskhariduse puhul tuleb läbida suuremas mahus rootsi ja inglise keelt kui praktilise suunitlusega keskhariduse omandamiseks. Alates 2013. aastast viiakse Komvux'ides keskhariduse tasemel läbi riiklikke teste teatud õppeainetes (matemaatika, rootsi ja inglise keel). Täiskasvanute keskhariduse omandamist tõendav lõputunnistus on võrdväärne noorte sama taseme lõputunnistusega. See tähendab, et täiskasvanul, kes omandab Komvux'is ülikooliks ettevalmistava keskhariduse, on võimalik jätkata haridusteed kõrgkoolis ning ka tööturul osalemiseks on tal sama haridustasemega noortega võrdsed võimalused.

6.4 Täiskasvanute tasemehariduse tulemused

Uuringus „Investeeringud täiskasvanute teise võimaluse haridusse ja sissetulekute kasvatamisse Rootsis“¹⁰⁴ on teise võimaluse haridust nimetatud tõhusaks tööriistaks, millega parandada Rootsi tööjõuturu pikaajalisi väljavaateid ja pakkuda vähem haritud täiskasvanutele võimalust parandada oma majanduslikku olukorda.

Täiskasvanute tasemehariduse tulemuste kohta kogub Rootsis andmeid Rootsi Riiklik Haridusamet, avaldades tulemused kord aastas oma koduleheküljel¹⁰⁵. Seejuures kogub Haridusamet andmeid ennekõike Komvux'ides pakutava põhi- ja keskhariduse kohta, kuna see on täiskasvanute jaoks peamine võimalus Rootsis põhi- ja keskharidust omandada ning on selgelt riiklike õigusaktidega reguleeritud. 2015. aasta seisuga jõuab Komvux'ides pakutavas täiskasvanute tasemehariduses keskmiselt 70% kursusel osalejatest kursuse lõpetamiseni. Seejuures 19% juhtudes jäetakse kursuse omandamine üldse pooleli ja 11% juhtudest jätkatakse kursusel osalemist järgmisel õppeaastal. Põhihariduse tasemel on katkestajate osakaal suurem kui keskhariduse tasemel. 60% põhikooli kursuse alustajatest jõuab kursuse lõpetamiseni ja 24% katkestab kursuse omandamise üldse. Keskhariduse tasemel jõuab alustatud kursuse lõpetamiseni keskmiselt 71% täiskasvanud õpilastest. Seejuures erinevad katkestajate osakaalud ainekursuste lõikes märkimisväärselt, varieerudes 2015. aastal 53%-st 85%-ni.¹⁰⁶

Rootsi Riiklik Haridusamet viib keskhariduse omandanud täiskasvanute kohta läbi ka järeluuringu. Üldiselt tehakse lõpetanute kohta seiret üks kuni kaks aastat pärast keskhariduse omandamist. Viimane järeluuringu, mille kohta Haridusamet on oma koduleheküljel tulemused avaldanud, vaatab 2012. aastal keskhariduse omandanud täiskasvanute käekäiku kaks aastat pärast lõpetamist ehk 2014. aastal. Järeluuringuist selgub, et 19% lõpetanutest jätkasid hariduse omandamist kõrgkoolis ja 5% teistes õppeprogrammides. 40% lõpetanutest olid saavutanud tööturul tugeva positsiooni, st nende aastane sissetulek oli vähemalt 178 900 Rootsi krooni (umbes 18 700 eurot) ja nad ei ole olnud aasta jooksul töötuna arvel ega saanud töötutele suunatud toetusi ega koolitusi. 25% lõpetanutest olid aga kaks aastat hiljem tööturul ebakindlas või nõrgas positsioonis, mis tähendab, et nende aastane sissetulek oli alla 178 900 Rootsi krooni ning nad olid aasta jooksul ka töötuna arvel, saades töötutele suunatud toetusi ja

¹⁰² Riksdag (2010) *Gymnasieförordning (2010:2039)*.

http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/gymnasieförordning-20102039_sfs-2010-2039

¹⁰³ Skolverket (2016) *Examen inom komvux på gymnasial nivå*.

<https://www.skolverket.se/skolformer/vuxenutbildning/kommunal-vuxenutbildning/gymnasial-niva/gymnasieexamen-1.198009>

¹⁰⁴ Nordlund, M., Stehlik, T., Strandh, M. (2013) *Investment in Second-Chance Education for adults and income development in Sweden*. Journal of Education and Work 26(5). <http://dx.doi.org/10.1080/13639080.2012.664633>

¹⁰⁵ Skolverket (2017) www.skolverket.se

¹⁰⁶ Skolverket (2016) *Elever och resultat i kommunal vuxenutbildning 2015*. <http://www.skolverket.se/publikationer?id=3669>

koolitusi. 2012. aastal keskhariduse omandanud täiskasvanutest 11% ei olnud kaks aastat hiljem hõivatud tööturul ega osalenud hariduse omandamises.¹⁰⁷

Pikemat aega kui kaks aastat ei ole aga täiskasvanute käekäiku pärast keskhariduse omandamist Rootsis uuritud. Läbiviidud intervjuudest selgus, et hetkel planeeritakse Rootsis riikliku andmebaasi loomist, kuhu oleks koondatud kogu info täiskasvanuhariduses osalevate inimeste kohta ja mis võimaldaks tema edasisi valikuid ja elukäiku seirata pikema aja jooksul. Andmebaasi arendamine ja valmimine võtab aega veel umbes paar aastat.

6.5 Kokkuvõttev hinnang

Rootsi erineb Eestist oluliselt oma üldiste näitajate poolest – Rootsi rahvaarv on üle seitsme korra suurem kui Eestis, sealne SKT elaniku kohta on ligi kolm korda kõrgem ja vastavalt ka aastased kulutused keskharidusele õpilase kohta on pea kaks korda suuremad kui Eestis. Rootsi erineb Eestist ka selle poolest, et 25–64-aastaste seas on seal rohkem põhi- ja keskhariduseta inimesi. Seejuures on Rootsile iseloomulik, et keskhariduseta inimeste osakaal on suurem vanemate inimeste (55–64-aastased) ja väljaspool Rootsit sündinute seas. Samas mittetöötavate ja mitteõppivate noorte osakaal 15–24-aastaste seas on seal mõnevõrra madalam kui Eestis – vastavalt 7% ja 11% (vt täpsemalt ptk 2 ja ptk 6.1).

Rootsi oluline tugevus võrdlusriigina on pikaajalised ja laiapõhjalised kogemused tasemehariduse pakkumisel täiskasvanutele. Täiskasvanute üldharidusele Rootsis on iseloomulik selle suur paindlikkus ning lähtumine täiskasvanud õppija huvidest, vajadustest ja võimalustest. Seda põhimõtet rõhutatakse kõigis täiskasvanute tasemeharidust reguleerivates seadustes ja dokumentides. Haridusseaduse järgi on täiskasvanute üldhariduse sihtgrupp lai ja mitmekülgne ning täiskasvanule pakutav haridus tuleb kujundada vastavalt tema vajadustele ja võimalustele. Seejuures omavad hariduses osalemisel eelist kõige vähem haritud inimesed. Analüüsidest viimaste aastate muutuseid täiskasvanuhariduse pakkumisel, selgub, et need on olnud seotud ennekõike madala haridustasemega immigrantide arvu kasvuga riigis. Näiteks võeti 2012. aastal vastu eraldi täiskasvanute põhihariduse riiklik õppekava. Vajaduse tekkimist selle väljatöötamise järele võib seostada sellega, et viimastel aastatel on põhihariduse tasemel täiskasvanud õpilaste arv suurenenud ja näiteks 2015. aastal oli 93% neist sisserändaja taustaga. Nii pikaajalised täiskasvanute tasemehariduse pakkumise kogemused kui ka viimastel aastatel suurenenud surve Rootsi täiskasvanuhariduse süsteemile on tinginud Rootsis täiskasvanute tasemehariduse kujundamise võimalikult paindlikuks ja õppijakeskseks.

Rootsis vastutavad täiskasvanutele üldhariduse pakkumise eest kohalikud omavalitsused – alates 1968. aastast katab kogu riiki kohalike omavalitsuste poolt hallatavate Komvux'ide võrgustik, mis pakuvad täiskasvanutele võimalust omandada põhi- ja keskharidust. Komvux'ide tegevus ja neis pakutav üldharidus täiskasvanutele on selgelt reguleeritud riiklike seaduste ja juhistega. Lisaks on täiskasvanutel võimalik üldharidust omandada rahvaülikoolides pakutava n-ö üldkursuse ehk *Allmän kurs*'i läbimisel, kuid pigem nähakse seda alternatiivse võimalusena, mis ei ole riiklikult nii selgelt reguleeritud ja laialdast osalust leidnud kui Komvux'ides pakutav haridus.

Lisaks üldhariduse pakkumisele on **kohalikud omavalitsused vastutavad madala haridustasemega täiskasvanute ülesleidmise ja haridusse tagasitoomise eest**. Samas viitavad uuringu raames läbiviidud intervjuude tulemused, et tegemist on hiljutise initsiatiiviga ja süsteemis on veel palju puudujääke. Ennekõike on probleemiks asjaolu, et kohalikel omavalitsustel ei ole vahendeid, et täiskasvanute tagasitoomisega tasemeõppesse süstemaatiliselt tegeleda. Samuti puudub Rootsis keskne andmebaas, mis koondaks andmed madala haridustasemega inimeste kohta, ja seega ei ole kohalikel omavalitsustel sihtgruppi kohta selget ülevaadet. Seega vajab täiskasvanute tasemeharidusse tagasitoomise süsteem Rootsis olulist edasiarendamist.

Positiivseks näiteks Rootsi puhul on see, et **põhihariduse tasemel on täiskasvanutele välja töötatud eraldi riiklik õppekava**. Keskhariduse tasemel on küll täiskasvanutele suunatud õppekava sama, mis

¹⁰⁷ Skolverket (2016) *Etableringsstatus efter kommunal vuxenutbildning*. <https://www.skolverket.se/statistik-och-utvardering/statistik-i-tabeller/komvux/etableringsstatus-efter-kommunal-vuxenutbildning-1.243459>

noortele suunatud õppekava, kuid Rootsi Riiklik Haridusamet on välja töötanud teatud **keskkooli õppeainete jaoks täiskasvanutele eraldi ainekavad**. Tegemist on hea näitega, kuidas on õppe sisu kujundatud vastavalt täiskasvanute vajadustele.

Rootsi täiskasvanute tasemehariduse süsteemi kõige suurem tugevus on selle paindlikkus ja õppe kujundamine vastavalt täiskasvanu individuaalsetele vajadustele ja võimalustele. Selle põhimõtte rakendamiseks koostatakse Rootsis igale täiskasvanud õppijale **individuaalne õppeplan**, mille koostamisel **arvestatakse tema varasemate õpingute ja töökogemusega**, samuti tema eesmärkide, õpimotivatsiooni, võimaluste ja vajadustega. Oluline roll õppeplaanide koostamisel ja ka täiskasvanud õppija toetamisel õpingute ajal on **õppenõustajal**, kelle teenused peavad olema kättesaadavad kõigis Komvux'ides. Individuaalsuse ja paindlikkuse tagamiseks on õpe üles ehitatud **kursusepõhiselt**. Seejuures on heaks praktikaks ka **võimalus läbida paralleelselt põhi- ja keskhariduse taseme kursuseid**. See võimaldab täiskasvanud õpilasel lühendada lõputunnistuse saamiseks kuluvat õppeaega. Lisaks on täiskasvanutel võimalik läbida kursuseid päevases ja õhtuses õppes ning kaugõppe vormis. Viimast kasutas 2015. aastal 24% keskharidust omandanud täiskasvanutest.

7 Täiskasvanute tasemeharidus Taanis

Üldised näitajad

- Elanike arv: 5,66 mln inimest¹⁰⁸.
- Põhihariduseta täiskasvanute osakaal: 4% 25–64-aastastest täiskasvanutest¹⁰⁹.
- Keskhariduseta täiskasvanute osakaal: 19,6% 25–64-aastastest täiskasvanutest¹¹⁰.
- Formaalset või mitteformaalset haridust omandab 66% 25–64-aastastest täiskasvanutest.

7.1 Kontekst

7.1.1 Üldine kontekst

Taanis on keskhariduse omandanute osakaal 25–64-aastaste hulgas mõnevõrra kõrgem kui Euroopa Liidu riikides keskmiselt. Eurostati andmetel oli 2015. aastal Taanis vastav näitaja 80,4%, Euroopa Liidus keskmiselt 76,5%¹¹¹. Selle näitajaga on Taani keskhariduse omandanute osakaalu poolest Euroopa Liidu riikide seas keskmiste hulgas.

Täpsemalt on keskhariduseta täiskasvanute jaotumine Taanis vanuserühmade lõikes esitatud Tabelis 19. Selgub, et võrreldes teiste vanuserühmadega, on oluliselt kõrgem osakaal keskhariduseta täiskasvanuid 55–64-aastaste vanuserühmas (27,7%).

Tabel 19 Keskhariduseta täiskasvanute osakaal Taanis 2015. aastal vanuserühmade lõikes

Vanuserühm	Keskhariduseta täiskasvanute osakaal (%) oma vanuserühmas
25–34-aastased	16,4%
35–44-aastased	15,3%
45–54-aastased	19,3%
55–64-aastased	27,7%
25–64-aastased	19,6%

Allikas: Eurostat (2015) *At most lower secondary educational attainment by age*

Analüüsid keskhariduseta täiskasvanute (25–64-aastased) osakaalusid meeste ja naiste seas (Tabel 20), tuleb välja, et meeste seas on keskhariduseta inimeste osakaal Taanis mõnevõrra kõrgem kui naiste seas, vastavalt 20,9% ja 18,3%. Samuti on keskhariduseta täiskasvanute osakaal kõrgem maapiirkodades elavate täiskasvanute seas (23,2%), võrreldes suuremates linnades (15,3%) ning väikelinnades ja eeslinnades (19,7%) elavate täiskasvanutega (Tabel 21).

¹⁰⁸ Eurostat (2015) *Population on 1 January by age and sex*.

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_pjan&lang=en

¹⁰⁹ Näitaja on esitatud 2015. a seisuga.

OECD (2016) *Education at a Glance 2016: OECD Indicators*. OECD Publishing, Paris.

http://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance_19991487

¹¹⁰ Eurostat (2015) *At most lower secondary educational attainment by age*.

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdsc430&plugin=1>

¹¹¹ Eurostati andmetel: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00065&plugin=1>

Tabel 20 Keskkhariduseta täiskasvanute osakaal 25–64-aastaste vanuserühmas Taanis 2015. aastal meeste ja naiste lõikes

Sugu	Keskkhariduseta täiskasvanute osakaal (%)
Mehed	20,9%
Naised	18,3%

Allikas: Eurostat (2015) Population aged 25-64 by educational attainment level, sex and NUTS 2 regions (%)

Tabel 21 Keskkhariduseta täiskasvanute osakaal 25–64-aastaste vanuserühmas Taanis 2015. aastal elukoha tüüpide lõikes

Elukoht	Keskkhariduseta täiskasvanute osakaal (%)
Linnad	15,3%
Väikelinnad ja eeslinnad	19,7%
Maapiirkonnad	23,2%

Allikas: Eurostat (2015), Population by educational attainment level, sex, age and degree of urbanisation (%)

Tabelis 22 on esitatud keskkhariduseta täiskasvanute jaotumine Taanis sünniriikide lõikes. Taanis sündinud 25–64-aastaste elanike hulgas on keskkhariduseta täiskasvanute osakaal 19,3%. Muul sündinud ja Taanis elavate keskkhariduseta täiskasvanute osakaal 25–64-aastaste seas on vaid mõnevõrra kõrgem (21,6%).

Tabel 22 Keskkhariduseta täiskasvanute osakaal 25–64-aastaste vanuserühmas Taanis 2015. aastal sünniriikide lõikes

Sünniriik	Keskkhariduseta täiskasvanute osakaal (%)
Taani	19,3%
Muu	21,6%

Allikas: Eurostat (2015) Population aged 25-64 by educational attainment level, sex, age country of birth (%)

7.1.2 Poliitiline kontekst

Teise võimaluse hariduse pakkumisel täiskasvanutele on Taanis pikk ajalugu. Enamasti tuntakse Taanis “teise võimaluse programmi” nime all üldist täiskasvanuhariduse programmi (taani k *almen voksenuddannelse – AVU*)¹¹², mis annab kooli lõpetamata jätnud inimestele võimaluse poolelijäänud haridustase omandada, õppida uusi oskusi ja suurendada oma võimalusi tööd leida.

Taani valitsus on aastate jooksul olnud aktiivne haridusvaldkonna reformija. Viimaste reformide käigus on tähelepanu pööratud ennekõike noorematele vanuserühmadele, iseäranis sellele, et vähendada noorte õpingute katkestamist põhi- ja keskkhariduse tasemel. Näiteks 2010. aastal võeti vastu strateegia, mille kohaselt peab hindama avalike üldhariduskoolide, erakoolide ja täiskasvanuharidust pakkuvate

¹¹² Undervisningsministeriet (2017) *The General Adult Education Programme*. <http://eng.uvm.dk/adult-education-and-continuing-training/the-general-adult-education-programme>

koolide õpilaste valmidust õpingute jätkamiseks. See tähendab, et õpilased peavad näitama, et neil on keskkooli astumiseks ning selle lõpetamiseks vajalikud erialased, sotsiaalsed ja personaalsed kompetentsid. Lisaks tutvustati 2011. aastal tegevuskava õpilaste haridustulemuste parandamiseks, mis hõlmas sihtide seadmist ja reforme koolist väljalangemise vähendamiseks (iseäranis kutseõppes). Samuti on Taanis vastu võetud korraldus, mis näeb ette õpilaste nõustamise, et vähendada koolist väljalangemist¹¹³.

Taani hariduspoliitika üldised eesmärgid ja sihid on ära toodud 1993. aastal Taani Haridusministeeriumi poolt kinnitatud strateegias pealkirjaga „Uddannelse Til Alle“ (eesti k “Haridus kõigile”), milles on peamiseks eesmärgiks seatud, et 90–95% kõigist noortest omandaksid vähemalt keskhariduse¹¹⁴.

Üldhariduse pakkumist täiskasvanutele reguleerivad Taanis järgmised seadused:

- üldise täiskasvanuhariduse seadus nr 1073 (04.09.2013), mis reguleerib täiskasvanutele suunatud üldhariduse korraldust ja varasemate õpingute tunnustamist osana täiskasvanute üldhariduse omandamisest¹¹⁵;
- täiskasvanute üldhariduseks ettevalmistava õppe ja erivajadustega täiskasvanute õppe seadus nr 96 (26.01.2017)¹¹⁶;
- üldkeskhariduse seadus nr 1716 (27.12.2016), mis reguleerib nii noortele kui ka täiskasvanutele suunatud üldkeskhariduse korraldust¹¹⁷.

Hariduspoliitika kujundamise eest vastutavad Taanis Haridusministeerium, Teaduse-, Tehnoloogia- ja Innovatsiooniministeerium ning Kultuuriministeerium. Kuna Taani haridussüsteem on äärmiselt detsentraliseeritud, omavad riikliku hariduspoliitika rakendamisel olulist rolli kohalikud omavalitsused.

7.2 Täiskasvanute tasemehariduse korraldus

Täiskasvanute tasemehariduse, sh põhi- ja üldkeskhariduse tasandil, kavandamise ja korraldamise eest vastutab Taanis Haridusministeerium, mis töötab välja vastavad riiklikud tegevused ja eesmärgid ning korraldab nende elluviimise üle järelevalvet. Haridusministeeriumi pädevusse kuulub ka riiklike õppekavade väljatöötamine.

Täiskasvanuharidusega seotud strateegiate ja algatuste rakendamisega on Taanis seotud arvukalt huvirühmi, kes on koondunud kahte peamisse organisatsiooni: Täiskasvanuhariduse Keskuste Juhtide Assotsiatsioon (taani k *Lederforeningen for VUC*)¹¹⁸ ja Taani Täiskasvanuhariduse Assotsiatsioon (taani k *Dansk Folkeoplysnings Samråd – DFS*)¹¹⁹. Kui viimane ühendus on keskendunud ennekõike täiskasvanute mitteformaalse haridusega seotud küsimustele, siis Täiskasvanuhariduse Keskuste Juhtide Assotsiatsioon tegeleb ka täiskasvanutele suunatud põhi- ja üldkeskhariduse küsimustega. Oluline huvirühm Taani mitteformaalse täiskasvanuhariduse valdkonnas on ka Rahvaulikoolide Assotsiatsioon (taani k *Folkehøjskolernes Forening i Danmark – FFD*)¹²⁰.

¹¹³ Euroguidance Denmark, The Danish Agency for Higher Education (2014) *Guidance in Education – the educational guidance system in Denmark*. http://ufm.dk/en/publications/2014/files-2014-1/guidance_in_education_pdfa.pdf

¹¹⁴ Undervisningsministeriet (2000) *Kvalitet der kan ses*. <http://static.uvm.dk/Publikationer/2000/kvalitet/4.htm>

¹¹⁵ Ministeriet for Børn, Undervisning og Ligestilling (2013) *Bekendtgørelse af lov om almen voksenuddannelse og om anerkendelse af realkompetence i forhold til fag i almen voksenuddannelse, i hf-uddannelsen og i uddannelsen til studentereksamen (avu-loven)*. <https://www.retsinformation.dk/forms/ro710.aspx?id=158237>

¹¹⁶ Undervisningsministeriet (2017) *Bekendtgørelse af lov om forberedende voksenundervisning og ordblindeundervisning for voksne*. <https://www.retsinformation.dk/Forms/RO710.aspx?id=186434>

¹¹⁷ Undervisningsministeriet (2016) *Lov om de gymnasiale uddannelser*. <https://www.retsinformation.dk/Forms/RO710.aspx?id=186027>

¹¹⁸ VUC (2017) *Lederforeningen for VUC*. <http://vuc.dk/om-vuc/lederforeningen-for-vuc/>

¹¹⁹ Dansk Folkeoplysnings Samråd (2017) *Hvem er DFS?* <https://www.dfs.dk/om-dfs/>

¹²⁰ Folkehøjskolernes Forening i Danmark (2017) *Folkehøjskolernes Forening i Danmark*. <http://www.ffd.dk/foreningen>

Taani haridussüsteem on üks Euroopa detsentraliseeritumaid. Madala haridustasemega täiskasvanutel on võimalik põhi- ja üldkeskharidust omandada **täiskasvanuhariduse keskustes** (taani k *voksenuddannelsescenter* – *VUC*). Täiskasvanuhariduse keskused on alates 2007. aastast iseseisvad institutsioonid, kellel on õigus ise otsustada, kuidas tagada kvaliteedikontroll ja viia läbi enesehindamisi. Igal täiskasvanuhariduse keskusel on nõukogu, kuhu kuuluvad kohalike omavalitsuste, ülikoolide, ettevõtjate ja teiste organisatsioonide esindajad. Hetkel on Taanis 29 täiskasvanuhariduse keskust, mis on asutanud ka väiksemaid regionaalseid esindusi, et kõigis Taani piirkondades oleks täiskasvanutel võimalik üldharidust omandada. Kokku on täiskasvanuhariduse keskustel kokku umbes 90 esindust üle riigi¹²¹.

Iseseisva staatusega haridusasutustel nagu täiskasvanuhariduse keskused on oma tegevuse rahastamiseks kaks allikat: umbes 80% rahastusest tuleb riigieelarvest ja ülejäänud rahastuse tagamise eest peavad haridusasutused ise hoolt kandma. Selleks saavad nad näiteks korraldada tasulisi haridusprogramme. Toetussumma riigieelarvest jaguneb omakorda kaheks osaks: umbes 92% kogu riigipoolsest toetusest moodustab tegevustoetus ning ülejäänud 8% moodustab fikseeritud põhitoetus. Tegevustoetus oleneb omakorda õppeasutuse poolt seatud eesmärgist oma elluviidavatele tegevustele ja nende mahule. Peamine eesmärk toetuse jagamisel kahte ossa on ühelt poolt tagada rahaliste vahendite tõhus kasutamine ja teiselt poolt, et riiklike hariduspoliitika eesmärkide täitmiseks oleks õppeasutuste tasandil piisavalt ressursse (nt et erinevate haridusteenuste kättesaadavus oleks tagatud kõigis Taani piirkondades).¹²²

Põhihariduse omandamiseks on täiskasvanuhariduse keskustes võimalik osaleda **üldises täiskasvanuhariduse programmis** (taani k *almen voksenuddannelse* – *AVU*). Kui täiskasvanu läbib üldise täiskasvanuhariduse programmi, siis tema omandatud haridustase on võrdsustatud noorte 9-klassilise põhihariduse ja 10. klassi läbimisega. Täpsemalt läbitakse noortele suunatud põhikoolis (taani k *Folkeskole*) õppeained tasemetel põhitaseme, G, F ja E, kuid üldises täiskasvanuhariduse programmis on võimalik läbida aineid kuni tasemeni D. Igal aastal osaleb üldises täiskasvanuhariduse programmis umbes 90 000 täiskasvanut¹²³.

Seega pakub üldine täiskasvanuhariduse programm paremat akadeemilist ettevalmistust, jätkamaks järgmisel haridustasemel, mida Taanis kutsutakse **kõrgemaks eksamiteks ettevalmistavaks programmiks** (taani k *Højere Forberedelseseksamen* – *HF*). Kõrgem eksamiteks ettevalmistav programm on võrdsustatud üldkeskhariduse 11. ja 12. klassiga ning see lõpeb üldkeskhariduse omandamisega. Lisaks kahele peamisele – üldisele täiskasvanuhariduse programmile ja kõrgemale eksamiteks ettevalmistavale programmile – pakuvad täiskasvanuhariduse keskused võimalust läbida tasemehariduses osalemiseks ettevalmistavaid kursuseid (taani k *forberedende voksenundervisning* – *FVU*), täiendavaid eksamiteks ettevalmistavaid kursuseid üldkeskhariduse tasemel (taani k *gymnasial supplering* – *GS*) ning haridust lugemis- ja kirjutamisraskustega inimestele.

Taani eripäraks on see, et täiskasvanuhariduse keskustes õppimine ei ole täiskasvanu jaoks tasuta. Põhiainetest – taani keel, taani keel võõrkeelena, inglise keel ja matemaatika – osa võtmine maksab inimese jaoks 110 taani krooni (ligi 15 eurot), kõigi teiste õppeainete puhul jääb osavõtutasu 300–900 taani krooni vahele (ligi 40–120 eurot)¹²⁴. Samas selgus läbiviidud intervjuust Taani Haridusministeeriumi esindajaga, et kui täiskasvanu lõpetab edukalt kogu programmi, st jõuab vastava haridustaseme omandamiseni, tagastatakse talle õppeainete eest makstud tasu.

Lisaks tasemeharidusele pakutakse Taanis täiskasvanutele erinevaid võimalusi mitteformaalse hariduse omandamiseks, seda näiteks Rahvaulikoolides (taani k *Folkehøjskole*). Seal saab osaleda näiteks

¹²¹ Undervisningsministeriet (2017) *The General Adult Education Programme*. <http://eng.uvm.dk/adult-education-and-continuing-training/the-general-adult-education-programme>

¹²² Undervisningsministeriet (2017) *The taximeter system*. <http://eng.uvm.dk/general-overview/the-taximeter-system>

¹²³ *Ibid.*

¹²⁴ Undervisningsministeriet (2017) *The General Adult Education Programme*. <http://eng.uvm.dk/adult-education-and-continuing-training/the-general-adult-education-programme>

mitmekülgseset õpiringides, loengutes, diskussioonides ja teistes paindlikult korraldatud õppetegevustes¹²⁵.

Nagu on kirjeldatud peatükis 7.1.2, on Taanis viimaste reformide käigus tähelepanu pööratud ennekõike noorematele vanuserühmadele, et vähendada noorte seas üldhariduse õpingute katkestamist. Sellega seoses on üheks laiaulatuslikumaks algatuseks Noorte Andmebaasi ja Noorte Nõustamiskeskuste loomine (vt täpsemalt järgmisel leheküljel)¹²⁶.

Lisaks Noorte Nõustamiskeskustele on Taanis loodud ka Täiskasvanuhariduse ja Täiendkoolituse Keskused (taani k *VEU-center*)¹²⁷, mille peamine eesmärk on pakkuda täiskasvanutele tasuta ja täielikku informatsiooni kõikvõimalikest täiskasvanuhariduse ja väljaõppe võimalustest, sh põhi- ja üldkeskhariduse tasemel. Nii formaalset kui ka mitteformaalset täiskasvanuharidust pakkuvate institutsioonide koostöö tulemusena on üle Taani loodud kokku 13 keskust. Täiskasvanuhariduse ja Täiendkoolituste Keskuste ülesanne on koordineerida nii formaalsete kui ka mitteformaalsete täiskasvanuhariduse võimaluste pakkumist, juhendada ja nõustada inimesi ning selgitada välja vajadused ja koordineerida strateegiliste eesmärkide seadmist täiskasvanuhariduses oma tegevuspiirkonnas. Keskuste poole on võimalik pöörduda nii täiskasvanutel kui ka tööandjatel, et leida enda või oma töötajate jaoks sobivaim võimalus haridust omandada või väljaõppes osaleda.

Taani Haridusministeerium on loonud ka riikliku nõustamisportaali – www.uddannelsesguiden.dk –, mis koondab informatsiooni Taanis pakutavate haridus- ja väljaõppe võimaluste kohta kõigil tasemetel, samuti inglisekeelsete programmide kohta Taani kolledžites ja ülikoolides. Lisaks annab portaal ülevaate tööturu olukorrast ja avaldab sellekohast statistikat.¹²⁸

¹²⁵ Undervisningsministeriet (2017) *Non-formal adult education*. <http://eng.uvm.dk/adult-education-and-continuing-training/non-formal-adult-education>

¹²⁶ Undervisningsministeriet (2017) *Youth Guidance Centres*. <http://eng.uvm.dk/educational-and-vocational-guidance/youth-guidance-centres>

¹²⁷ VEU center (2017) *Om os*. <http://www.veu-center.dk/shared/om-os.html>

¹²⁸ Undervisningsministeriet (2017) *About educational and vocational guidance*. <http://eng.uvm.dk/educational-and-vocational-guidance/guidance>

Täiskasvanute tagasitoomine tasemeharidusse – Taani näide

Taani on välja arendanud laiapõhjalise ja riiklikult koordineeritud hariduse nõustamissüsteemi eesmärgiga vähendada õpingute katkestamist ja tuua inimesed, kelle haridustee on katkenud, tagasi (taseme)õppesse. Selleks pakutakse Taanis nelja erinevat tüüpi nõustamist.

- **Noorte Nõustamiskeskused** (taani k *Ungdommens Uddannelsesvejledning – UU*), mille ülesanne on nõustada õpilasi üleminekul põhikooli tasemelt järgmist haridustaset omandama ning võtta ühendust nende noortega, kes ei ole omandanud üld- või kutsekeskharidust, ja neid suunata tagasi tasemeõppesse.
- **Täiskasvanuhariduse ja Täiendkoolituse Keskused** (taani k *VEU-center*), mille ülesanne on pakkuda nõustamist seoses täiskasvanutele suunatud haridusprogrammidega, sh põhi- ja üldkeskhariduse tasemel.
- **E-nõustamine** (taani k *eVejledning*), mis on suunatud kõigile, kes otsivad informatsiooni hariduse ja töövõimaluste kohta.
- **Regionaalsed Nõustamiskeskused** (taani k *Studievalg*), mille eesmärk on nõustada noori, kuidas pärast üldhariduse omandamist jätkata õpinguid kõrghariduse tasemel.

Peamist rolli kuni 25-aastaste noorte nõustamisel omavad Taanis **Noorte Nõustamiskeskused**. Noorte Nõustamiskeskuseid on riigis veidi üle 50 ja need tegutsevad kohalike omavalitsuste all. Nõustamiskeskuste oluline sihtrühm on kuni 25-aastased mittetöötavad ja mitteõppivad noored, kellega keskustel on kohustus ühendust võtta ning suunata neid tagasi haridust omandama või aidata sobiv töö leida. Lisaks on Noorte Nõustamiskeskuste oluline sihtrühm põhikooli lõpetavad noored, keda nad nõustavad edasiste õppimisvõimaluste osas. Seega on nõustamiskeskuste **eesmärk vähendada õpilaste väljalangemist üldhariduskoolidest ja suunata kuni 25-aastaseid noori tagasi tööle või haridust omandama**.

Noorte Nõustamiskeskuste oluline töövahend on **Noorte Andmebaas**, mis koondab andmed kõigi Taani noorte kohta, kes on lõpetanud (või üksikutel juhtudel pooleli jätnud) põhikooli ja peaksid jätkama õpinguid keskhariduse tasemel. Andmebaas koondab noore andmed näiteks tema põhikoolihinnete kohta ja selle kohta, kas ta jätkab kuskil oma õpinguid või mitte. Andmebaasi on loonud ja seda haldab Taani Haridusministeerium. Noorte Nõustamiskeskustel on andmebaasile ligipääs ning neil on ka õigus ja kohustus sinna noorte kohta andmeid sisestada. Kuna tegemist on riikliku andmebaasiga, siis on tagatud, et kõigil nõustamiskeskustel on ligipääs samadele andmetele. Seega ei lähe olukorras, kus noor vahetab elukohta, andmed tema varasema haridustee kohta kaduma.

Tagamaks, et andmed Noorte Andmebaasis oleksid ajakohased ning töö noorte tagasisuunamisel tasemeharidust omandama oleks tulemuslik, on oluline tihe koostöö Noorte Nõustamiskeskuste, üldharidust pakkuvate õppeasutuste, kohalike ettevõtjate ja töötuskeskuste (Eesti mõistes Töötukassa) vahel. Näiteks, kui õpilane jätab õpingud pooleli, teavitab vastav õppeasutus sellest Noorte Nõustamiskeskust, kelle ülesanne on kahe kuu jooksul õpingud katkestanud noorega ühendust võtta ja talle sobiv õppeplaan koostada. Läbiviidud intervjuust Taani Haridusministeeriumi esindajaga selgus, et näiteks Silkeborg on Taanis tuntud kui omavalitsus, mis on saavutanud erinevate osapoolte vahel tiheda ja tulemusliku koostöö.

Noorte Nõustamiskeskuste õigused ja kohustused on koordineeritud riiklike seadustega, sh on seadustes määratud, kellega ja kuidas peavad Noorte Nõustamiskeskused koostööd tegema, et tagada noorte ühtne ja tulemuslik nõustamine ning teadmiste, kogemuste ja parimate praktikate jagamine erinevate osapoolte vahel.

7.3 Täiskasvanute tasemehariduse sisu

Täiskasvanu saab alustada õpinguid üldkeskhariduse tasemel, st kõrgemas eksamiteks ettevalmistavas programmis, kui tal on põhikooli lõputunnistus. Kui tal põhikooli lõputunnistus puudub, siis on see täiskasvanuhariduse keskuse otsustada, kas ta saab jätkata õpinguid üldkeskhariduse tasemel või mitte. Selleks viivad keskused läbi teste ja/või intervjuusid, et välja selgitada kandideeriija tegelikud kompetentsid. Seega on Taanis laialt levinud varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamise praktika ning otsuse tegemisel võetakse arvesse nii inimese varasemad formaalse hariduse tulemused kui ka teadmised ja kogemused, mis ta on omandanud mitteformaalse ja informaalise hariduse kaudu. Läbiviidud intervjuust Taani Haridusministeeriumi esindajaga selgus, et kui täiskasvanuhariduse keskus siiski hindab, et kandideerijal ei ole piisavat teadmiste taset, et alustada üldkeskhariduse omandamist, on Noorte Nõustamiskeskuse või töötuskeskuse ülesanne leida inimesele võimalus vajalike kompetentside omandamiseks.

Inimesed, kellel ei ole vajalikke teadmisi, et alustada õpinguid täiskasvanutele suunatud põhihariduse omandamiseks 3. õppeastmes, peavad läbima ettevalmistavad kursused (taani k *forberedende voksenundervisning* – FVU). Tegemist on kursusepõhise programmiga, kus iga täiskasvanu läbib vaid kursused, milles tal on vaja oma teadmisi tõsta. Ettevalmistavatel kursustel osalemiseks peab olema vähemalt 18-aastane.¹²⁹

Nii üldine täiskasvanuhariduse programm (AVU), mis on võrdsustatud noorte 9-klassilise põhihariduse ja 10. klassiga, ja kõrgem eksamiteks ettevalmistav programm (HF), mis vastab üldkeskhariduse 11. ja 12. klassile, on üles ehitatud kursusepõhiselt. See tähendab, et täiskasvanu osaleb vaid nendel kursustel, mis on tema jaoks vajalikud, ja sellises tempos, nagu talle sobib. Eksamiteks ettevalmistavas programmis on riiklik õppekava noorte ja täiskasvanute jaoks sama, ka nõuded õppeainete läbimiseks on samad. Põhikooli tasemel on erinevused noortele ja täiskasvanutele suunatud riiklike õppekavade vahel suuremad. Näiteks kui noortele suunatud põhikoolis (taani k *Folkeskole*) läbitakse õppeained tasemetel põhitasel, G, F ja E, siis üldises täiskasvanuhariduse programmis on võimalik läbida aineid kuni tasemeni D. Tase D vastab 10. klassis omandatava haridusega. Nii saavad täiskasvanud parema akadeemilise ettevalmistuse, et jätkata õpinguid eksamiteks ettevalmistavas programmis (võrdsustatud 11. ja 12. klassi tasemega). Üldise täiskasvanuhariduse programmi õppekava kohustuslikud ained on taani keel, taani keel võõrkeelena, inglise keel, prantsuse keel, saksa keel, ajalugu, matemaatika ja teadus. Kõik täiskasvanuhariduse keskused peavad kohustuslikke aineid andma vähemalt korra aastas. Lisaks kuuluvad õppekavasse valikained nagu kunstiõpetus, IT-õpe, koostöö ja kommunikatsioon, ladina keel, psühholoogia, avalik esinemine jms. Iga täiskasvanuhariduse keskus saab ise otsustada, milliseid valikaineid ta oma õpilastele pakub.¹³⁰

Peamine erinevus noortele ja täiskasvanutele suunatud õppe vahel seisneb selle paindlikkuses, mida võimaldab õppe kursusepõhine ülesehitus. Täiskasvanutel on võimalik tasemeharidust omandada kauem, samuti on nendele suunatud õpe korraldatud paindlikumalt. Iga täiskasvanud õpilane saab vastavalt oma võimalustele ja vajadustele otsustada, kas ta võtab osa korraga ühest või mitmest kursusest. Seega võib üks täiskasvanu osaleda õppetöös vaid mõne tunni nädalas, kui teine läbib tasemeõppe täiskoormusel. Läbiviidud intervjuust Taani Haridusministeeriumiga selgus, et piiranguid õppeajale ei ole, kuid ühte õppeainet on võimalik uuesti alustada kaks või kolm korda.

Lisaks kontaktõppele omab täiskasvanutele suunatud hariduses olulist osa iseseisev õpe. Kõik suuremad täiskasvanuhariduse keskused pakuvad kaugõppevõimalusi, mille puhul kasutatakse õpilase ja õpetaja vaheliseks suhtluseks veebiõppe platvorme ja näiteks Skype'i. Veebiõppe arendamist ja rakendamist finantseerib Taanis Haridusministeerium ning ministeeriumi esindaja hinnangul on süsteem hästi tööle läinud – veebiõppe võimalusi kasutatakse laialdaselt, see on õpilaste seas populaarne ja suuri tagasilööke esinenud ei ole. Oluliseks peetakse Taanis ka seda, et täiskasvanutele suunatud õppes rakendatakse andragoogika meetodeid.

¹²⁹ UddannelsesGuiden (2017) *Forberedende voksenundervisning (FVU)*.

<https://www.ug.dk/uddannelser/grundskoleundervisning/almenvoksenuddannelse/forberedende-voksenundervisning-fvu>

¹³⁰ Undervisningsministeriet (2017) *The General Adult Education Programme*. <http://eng.uvm.dk/adult-education-and-continuing-training/the-general-adult-education-programme>

Kõik täiskasvanuhariduse keskused on kohustatud pakkuma oma õpilastele nõustamisteenust. Õpilasi nõustatakse nii sobivaima õppeplaani koostamisel, edasiste haridusvalikute tegemisel kui ka töö leidmisel pärast programmi lõpetamist. Lisaks nõustamisteenusele on õpilastel võimalik saada hariduse omandamise ajal rahalist toetust. Näiteks on võimalik inimestel, kel on väga madal haridustase või puudub varasem õppekogemus üldse, taotleda toetust Taani Riiklikust Täiskasvanuhariduse Toetuste Skeemist (taani k *Statens Voksenuddannelsesstøtte – SVU*). Samuti on võimalik taotleda toetust Taani Riiklikust Haridustoetuste ja -laenude Skeemist (taani k *Statens Uddannelsesstøtte – SU*). Tasemehariduses osalev täiskasvanu, kes on end töötuskeskuse juures töötuna registreerinud ja jätkab ka õpingute ajal aktiivselt töötamisega, saab töötutoetust.¹³¹

Vaatamata sellele, et õppimine täiskasvanuhariduse keskustes on paindlik ja vastab individuaalsetele vajadustele, peavad täiskasvanud põhi- ja üldkeskhariduse taseme lõpetamiseks sooritama samad eksamid, mis noored. Eksameid korraldab Taani Haridusministeerium kirjalikus või suulises vormis. Eksamite läbimisel on täiskasvanute jaoks edasised võimalused hariduse omandamiseks ja tööturul osalemiseks samad, mis noortele.

7.4 Täiskasvanute tasemehariduse tulemused

Taanis peetakse oluliseks väljakutseks ennekõike noorte suurt väljalangemist üldharidusest ja nende tagasitoomist tasemeõppesse. Näiteks on PISA tulemuste järgi põhikooli lõpetajate seas 15–20% selliseid õpilasi, kel ei ole piisavalt kõrgeid teadmisi, et jätkata õpinguid keskkhariduse tasemel. Olukorra parandamiseks on hiljuti Taani põhikooliõpet reformitud, et pakkuda vajadusel õpilastele täiendavat õpet nende kompetentside tõstmiseks.

Oluliseks väljakutseks Taanis peetakse ka õpilaste, eriti täiskasvanud õpilaste motiveerimist, et nad jõuaksid poolelioleva haridustaseme omandamiseni. Keeruline on see eriti nende puhul, kel on varasemast negatiivne õppimise kogemus. Uuringu valmimise ajal avaldatud statistika järgi on Taanis 70 000 noort vanuses 15–29 aastat, kes ei tööta ega pole omandanud keskkharidust. 73% noortest, kes on pärast põhikooli läbinud keskkhariduseks ettevalmistava kursuse, ei ole keskkharidust omandanud 23-aastaseks saamiseni. Selles nähakse Taanis olulist ohukohta ja sealse Haridusministeeriumi eestvedamisel on kokku kutsutud töörühm, mille eesmärk on välja töötada soovitusel, kuidas noorte üldharidusest väljalangemist vähendada.

Läbiviidud intervjuust Taani Haridusministeeriumi esindajaga selgus, et täiskasvanute tasemehariduse tulemuslikkuse kohta kogub andmeid Taani Statistikaamet. Samuti on Statistikaametil andmed selle kohta, mida teevad täiskasvanud pärast põhi- ja üldkeskhariduse lõpetamist. Samas ei ole need näitajad uuringu valmimise ajal Statistikaameti avalikus andmebaasis kättesaadavad.

7.5 Kokkuvõttev hinnang

Taani erineb Eestist oluliselt oma üldiste näitajate poolest – Taani rahvaarv on üle nelja korra suurem, SKT elaniku kohta on üle kolme korra kõrgem ja aastased kulutused keskkharidusele õpilase kohta on pea kaks korda kõrgemad kui Eestis. See-eest on Taanis oluliselt rohkem põhi- ja keskkhariduseta täiskasvanuid kui Eestis. Kui Taanis on 25–64-aastaste seas 4% põhihariduseta ja 20% keskkhariduseta täiskasvanuid, siis Eestis on vastavad näitajad 1% ja 9%. Seejuures erineb Taani Eestist selle poolest, et keskkhariduseta täiskasvanute osakaal on seal kõrgem vanemates vanusegruppides, Eestis aga nooremates vanusegruppides. Mittetöötavate ja mitteõppivate noorte osakaal 15–24-aastaste seas on Eestis kõrgem kui Taanis – vastavalt 11% ja 6%. Taanile on iseloomulik ka keskkhariduseta täiskasvanute kõrge osakaal (21,6%) väljaspool Taanit sündinud 25–64-aastaste seas (vt täpsemalt ptk 2 ja ptk 7.1).

Taanil on pikaajalised kogemused täiskasvanuhariduse programmide pakkumisel. Viimastel aastatel on aga tähelepanu pööratud ennekõike üldhariduskoolide õpilaste juhendamisele ja meetmetele, et vähendada õpilaste seas põhi- ja gümnaasiumiõpingute katkestamist. Nimelt on Taanis väljakutseks noorte üha sagedasem väljalangevus üldhariduskoolidest või piirdumine põhihariduse omandamisega

¹³¹ Undervisningsministeriet (2017) *The General Adult Education Programme*. <http://eng.uvm.dk/adult-education-and-continuing-training/the-general-adult-education-programme>

– hiljuti avaldatud statistika järgi 73% noortest, kes on pärast põhikooli läbinud keskhariduseks ettevalmistava kursuse, ei ole keskharidust omandanud 23-aastaseks saamiseni. Läbiviidud intervjuust Taani Haridusministeeriumiga selgus, et riiklikult peetakse oluliseks sihtrühmaks just kuni 25-aastaseid noori, kuna selles vanuses tehtud haridusalased valikud mõjutavad noore inimese kogu järgnevat eluteed. Samuti on ka ühiskonna seisukohast kasulik tuua madala haridustasemega täiskasvanu tagasi tasemeharidust omandama võimalikult vara. Teiseks soodustatakse riiklikul tasemel täiskasvanute tagasitoomist pigem kutsekeskhariduse suunal, mis võimaldab neil omandada kutseoskused ja tõsta lühikese aja jooksul nende konkurentsivõimet tööturul.

Heaks näiteks on Taanis välja töötatud **riiklikult koordineeritud süsteem noorte tagasitoomiseks üldharidust omandama**. Kõikse ülevaate saamiseks kuni 25-aastastest noortest, kes on põhi- või keskhariduse pooleli jätnud või pole pärast põhihariduse omandamist keskhariduse tasemel õppima asunud, on loodud Taani Haridusministeeriumi eestvedamisel riiklik **Noorte Andmebaas**. Andmebaas on oluline tööriist **Noorte Nõustamiskeskuste** (taani k *Ungdommens Uddannelsesvejledning*) jaoks, mis tegutsevad kohalike omavalitsuste all ning mille ülesanne on kontakteeruda õpingud katkestanud noortega, nõustada neid ja koostada neile **õppeplan**. Noorte Nõustamiskeskuste ülesanne on ka tagada, et Noorte Andmebaasis oleks info ajakohane, milleks nad omakorda teevad tihedat koostööd üldhariduskoolidega. Et väljatöötatud süsteem toimiks ja erinevate osapoolte õigused ja kohustused oleksid selged, on Noorte Andmebaasi haldamine ja Noorte Nõustamiskeskuste töö reguleeritud riikliku seadusandlusega.

Taanis vastutavad kohalikud omavalitsused täiskasvanutele üldhariduse pakkumise eest. Põhi- ja üldkeskharidust on täiskasvanutel võimalik omandada täiskasvanuhariduse keskustes, mille võrgustik katab kogu Taanit. Iseloomulik on Taanile seejuures asjaolu, et täiskasvanuhariduse keskustes õppimine ei ole täiskasvanute jaoks tasuta. Siiski on osavõtutasu pigem sümbolne ja kui täiskasvanu lõpetab edukalt kogu programmi, tagastatakse talle õppeainete eest makstud tasu.

Üldkeskhariduse tasemel on riiklik õppekava ja nõuded õppeainete läbimiseks noorte ja täiskasvanute jaoks samad. Samas põhikooli tasemel on erinevused noortele ja täiskasvanutele suunatud riiklike õppekavade vahel suuremad. Peamine erinevus noortele ja täiskasvanutele suunatud õppe vahel seisneb siiski selle paindlikkuses. Võimaluse osaleda täiskasvanutel õppes paindlikult tagab Taanis toimiv **kursusepõhine süsteem**. Igal täiskasvanul on võimalik valida, kui paljudes kursustes ta korraga osaleb ja kui pika aja jooksul ta kogu tasemeprogrammi läbib. Seejuures ei ole täiskasvanute õppeajale piiranguid seatud, küll aga on **võimalik ühte õppeainet uuesti alustada kaks või kolm korda**. Ka täiskasvanuhariduse keskuste õppekorraldus on kujundatud nii, et see vastaks võimalikult palju täiskasvanute võimalustele ja vajadustele. Näiteks on laialt levinud **kaugõppevõimaluste pakkumine**, milleks kasutatakse veebiõppe platvorme ja näiteks Skype'i.

Taanis on täiskasvanu jaoks paindlikuks kujundatud ka tasemeõppes alustamine. Laialt praktiseeritakse täiskasvanu **varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamist** ning vastavalt sellele otsustakse, millised kursused täiskasvanu tasemehariduse omandamiseks läbima peab. Kui aga täiskasvanul ei ole piisavalt teadmisi, siis on tal võimalik osaleda põhihariduse või üldkeskhariduse omandamiseks **ettevalmistavatel kursustel**.

Heaks näiteks Taanis pakutava täiskasvanute üldhariduse juures on ka kõigis täiskasvanuharidusekeskustes pakutav **õppenõustamise teenus**, samuti võimalus saada **rahalist toetust üldhariduse omandamise ajal**. Näiteks on täiskasvanutel võimalik taotleda Taani riiklikku haridustoetust. Samuti on võimalik saada töötutoetust, kui täiskasvanu on end töötuskeskuses töötuna registreerinud ja tegeleb ka õpingute ajal aktiivselt töötamisega.

8 Järeldused ja soovitused

8.1 Järeldused

Kõigis uuritud riikides – Lätis, Leedus, Soomes, Rootsis ja Taanis – pakutakse täiskasvanutele tasemeharidust nii põhikooli kolmandas õppeastmes kui ka üldkeskhariduse tasandil. Tulenevalt Balti- ja Põhjamaade erinevast kontekstist tulevad aga ühelt poolt Läti ja Leedu ning teiselt poolt Soome, Rootsi ja Taani vahel välja selged erinevused täiskasvanute üldhariduse pakkumise fookuses ja korralduses.

Lätis ja Leedus on riiklikul tasandil hakatud üha enam tähtsustama täiskasvanuhariduse pakkumist üldiselt, kuid kitsamalt üldhariduse pakkumine madala haridustasemega täiskasvanutele ei ole teiste hariduspoliitiliste teemade kõrval kõrge prioriteet. Riiklikes strateegiates käsitletakse täiskasvanute üldharidust üldisemalt täiskasvanuhariduse ja elukestva õppe all ning otseselt täiskasvanute üldharidusega seondult ei ole seatud strateegilisi eesmärke. Sellele, et Lätis ja Leedus ei ole tegemist olnud riiklikult kõrge tähelepanu all olnud teemaga, viitab ka see, et täiskasvanutele pakutava üldhariduse kohta ei ole läbi viidud uuringuid, hindamisi ja monitooringuid ning täiskasvanute tasemehariduse süsteemis ei ole riiklikul tasandil sisse viidud tähelepanuväärseid uuendusi. Samas on suuremate reformide puudumine Lätis ja Leedus seletatav asjaoluga, et põhi- ja keskhariduseta täiskasvanute osakaal on seal oluliselt väiksem kui Euroopa Liidus keskmiselt. Seejuures on fookus täiskasvanute üldhariduse pakkumisel kõigis Balti riikides üldkeskhariduse tasemel, kuna põhihariduseta inimesi on neis riikides väga vähe.

Soomes, Rootsis ja Taanis on täiskasvanutele üldhariduse pakkumine riiklikult tähtsustatud teema, millele viitavad mitu seal hiljuti ellu viidud täiskasvanute tasemehariduse korralduse reformi. Näiteks on nii Soomes kui ka Rootsis täiskasvanute jaoks välja töötatud eraldi põhikooli riiklik õppekava ning Soomes on ümberkujundamisel täiskasvanute üldhariduse rahastamine, st minnakse üle kursusepõhisele süsteemile. Poliitikakujundajate kõrgendatud tähelepanu täiskasvanute tasemehariduse pakkumisel tuleneb aga suuresti sisserändajate kasvavast arvust nendes riikides ning asjaolust, et immigrandide hulgas on arvukalt madala haridustasemega inimesi, kellele tuleb ühiskonda integreerimise eesmärgil pakkuda üldharidust. Suurenenud surve täiskasvanute tasemehariduse pakkumisele on tekitanud vajaduse arendada süsteemi paindlikumaks, mis omakorda tähendab rohkem häid näiteid ja võimalusi eeskujude võtta. Soomes, Rootsis ja Taanis pakutakse täiskasvanutele nii põhi- kui ka üldkeskharidust, kuid kasvavast immigratsioonist ja paljude sisserändajate madalast haridustasemest tulenevalt on fookus üha enam hakanud nihkuma põhihariduse pakkumisele.

Sarnaselt võrdlusriikidega on Eestis võimalik täiskasvanul omandada nii põhi- kui ka üldkeskharidust täiskasvanute gümnaasiumides või üldhariduskoolide juures avatud mittestatsionaarsetes õppeosakondades. Nii nagu Lätis ja Leedus on ka Eestis täiskasvanutele tasemehariduse pakkumisel fookus ennekõike üldkeskharidusel. Seda lihtsalt põhjusel, et kui põhihariduseta inimesi on Eestis 25–64-aastaste seas 1% (2015. a seisuga OECD andmetel), siis keskhariduseta inimesi samas vanusegrupis on 9% (2015. a seisuga Eurostati andmetel) (vt täpsemalt ptk 2). Samas erineb Eesti teistest Balti riikidest selle poolest, et täiskasvanute tasemehariduse pakkumisele on riiklikul tasandil seatud selged eesmärgid. Näiteks Täiskasvanuhariduse programmi 2017–2020 üks kolmest meetmest on “Haridustee katkestanud täiskasvanute tagasitoomine formaalharidusse ja eelduste loomine nende õppes püsimiseks ja tasemehariduse omandamiseks”. Meetme eesmärk on tõsta tasemeõppes õppivate täiskasvanute arvu tasemeõppe paindlikkuse suurendamise (sh VÕTA¹³² rakendamise) ja toetavate tegevuste tulemusena¹³³.

¹³² Varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamine.

¹³³ Haridus- ja Teadusministeerium (2017) *Täiskasvanuhariduse programm 2017–2020*.
https://www.hm.ee/sites/default/files/9_taiskasvanuhariduse_programmi_2017-2020_eelnou_1.pdf

Täiskasvanute tagasitoomine tasemeharidusse

Kõigis kaardistatud riikides tegeletakse madala haridustasemega täiskasvanute ülesleidmise ja õppesse suunamisega mõnevõrra erinevalt. Vaid Leedus puudub koordineeritud süsteem täiskasvanute tagasitoomiseks üldharidust omandama. Sarnane on olukord ka Eestis, kus ühelegi institutsioonile ei ole seatud ülesandeks madala haridustasemega täiskasvanuid kaardistada ja neid üldharidust omandama suunata.

Madala haridustasemega täiskasvanute ülesleidmise ja õppesse tagasisuunamise praktika poolest on sarnased Rootsi ja Läti, kus seadusandlusest tulenevalt on kohalik omavalitsus kohustatud võtma ühendust oma elanikega ja pakkuma neile sobivaid õppimisvõimalusi. Lätis on sellega aktiivselt tegelema hakatud hiljuti ja seega on vara süsteemi toimivusele hinnangut anda. Rootsi kogemusel on sellisel süsteemil aga olulisi puudujääke. Paljudel juhtudel ei ole kohalikel omavalitsustel piisavalt ajalisi ja/või rahalisi ressursse, et täiskasvanutega ühendust võtta ja neid õppesse tagasisuunamisel nõustada. Samuti on süsteemi puuduseks see, et puudub riiklik andmebaas madala haridustasemega täiskasvanute kohta, mistõttu inimese elama kolimisel teise kohalikku omavalitsusse kaob tema kohta ülevaade.

Soomes ei ole ühelgi institutsioonil vastutavat rolli madala haridustasemega täiskasvanute ülesleidmise ja õppesse tagasitoomise osas. Samas on Soomes toimiv süsteem heaks näiteks erinevate osapoolte tiheda koostöö kohta. Inimest võidakse suunata tasemeharidust omandama Töö- ja Majandusarengu Büroo (Eesti mõistes Töötukassa) kaudu, kui seal hinnatakse, et inimesel oleks vaja enne tööle asumist kõigepealt põhi- ja/või üldkeskharidust omandada, või n-ö otsiva noorsootöö töötajate poolt. Seega on täiskasvanute tasemeharidusse suunamisel Soomes selgelt kaetud nii madala haridustasemega töötud kui ka mittetöötavad ja mitteõppivad noored.

Võrdlusriikidest kõige põhjalikum ja koordineeritum süsteem eesmärgiga tuua noored tagasi üldharidust omandama on välja töötatud Taanis. Ülevaate saamiseks on loodud Taani Haridusministeeriumi eestvedamisel riiklik Noorte Andmebaas, mis koondab andmeid kuni 25-aastaste noorte kohta, kes on põhi- või keskhariduse pooleli jätnud või pole pärast põhihariduse omandamist keskhariduse tasemel õppima asunud. Andmebaas on oluline tööriist Noorte Nõustamiskeskuste (taani k *Ungdommens Uddannelsesvejledning*) jaoks, mis tegutsevad kohalike omavalitsuste all ning mille ülesanne on kontakteeruda õpingud katkestanud noortega, nõustada neid ja koostada neile õppeplaani. Süsteemi tugevuseks on asjaolu, et erinevate osapoolte õigused ja kohustused on reguleeritud riikliku seadusandlusega.

Lisaks eelkirjeldatule panustavad Soomes ja Leedus täiskasvanute tagasitoomisesse tasemeõppesse neile üldharidust pakuvad õppeasutused. Ennekõike tegeleb iga õppeasutus seal pakutavate võimaluste reklaamimisega ajalehtedes ja ajakirjades, sotsiaalmeedias, avalikus ruumis (nt reklaamikampaaniad ühistranspordis), aga ka sihtgruppi koondavate võrgustike meililistides ja brošüüre jagades. Üldise teadlikkuse tõstmiseks avaldatakse arvamuskirjeldusi ja kajastatakse edulugusid meedias.

Sarnaselt Soomele ja Leedule on ka Eestis viimastel aastatel hakatud enam tähelepanu pöörama elukestva õppe, sh täiskasvanutele suunatud üldhariduse võimaluste populariseerimisele, aga ka piirkondliku koostöö arendamisele keskhariduseta täiskasvanute tagasitoomiseks tasemeõppesse. Selleks viib alates 2016. aastast Haridus- ja Teadusministeerium ellu Euroopa Sotsiaalfondist toetatavat tegevust "Täiskasvanuhariduse edendamine ja õppimisvõimaluste avardamine", millesse on kahe tegevuse – 6.3. "Piirkondliku koostöö arendamine keskhariduseta ja erialase hariduseta täiskasvanute tagasitoomiseks tasemeõppesse" ja 6.4 „Elukestva õppe populariseerimine” – elluviimisesse kaasatud partnerina ka Eesti Täiskasvanute Koolitajate Assotsiatsioon Andras¹³⁴. Lisaks on täiskasvanute gümnaasiumid saanud toetust Euroopa Sotsiaalfondi meetmest „Täiskasvanud elanikkonna

¹³⁴ Eesti Täiskasvanute Koolitajate Assotsiatsioon Andras (2017) *Täiskasvanuhariduse edendamine ja õppimisvõimaluste avardamine*. <http://www.andras.ee/node/1297>

kompetentside arendamine”, et tuua täiskasvanud tasemeharidusse tagasi ning toetada neid õpingute edukal lõpetamisel¹³⁵.

Õpingute alustamine

Kõigis kaardistatud riikides on täiskasvanute jaoks põhi- ja üldkeskhariduse tasemel õpingute alustamine tehtud võimalikult lihtsaks ja paindlikuks. **Miinumunõuded sisseastumiseks on siiski kõigis riikides täiskasvanute jaoks samad, mis sama taseme noorte jaoks.** Seejuures võetakse õppesse vastu kõik täiskasvanud, kes miinumunõuded täidavad. Täpsemalt põhihariduse tasemel õpingute alustamiseks tingimusi seatud ei ole (nt Soomes võivad praeguse reformi jõustumisel põhiharidust omandama hakata ka kirjaoskamatud ja soome või rootsi keelt mitterääkivad täiskasvanud). Gümnaasiumiõppe alustamiseks on üldjuhul vajalik põhikooli lõputunnistuse olemasolu. Erandina saab siinkohal välja tuua Rootsi, kus täiskasvanutel on võimalik läbida paralleelselt nii põhi- kui ka keskhariduse taseme kursuseid. See võimaldab näiteks täiskasvanul, kel on põhihariduse omandamiseks vaja läbida veel üksikud kursused, samaaegselt osaleda juba vajalikel keskhariduse taseme kursustel ning jõuda nii keskkooli lõputunnistuse saamiseni kiiremini. Ka Eestis ei erine täiskasvanutele seatud õpingute alustamise tingimused noortele seatud sama taseme alustamise tingimustest. Siiski ei praktiseerita Eestis põhi- ja keskhariduse taseme õppeainete kombineerimist, nii nagu seda on võimalik teha Rootsis.

Kaardistuse tulemusel selgus, et kõigis võrdlusriikides, v.a Läti, praktiseeritakse täiskasvanute üldharidusõppes **varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamise süsteemi.** Seejuures on kõigis riikides **võimalik alustada õpinguid tasemelt, kust see varem pooleli jäi.** Täpsemalt tähendab see Lätis ja Leedus seda, et kui täiskasvanu on varasemalt läbinud näiteks 9. klassi kaks esimest veerandit, siis ta saab õpinguid jätkata 9. klassi kolmanda veerandiga. Soomes, Rootsis ja Taanis, kus õpe on üles ehitatud kursusepõhiselt, ei pea täiskasvanu õppesse naasmisel läbima enam neid kursuseid, mille ta on varasemalt läbinud või mille kohta omab ta võrdväärseid teadmisi. Siiski vaadatakse individuaalselt, kui palju aega on õpingute katkestamisest möödunud ning selle põhjal otsustakse, kas inimesel on võimalik jätkata täpselt samalt tasemelt, mis tal pooleli jäi, või peab ta viimaseid kursuseid ainete meeldetuletamise eesmärgil kordama. Ka Eestis lubab põhikooli- ja gümnaasiumiseadus üldhariduskoolides täiskasvanute varasemate õpi- ja töökogemuse arvestamist (VÕTA) ning läbiviidud intervjuudest selgus, et seda ka Eesti täiskasvanute gümnaasiumid praktiseerivad. Samas tuli Eesti Rakendusüuringute Keskuse Centar 2014. aastal valminud uuringust¹³⁶ välja, et tänasel kujul töötab VÕTA süsteem hästi kursuste ülekandmiseks ühest koolist teise, kuid reeglina ei kasutata seda tegelike oskuste ja kogemuste hindamiseks ja arvestamiseks.

Soome puhul saab veel toimiva ja positiivse näitena välja tuua **õppijate taseme jooksvat jälgimist.** See tähendab, et kui õpetaja hindab, et täiskasvanu võiks oma teadmiste poolest olla samas aines kõrgemal tasemel, kui ta antud hetkel õpib, siis on täiskasvanul võimalik kohe jätkata õpinguid kõrgemal tasemel. Sellisel õpilaste teadmiste tegeliku taseme hindamisel ja paindlikul süsteemil on Soomes läbiviidud intervjuude põhjal positiivne mõju täiskasvanu õpimotivatsioonile.

Õppe sisu, maht ja korraldus

Põhjamaade täiskasvanute tasemehariduse süsteemides rõhutatakse, et õpe peab olema paindlik ning kujundatud vastavalt täiskasvanu individuaalsetele vajadustele ja võimalustele. Selle põhimõtte rakendamiseks koostatakse Soomes, Rootsis ja Taanis igale täiskasvanud õppijale tema õpingute alguses **individuaalne õppeplan,** mille koostamisel arvestatakse näiteks tema varasemate õpingute ja töökogemusega, samuti tema eesmärkide, õpimotivatsiooni, võimaluste ja vajadustega. Oluline roll õppeplaanide koostamisel ja ka täiskasvanud õppija toetamisel õpingute ajal on **õppenõustajal,** kelle teenused peavad olema kättesaadavad kõigis koolides. Lätis ja Leedus läbiviidud kaardistuse tulemusel ei selgunud, et täiskasvanutele üldharidust pakkuvatel koolidel oleks kohustust pakkuda oma õpilastele

¹³⁵ Innove (2016) *Täiskasvanute tagasitoomiseks kooli sai toetust 16 projekti üle Eesti.*

<http://www.innove.ee/et/uudised/626/taiskasvanute-tagasitoomiseks-kooli-sai-toetust-16-projekti-ule-eesti>

¹³⁶ Räs, M. L., Kallaste, E., Kaska, M., Järve, J., Anspal, S. (2014) *Põhi- ja keskhariduseta täiskasvanute tasemeharidusse tagasitoomise toetamine.* Eesti Rakendusüuringute Keskus CentAR.

õppenõustaja teenust. Ka Eestis on olukord kooliti erinev. Kuigi põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse järgi peab koolidel tugipersonal olemas olema, siis Centari 2014. aasta uuringu¹³⁷ järgi ei ole sageli koolidel KOV-ide poolt eraldatud selle jaoks piisavalt finantse. Suuremad täiskasvanute gümnaasiumid on siiski vahendeid leidnud – kuna õpilaste arv on suur, tekib suurem paindlikkus raha kasutamisel.

Lisaks on individuaalsuse ja paindlikkuse tagamiseks Soomes, Rootsis ja Taanis õpe üles ehitatud **kursusepõhiselt**. Soomes näiteks on ka täiskasvanute üldhariduse rahastamise süsteem uuringu valmimise ajal ümberkujundamisel, st edaspidi hakkab kogu õppe rahastamine Soomes toimuma kursusepõhiselt. Õppe kursusepõhine ülesehitus võimaldab täiskasvanul näiteks **läbida paralleelselt põhi- ja keskkhariduse taseme kursuseid**, mida praktiseeritakse Rootsis. See annab täiskasvanud õpilasele võimaluse lühendada lõputunnistuse saamiseks kuluvat õppeaega. See-eest Lätis ja Leedus rahastatakse täiskasvanu üldharidust õppeaasta kaupa ministeeriumi poolt seatud pearaha baassumma alusel, mis aga ei võimalda õpet täiskasvanu jaoks nii paindlikult üles ehitada kui kursusepõhine süsteem. Samasugused on täiskasvanute tasemehariduse rahastamise alused ka Eestis. Eestis on siiski täiskasvanutel võimalik läbida ka üksikuid kursuseid ja sel juhul rahastatakse tema õpet teatud pearaha koefitsendi alusel.

Põhjamaade praktikas peetakse oluliseks, et **täiskasvanutele suunatud põhi- ja üldkeskkhariduse sisu ja maht oleks kohandatud vastavalt täiskasvanud õppija vajadustele**. Nii Soomes, Rootsis kui ka Taanis peavad täiskasvanud sooritama oluliselt vähem kursuseid põhikooli õppekava läbimiseks kui noored samal tasemel. Soomes on oluline erinevus ka täiskasvanute ja noorte üldkeskkhariduse õppekavade mahu vahel – täiskasvanutel on kohustuslik läbida 44 ja noortel 75 kursust. Ka Eestis on täiskasvanute jaoks kohustuslike kursuste maht gümnaasiumiastmes väiksem kui noorte jaoks – vastavalt 72 ja 96 kursust –, kuid erinevus on siiski väiksem kui Soomes. Kui Lätis, Leedus ja Eestis õpivad täiskasvanud enamasti samade õppematerjalide järgi kui noored (mõningatel juhtudel koostavad õpetajad siiski omal initsiatiivil täiskasvanutele eraldi õppematerjale), siis Põhjamaades esineb olulisi erinevusi ka täiskasvanutele ja noortele suunatud õppe sisus. Nimelt on õppeained sisult praktilisemad, käsitletavad näited ja juhtumid on valitud vastavalt täiskasvanud õppija teadmistele ja huvidele. Näiteks Rootsis koostab Riiklik Haridusamet täiskasvanute üldkeskkhariduse tasandil eraldi ainekavasid ja hetkel koostatakse Soomes täiskasvanutele mõeldud digitaalseid põhikooli õppematerjale.

Kõigi kaardistatud välisriikide kogemus näitab, et põhikoolid ja gümnaasiumid püüavad **korraldada täiskasvanutele suunatud õpet võimalikult paindlikult**, et vastu tulla nende vajadustele ning tõsta õppes osalemise võimalusi ja motivatsiooni. Suuremas mahus toimub õpe siiski kontaktõppe vormis, mida suuremates koolides korraldatakse vahetustega – võimalik on osaleda õppes nii päevasel kui ka öhtusel ajal või ka nädalavahetustel. Mittestatsionaarsele õppele omaselt on aga täiskasvanute tasemeõppes iseseisva töö maht suurem kui statsionaarses õppes osalevate noorte jaoks. Teatud osas on võimalik õppes osaleda ka kaugõppe ja e-õppe vormis. E-õppe võimalusi üldkeskkhariduse pakkumiseks täiskasvanutele on laialdaselt rakendanud Taanis, kus see on riiklikult toetatud. Ka Eestis pakutav täiskasvanute üldharidus ei erine oma korralduse poolest märkimisväärselt teistest kaardistatud riikidest. Centari 2014. aasta uuringust¹³⁸ selgus, et tänane regulatsioon võimaldab koolidele ja õpetajatele üsna palju vabadust õpingute paindlikuks korraldamiseks. Seega on üldiselt õppekorraldus Eesti täiskasvanute gümnaasiumides paindlik, küll aga on ruumi e-õppe edendamiseks.

Lõpetamise tingimused ja edasised võimalused

Täiskasvanute jaoks on kaardistatud riikides **põhi- ja üldkeskkhariduse lõpetamise tingimused samad**, mis sama taset lõpetada sooviva noore jaoks. Üldiselt tähendab see, et täiskasvanu peab läbima õppekava kohustuslike kursuste mahu ja sooritama nõutud riigieksamid. Erinevus täiskasvanute ja noorte lõpetamise tingimuste vahel tuleneb siiski sellest, et näiteks Põhjamaades on mittestatsionaarses õppes õppivatele täiskasvanutele suunatud põhikooli kohustusliku õppekava maht oluliselt väiksem kui noortele suunatud statsionaarse õppekava maht. Ennekõike on oluliselt vähendatud selliste õppeainete

¹³⁷ Räs, M. L., Kallaste, E., Kaska, M., Järve, J., Anspal, S. (2014) *Põhi- ja keskkhariduseta täiskasvanute tasemehariduse tagasitoomise toetamine*. Eesti Rakendusuuringu Keskus CentAR.

¹³⁸ *Ibid.*

mahtu, mis ei ole otseselt vajalikud riigieksamiteks ettevalmistamiseks ja nende sooritamiseks. Sarnane on olukord ka Eestis, kus nii põhi- kui ka üldkeskhariduse lõpetamise tingimused erinevad noore ja täiskasvanu jaoks vaid selle poolest, et täiskasvanu jaoks on kohustuslike kursuste maht väiksem.

Kuivõrd põhi- ja üldkeskhariduse lõpetamise tingimused on nii võrdlusriikides kui ka Eestis noorele ja täiskasvanule samad, v.a riiklikust õppekavast tulenev kohustuslike kursuste maht, **ei ole põhikooli ja gümnaasiumi lõputunnistuse ning edasiste võimaluste osas pärast lõpetamist täiskasvanute ja noorte vahel erinevusi.**

8.2 Soovitused

Eesti Rakendusuringute Keskuse Centar 2014. aastal valminud uuringust¹³⁹ selgus, et keskhariduseta täiskasvanute jaoks on peamised takistused kooli tagasipöördumisel hoiakulised ja tulenevad nende sotsiaal-demograafilisest olukorrast. Enamasti väljenduvad need madalas õpimotivatsioonis ja majanduslikes raskustes. Samuti ilmnas, et inimeste teadlikkus erinevatest täiskasvanute tasemeõppe võimalustest on vähene. Seega on oluline tõsta Eestis inimeste teadlikkust täiskasvanutele pakutavate võimaluste kohta üldhariduse omandamiseks ning tegeleda aktiivselt madala haridustasemega täiskasvanute ülesleidmise ja tasemeõppesse tagasitoomisega. Välisriikide praktika näitab, et üldise teadlikkuse tõstmiseks ja madala haridustasemega täiskasvanuteni jõudmiseks tehakse erinevate osapoolte vahel tihedat koostööd ja tutvustatakse aktiivselt täiskasvanute gümnaasiumides pakutavaid võimalusi.

Eestis on vaja **suurendada koostööd erinevate institutsioonide vahel** (nt täiskasvanutele üldharidust pakkuvad õppeasutused, kohalikud omavalitsused, Eesti Töötukassa, Rajaleidja keskused, avatud noortekeskused), et tagada nende teadlikkus madala haridustasemega täiskasvanutele pakutavate võimaluste kohta tasemehariduse omandamiseks ja valmisolek vajadusel suunata täiskasvanud üldharidust omandama. Seejuures on oluline edendada senisest tihedamat koostööd **Eesti Töötukassa ja täiskasvanute gümnaasiumide** vahel, et madala haridustasemega töötud leiaksid tee poolelijäänud haridusteed lõpetama. Töötukassa spetsialistid selgitavad muu hulgas välja töötajate haridustaseme ning kui selgub, et inimesel ei ole põhi- või keskharidust, siis peaks nende ülesanne olema suunata inimene täiskasvanute gümnaasiumi juurde, kus tal on võimalik sobival viisil poolelijäänud haridustase omandada. Seejuures on oluline inimest julgustada ja selgitada talle, miks (põhi- ja) keskhariduse omandamine elus paremaks hakkamasaamiseks vajalik on.

Õpingud katkestanud noorte nõustamisel ja tasemeõppesse tagasisuunamisel on oluline roll **Rajaleidja keskustel ja avatud noortekeskustel**. On tähtis, et Rajaleidja keskuste spetsialistid ja avatud noortekeskuste noorsootöötajad selgitaksid noortele, kellel on üldhariduse omandamine pooleli jäänud, keskhariduse vajalikkust ning motiveeriks ja toetaksid neid sobiva täiskasvanute gümnaasiumi leidmisel ja sellega ühendust võtmisel. Positiivse algatusena saab siinkohal välja tuua **Noorte Tugila** programmi, mis on suunatud 15–26-aastatele õppimise või tööga hõivamata noortele ning mille raames aitavad noorsootöötajad noori jõuda oma soovides selgusele ja toetada noore haridustee jätkamist või tööturule sisenemist¹⁴⁰. Oluline on tagada, et Rajaleidja keskused ja avatud noortekeskused (sh Noorte Tugila programmi kaudu) jõuaksid võimalikult paljude mitteõppivate noorteni. Seejuures on tähtis, et nende tegevus noorte toetamisel ja suunamisel muu hulgas katkenud üldharidust omandama oleks süstemaatiline ja pidev.

Lisaks erinevate osapoolte tihedale koostööle on oluline, et **teave täiskasvanute gümnaasiumides pakutavate võimaluste kohta oleks kergesti kättesaadav ja nähtav**. Soome ja Leedu praktika näitab, et selles on oluline roll täiskasvanutele üldharidust pakkuvatel õppeasutustel, kes tegelevad ühiskonnas aktiivselt oma nähtavuse suurendamise ja võimaluste tutvustamisega. Sel eeskujul on soovitatav **tagada, et Eesti täiskasvanute gümnaasiumidel oleks püsivad rahalised vahendid teavitustöö tegemiseks**, sh madala haridustasemega täiskasvanutele pakutavate võimaluste tutvustamiseks ajakirjanduses,

¹³⁹ Räs, M. L., Kallaste, E., Kaska, M., Järve, J., Anspal, S. (2014) *Põhi- ja keskhariduseta täiskasvanute tasemeharidusse tagasitoomise toetamine*. Eesti Rakendusuringute Keskus CentAR.

¹⁴⁰ Noorte Tugila (2017) *Programmist*. <https://tugila.ee/>

sotsiaalmeedias ja avalikus ruumis. Hoiakute muutmine nii ühiskonnas üldiselt kui ka madala haridustasemega täiskasvanute seas tasemeõppesse naasmise suhtes ning teadlikkuse suurendamine täiskasvanute gümnaasiumides pakutavate võimaluste kohta on pikaajaline protsess ja seega ei piisa püsiva muutuse saavutamiseks teavitustöö projektipõhisest rahastamisest.

Kuigi välisriikide praktika näitab, et erinevate osapoolte vaheline tihe koostöö ja täiskasvanute gümnaasiumides pakutavate võimaluste laialdane teavitamine on olulised üldise teadlikkuse tõstmiseks, ei taga see kõigi põhi- ja keskhariduseta täiskasvanuteni jõudmise. Taani näitel on **põhjaliku ja koordineeritud ülevaate saamiseks madala haridustasemega täiskasvanutest vajalik keskse, riiklikult hallatava andmebaasi olemasolu**. Et andmebaasist realselt kasu oleks, peab olema selgelt paika pandud, kes on vastutav andmebaasi haldamise ja andmete sisestamise eest ning millistel institutsioonidel on andmebaasile ligipääs. Samuti peab olema paika pandud, kes vastutab madala haridustasemega inimestega kontakteerumise, nende nõustamise ja õppesse tagasisuunamise eest. Eestis on eeldused sellise andmebaasi loomiseks olemas **Eesti Hariduse Infosüsteemi (EHIS)** põhjal. EHIS-es kajastub hetkel info selle kohta, kas õpilane lõpetab põhikooli või gümnaasiumi või jätab õpingud pooleli. Lisaks tuleks kasuks, kui iga haridustee katkestanud õpilase kohta oleks andmebaasis märgitud veel vähemalt järgmised andmed: õpingute poolelijäämise tase, elukoht, kontaktandmed ja võimalusel õpingute katkemise põhjus. Andmed tasemehariduse omandamise katkestanud õpilase kohta saab EHIS-esse sisestada näiteks õppeasutus, kus inimene õpingud katkestas.

Välisriikide kogemus näitab, et üldiselt on põhi- ja keskhariduseta inimestega kontakteerumise ja tasemeõppesse tagasisuunamise eest vastutavad kohalikud omavalitsused (Rootsi ja Läti) või nende allasutused (Taanis kohalike omavalitsuste all tegutsevad Noorte Nõustamiskeskused). Ka Eestis on soovitatav kaaluda vastava ülesande seadmist **kohalikele omavalitsustele**, kuna nende kanda on ka täiskasvanute gümnaasiumide pidamine ja neis käivate inimeste toetamine. Seejuures tuleks aga silmas pidada, et antud ülesande täitmiseks oleks vastutaval asutusel **piisav ja stabiilne rahastus** – välisriikide kogemusel võib ressursside vähesus oluliselt takistada ülesande täitmist. Asutusele, mille kohutuseks seatakse põhi- ja keskhariduseta inimeste tasemeõppesse tagasisuunamine, peab olema tagatud ligipääs riiklikult hallatavale andmebaasile üldhariduse omandamise katkestanud õpilaste kohta. Et seada haridustee katkestanud inimestega kontakteerumisele ja nõustamisele selgem fookus ja vähendada sellega kaasnevat töömahtu, võib Taani eeskujul kaaluda, et kohustuslik on nõustada kõiki põhi- ja keskhariduseta noori teatud vanuseni (Taanis kuni 25-aastased). Kui kohalik omavalitsus või mõni muu vastutav asutus on põhi- või keskhariduseta inimesega suhelnud, on soovitatav lisada andmebaasi sellekohane märg. Nii saab tagada parema info liikuvuse ka olukorras, kus madala haridustasemega täiskasvanu kolib elama teise kohalikkude omavalitsusse ja temaga hakkab tegelema uus töötaja.

Madala haridustasemega täiskasvanute jaoks peab õpingute alustamine põhi- ja üldkeskhariduse omandamiseks olema võimalikult lihtne ja paindlik. Ennekõike on seejuures oluline **tagada, et põhi- või keskhariduseta täiskasvanu ei peaks alustama poolelijäänud õpinguid otsast peale, vaid saaks jätkata õpinguid tasemelt, kus need varem pooleli jäid**. Samuti on tähtis, et täiskasvanute gümnaasiumid tunnustaksid väljaspool formaalharidust omandatud teadmisi ja oskusi võrdväärsena formaalhariduses omandatud õpitulemustega. Kuigi Eestis on välja töötatud **VÕTA** ehk varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamise süsteem ning põhikooli- ja gümnaasiumiseadus lubab seda ka üldhariduskoolis rakendada, ei kasuta täiskasvanute gümnaasiumid seda sageli tegelike oskuste ja kogemuste hindamiseks ja arvestamiseks¹⁴¹. VÕTA koordineeritud ja läbipaistvaks rakendamiseks on oluline välja töötada ja täiskasvanute gümnaasiumide vahel kokku leppida **selge protseduurireeglistik**.

Soome kogemuse näitel on täiskasvanute gümnaasiumidel soovitatav sisse viia ka **õppija taseme jooksev hindamine**, et õpilane ei peaks õppima tasemel, mille kohta tal tegelikult juba teadmised olemas on. See tähendab, et kui õpetaja hindab, et täiskasvanu võiks oma teadmiste poolest olla samas aines kõrgemal tasemel, kui ta antud hetkel õpib, siis on tal õigus jooksvalt õpingute ajal teha ettepanek õpilase üleviimiseks talle sobivale tasemele. Välisriikide kaardistus ja kogutud hinnangud läbiviidud

¹⁴¹ Räis, M. L., Kallaste, E., Kaska, M., Järve, J., Anspal, S. (2014) *Põhi- ja keskhariduseta täiskasvanute tasemeharidusse tagasitoomise toetamine*. Eesti Rakendusuuringu Keskus CentAR.

intervjuudest näitavad, et täiskasvanud õppija varasemalt omandatud teadmiste ja kogemustega arvestamisel ning taseme jooksva hindamisel on märkimisväärne positiivne mõju õpimotivatsioonile.

Oluline on tagada, et täiskasvanute gümnaasiumides pakutav õpe on paindlik ja kujundatud vastavalt täiskasvanu individuaalsetele vajadustele ja võimalustele. Õppekorralduse poolest ei erine Eestis täiskasvanutele pakutav gümnaasiumiõpe oluliselt kaardistatud riikides pakutavast õppest – õppekorraldus on Eesti täiskasvanute gümnaasiumides paindlik nagu ka võrdlusriikides. Samuti ei erine oluliselt Eesti ja võrdlusriigid täiskasvanutele suunatud gümnaasiumiõppe mahu poolest. Vaid Soomes on täiskasvanutele ja noortele suunatud üldkeskhariduse kohustuslike õppemahtude vaheline erinevus suurem kui Eestis: Soomes on erinevus 31 kursust ja Eestis 24 kursust. Seega võib Soome eeskujul kaaluda ka Eestis täiskasvanutele suunatud kohustuslike kursuste mahu teatud vähendamist. Samal ajal on oluline, et üldkeskhariduse lõpetamise tingimused (v.a kohustuslike kursuste maht) oleksid täiskasvanute jaoks jätkuvalt samad, mis noorte jaoks, et tagada neile edasises elus võrdsed võimalused sama haridustaseme lõpetanud noortega (vt täpsemalt käesoleva peatüki viimane lõik). Soomes on leitud võimalus vähendada täiskasvanutele suunatud kohustuslike kursuste mahtu õppeainete arvelt, mis ei ole eelduseks ega otseselt vajalikud riiklike lõpueksamite sooritamiseks. Kokkuvõttes tuleb silmas pidada, et Eestis ei seaks täiskasvanutele mõeldud kohustuslike kursuste praeguse mahu vähendamine ohtu lõpueksamite edukat sooritamist ega vähendaks täiskasvanute edasise võimalusi kõrgkooli astumiseks.

Õppe paindlikkuse ja individuaalsuse tõstmiseks tasub kaardistatud Põhjamaade eeskujul kaaluda täiskasvanute üldharidusõppe korraldamist ja rahastamist täielikult kursusepõhisena. See võimaldab kujundada tasemeõppes osalemise täiskasvanu jaoks vastavalt tema individuaalsetele vajadustele ja võimalustele, seejuures tagades ka tema õppe rahastamise paindlikkuse ja tõhususe. Kursusepõhise õppe korral on soovitatav koostada igale täiskasvanud õppijale tema õpingute alguses individuaalne õppeplan, mille kokkupanemisel arvestatakse tema varasemate õpingute ja töökogemusega ning samuti tema eesmärkide, õpimotivatsiooni, võimaluste, vajaduste, aga ka võimalike takistustega. Õppeplanis tuleb muu hulgas paika panna, millised õppeained täiskasvanu tasemehariduse omandamiseks läbima peab, millise õppekoormusega on tal võimalik kursustel osaleda ja millisel viisil saab ta õppes osaleda. Õppeplani koostamisel tuleb analüüsida ka võimalikke asjaolusid, mis võivad takistada täiskasvanul õppes osaleda, ning võimalusel leida neile takistustele koostöös kooliga lahendus. Soovitatav on koostada individuaalne õppeplan enne õpingute alustamist õpilase ja õppeasutuse koostöös. Õppeplani täitmist tuleb jälgida õpingute ajal ja vajadusel kohandada seda vastavalt muutunud olukorrale. Põhjamaade kogemusel on individuaalne õppeplan üks oluline tööriist, millega tagatakse, et pakutav õpe vastaks võimalikult palju õpilaste vajadustele, ning aidatakse kaasa probleemide ennetamisele, mis võivad põhjustada tema õpingute katkestamise.

Kaardistatud Põhjamaade kogemusele tuginedes on tähtis tagada, et kõigis täiskasvanute gümnaasiumides oleks õpilastele kättesaadavad tugispetsialistide teenused, kuna täiskasvanud õppijad vajavad erinevat tüüpi nõustamist ning tuge takistustele lahenduste leidmisel ja õpimotivatsiooni tõstmisel. Eesti täiskasvanute gümnaasiumides on tugipersonali olemasolu kooliti erinev, kuna sageli ei ole koolidele KOV-ide poolt eraldatud selle jaoks piisavalt rahalisi vahendeid¹⁴². Seega tuleb kõigile täiskasvanute gümnaasiumidele tagada rahaliste vahendite olemasolu tugispetsialistide teenuste osutamiseks.

Kaardistuse tulemusena selgus, et kõigis riikides peetakse oluliseks, et täiskasvanutel oleks põhi- ja üldkeskhariduse lõpetamisel samad võimalused edasiõppimiseks ja tööturul osalemiseks kui sama taseme lõpetanud noortel. Soovitatav on ka Eestis jätkuvalt tagada, et täiskasvanutel, kes omandavad põhi- või üldkeskhariduse, avaneksid edasises elus samad võimalused nagu vastava haridustaseme lõpetanud noortel. Seda ennekõike põhjusel, et täiskasvanu üldharidusse tagasitoomise üks oluline eesmärk on aidata tal elus paremini hakkama saada ning avada tema jaoks järgmised õppimis- ja tööalaseid võimalused. Seeläbi aitab see kaasa ka sotsiaalselt sidusama ja võrdsema ühiskonna kujunemisele. Sellest tulenevalt peavad ka põhi- ja üldkeskhariduse lõpetamise tingimused olema

¹⁴² Räs, M. L., Kallaste, E., Kaska, M., Järve, J., Anspal, S. (2014) *Põhi- ja keskhariduseta täiskasvanute tasemehariduse tagasitoomise toetamine*. Eesti Rakendusuringute Keskus CentAR.

täiskasvanute jaoks jätkuvalt samad, mis noorte jaoks. Erinevus võib siiski tulla kohustuslike kursuste mahust, mis pannakse paika riiklike õppekavadega (sel juhul saab kohustuslike kursuste maht olla väiksem õppeainete arvelt, mis ei ole eelduseks ega vajalikud lõpueksamite sooritamiseks). Kokkuvõttes ei ole välisriikide kogemusele tuginedes soovitatav muuta Eestis kehtivaid põhimõtteid täiskasvanutele seatud põhi- ja üldkeskhariduse lõpetamise tingimuste osas.

Kokkuvõte

Omandatud haridustasemel on oluline mõju inimese tööalasele konkurentsivõimele ja sotsiaal-majanduslikule positsioonile ühiskonnas – tööle saamise tõenäosus, tööturul hakkamasaamine ja üldised võimalused elus edasi jõuda on tugevalt seotud omandatud haridustasemega ja sooviga õppida. Eestis on keskkhariduse omandanute osakaal 25–64-aastaste hulgas märkimisväärselt kõrgem kui Euroopa Liidu riikides keskmiselt – 2015. aastal oli Eestis vastav näitaja 91,1%, Euroopa Liidus keskmiselt 76,5%¹⁴³. Siiski **seisab Eesti väljakutse ees, kus suureneb põhikooliharidusega piirduvate noorte osakaal**. Kui aastatel 2005–2009 oli põhikooli lõpetajaid Eestis 88 000, siis 2013. aasta lõpuks ei olnud neist 18 000 ehk 20% omandanud põhiharidusest kõrgemat haridustaset¹⁴⁴.

Käesoleva uuringu eesmärk oli **anda ülevaade välisriikide – Läti, Leedu, Soome, Taani ja Rootsi – kogemusest ja parimatest praktikatest madala haridustasemega täiskasvanute tasemeõppesse tagasitoomisel ning neile suunatud põhi- ja üldkeskhariduse korraldamisel**. Üldjoontes keskendus uuring järgmiste teemade väljaselgitamisele.

- Kuidas on välisriikides korraldatud õppijate tagasitoomine põhi- ja üldkeskharidust omandama?
- Milline on täiskasvanutele suunatud üldhariduse sisu, maht, õppekorraldus ning õpingute alustamise ja lõpetamise tingimused?
- Kui tulemuslik on täiskasvanutele pakutav üldhariduse süsteem ehk kui paljud täiskasvanud jõuavad õpingute lõpetamiseni? Millised võimalused avanevad täiskasvanutele suunatud tasemeõppe lõpetajatel edasises elus ning kas nende edasise käekäigu kohta viiakse läbi seiret?

Uuringu tulemusena hinnati, millised on kaardistatud riikide võtmekomponendid madala haridustasemega täiskasvanute tasemeõppesse tagasitoomisel ning neile suunatud põhi- ja üldkeskhariduse korraldamisel. Välisriikide süsteemide kohta tehtud järelduste põhjal töötati välja soovitud edasisteks arendustegevusteks Eestis nii riigi tasandil kui ka üldharidust pakkuvates koolides. Uuringu tulemused põhinevad **dokumendialüüsil ning ekspertintervjuudel** ministeriumide ja valdkonda koordineerivate riigiasutuste esindajatega ning täiskasvanutele tasemeharidust pakkuvate õppeasutustega.

Kõigis uuritud riikides – Lätis, Leedus, Soomes, Rootsis ja Taanis – pakutakse täiskasvanutele tasemeharidust nii põhikooli kolmandas õppeastmes kui ka üldkeskhariduse tasandil. **Balti riikides on fookus ennekõike üldkeskhariduse pakkumisel**, kuna põhihariduse poolelijätanud täiskasvanuid on vähe¹⁴⁵. **Põhjamaades on aga viimastel aastatel hakatud üha enam tähelepanu pöörama täiskasvanutele suunatud põhihariduse pakkumisele**, kuna need riigid on olulised sisserände sihtkohad ning saabuvate immigrantide seas on ka põhihariduseta täiskasvanuid. Sellest vaatenurgast on Eesti positsioon tasemehariduse pakkumisel täiskasvanutele pigem sarnane Leedu ja Lätiga¹⁴⁶. Samas on suurem surve Põhjamaade senisele täiskasvanuhariduse süsteemile toonud seal kaasa uudsete ja paindlike lahenduste laialdasema rakendamise, millest saab eeskujul võtta ka arendustegevusteks Eestis.

Välisriikide praktika näitab, et üldise teadlikkuse tõstmiseks ja madala haridustasemega täiskasvanuteni jõudmiseks tehakse **erinevate osapoolte vahel tihedat koostööd ja tutvustatakse aktiivselt täiskasvanutele üldhariduse omandamiseks pakutavaid võimalusi**. Näiteks Soomes toimiv süsteem on heaks näiteks, kuidas tihe koostöö õppeasutuste, Töö- ja Majandusarengu Büroo ning noorsootöötajate vahel aitab kaasa täiskasvanute jõudmisele tasemeharidust omandama. Soome eeskujul on ka Eestis potentsiaali suurendada koostööd erinevate institutsioonide, eriti õppeasutuste ning Töötukassa, Rajaleidja keskuste ja avatud noortekeskuste vahel, et madala haridustasemega

¹⁴³ Eurostati andmetel: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00065&plugin=1>

¹⁴⁴ Jagger, I., Reinhold, M., Valk, A. (2016) *Analüüs: kutse- ja kõrghariduse omandanute edukus tööturul*. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.

¹⁴⁵ OECD andmetel oli Lätis ja Leedus 2015. aasta seisuga 25–64-aastaste seas 0% põhihariduseta inimesi.

¹⁴⁶ OECD andmetel oli Eestis 2015. aasta seisuga 25–64-aastaste seas 1% põhihariduseta inimesi.

täiskasvanute suunamine tasemeõppesse oleks tulemuslikum ja tõhusam. Nii Soomes kui ka Leedus peetakse oluliseks ka üldise teadlikkuse tõstmist ning täiskasvanuharidust pakkuvate õppeasutuste nähtavust ühiskonnas. Positiivsete hoiakute kujundamiseks täiskasvanutele suunatud põhi- ja üldkeskhariduse suhtes ning vastavate õppimisvõimaluste tutvustamiseks on oluline, et ka Eesti täiskasvanute gümnaasiumidel oleks tagatud püsivad rahalised vahendid teavitustöö tegemiseks, sh madala haridustasemega täiskasvanutele pakutavate võimaluste tutvustamiseks ajakirjanduses, sotsiaalmeedias ja avalikus ruumis.

Kuigi erinevate osapoolte vaheline tihe koostöö ja täiskasvanute gümnaasiumides pakutavate võimaluste laialdane teavitamine on olulised üldise teadlikkuse tõstmiseks, ei taga see kõigi põhi- ja keskhariduseta täiskasvanuteni jõudmise. Taanis, Rootsis ja Lätis on **kohalik omavalitsus kohustatud võtma ühendust oma elanikega ja pakkuma neile sobivaid õppimisvõimalusi**. Seejuures kõige põhjalikum ja koordineeritum süsteem selleks on välja töötatud Taanis, kus sealse Haridusministeeriumi eestvedamisel on loodud riiklik Noorte Andmebaas, mis koondab andmeid kuni 25-aastaste noorte kohta, kes on põhi- või keskhariduse pooleli jätnud või pole pärast põhihariduse omandamist keskhariduse tasemel õppima asunud. Andmebaas on oluline tööriist Noorte Nõustamiskeskuste jaoks, mis tegutsevad kohalike omavalitsuste all ning mille ülesanne on kontakteeruda õpingud katkestanud noortega, nõustada neid ja koostada neile õppeplaani. Et saada Eestis ülevaade madala haridustasemega täiskasvanutest, sh nende elukohast, poolelijäänud õpingutest ja teistest vajalikest andmetest, on soovitatav ka Eestis kaaluda keskse, riiklikult hallatava andmebaasi loomist (Eesti Hariduse Infosüsteemi baasil). Seejuures on aga oluline paika panna ka selge vastutuse ja ülesannete jaotus andmebaasi haldamisel, selle kasutamisel ja andmete uuendamisel ning madala haridustasemega täiskasvanute tasemeõppesse tagasisuunamisel.

Märkimisväärne mõju madala haridustasemega täiskasvanu õpimotivatsioonile on välisriikide kogemuse põhjal tema **varasemalt omandatud teadmiste ja kogemustega arvestamisel ning teadmiste taseme jooksva hindamisel**. Ennekõike on seejuures oluline tagada, et põhi- või keskhariduseta täiskasvanu ei peaks alustama poolelijäänud õpinguid otsast peale, vaid ta saaks jätkata õpinguid tasemelt, kus need varem pooleli jäid. Samuti on oluline, et täiskasvanute gümnaasiumid tunnustaksid väljaspool formaalharidust omandatud teadmisi ja oskusi võrdväärsetena formaalhariduses omandatud õpitulemustega. Soome kogemuse näitel on täiskasvanute gümnaasiumidel soovitatav sisse viia ka õppija taseme jooksev hindamine õpingute ajal, et õpilane ei peaks õppima tasemel, mille kohta tal tegelikult juba teadmised olemas on.

Põhjamaade täiskasvanute tasemehariduse süsteemides rõhutatakse, et õpe peab olema paindlik ning kujundatud vastavalt täiskasvanu individuaalsetele vajadustele ja võimalustele. Õppe paindlikkuse ja individuaalsuse tõstmiseks tasub kaardistatud Põhjamaade eeskujul kaaluda **täiskasvanute üldharidusõppe korraldamist ja rahastamist täielikult kursusepõhisena**. Kursusepõhise õppe korral on soovitatav koostada igale täiskasvanud õppijale tema õpingute alguses **individuaalne õppeplan**, mille kokkupanemisel arvestatakse tema varasemate õpingute ja töökogemusega, samuti tema eesmärkide, õpimotivatsiooni, võimaluste, vajaduste, aga ka võimalike takistustega. Oluline roll õppeplaanide koostamisel ja ka täiskasvanud õppija toetamisel õpingute ajal on **tugispetsialistidel**. Eestis tuleb samuti tagada kõigile täiskasvanute gümnaasiumidele rahaliste vahendite olemasolu tugispetsialistide teenuste osutamiseks.

Kõigis kaardistatud riikides peetakse oluliseks, et **täiskasvanutel oleks põhi- ja üldkeskhariduse omandamisel samad võimalused edasiõppimiseks ja tööturul osalemiseks kui sama taseme lõpetanud noortel**. Soovitatav on järgida sama põhimõtet jätkuvalt ka Eestis. Seda ennekõike põhjusel, et täiskasvanu üldharidusse tagasitoomise üks oluline eesmärk on aidata tal elus paremini hakkama saada ning avada tema jaoks järgmised õppimis- ja tööalaseid võimalused. Põhimõtte järgimine aitab omakorda kaasa sotsiaalselt sidusama ja võrdsema ühiskonna kujunemisele.

Executive Summary

The education level acquired has a strong influence on the person's employability and socio-economic position in the society – the likelihood of getting recruited, coping with the job market and the general opportunities of getting ahead in life are all strongly connected with the acquired level of education and willingness to learn. In Estonia, the share of people aged between 25–64 years, who have acquired upper-secondary education, is significantly higher than in the European Union member states on average – 91.1% in Estonia and 76.5% in the EU on average in 2015¹⁴⁷. However, **Estonia is facing a challenge of a growing number of young people who have obtained below upper-secondary education.** Between 2005–2009 some 88,000 people graduated from lower-secondary education in Estonia while 18,000 (20%) of them had not acquired further education level by the end of 2013¹⁴⁸.

The aim of this study was **to map best practices in five case study countries – Latvia, Lithuania, Finland, Denmark and Sweden – in supporting adults without secondary education in returning to formal education and providing them a second chance to obtain lower- and/or general upper-secondary education.** In general, the study focused on the following research questions:

- How low-educated adults have been attracted back to school to obtain secondary education (second chance education) in the case study countries?
- What is the content, volume and organisation of the secondary education provided for adults, and the conditions to begin with and to finalise these studies in the case study countries?
- How effective is the secondary education system for adults in the case study countries? How many of the adult students graduate from their studies? What are the opportunities further in life for the graduates of the adult learning programmes and is their success monitored?

The study assessed which are the key factors in the case study countries that contribute to bringing low-educated adults back to the formal education system and help in organising secondary education for adults. The findings of the study contributed to formulating recommendations that are relevant for developing second chance education in Estonia both on the state level as well as in schools providing formal education for adults. The study findings are based on the **document analysis and expert interviews** with the representatives of the ministries, national agencies and organisations offering adult formal education.

In all the case study countries – Latvia, Lithuania, Finland, Sweden and Denmark – adult formal education is provided at the lower-secondary as well as at the general upper-secondary level. **In the Baltic countries, the focus is mainly on providing general upper-secondary education** as there are not many adults who have dropped out of lower-secondary education¹⁴⁹. **The Nordic countries, however, have in recent years started to focus more on offering lower-secondary education** to adults due to witnessing increasingly large immigration levels and receiving a number of adult immigrants without lower-secondary education. From this perspective, Estonia's situation is more similar to that of Latvia and Lithuania¹⁵⁰. At the same time, the higher pressure on the adult formal education systems in the Nordic countries has brought along the adoption of new and more flexible solutions in providing adult education. Those good practices can, in turn, be adopted in Estonia for developing its adult education system.

The examples from the case study countries reveal that for improving the general awareness of and reaching to low-educated adults requires **comprehensive cooperation between different stakeholders.**

¹⁴⁷ Based on Eurostat: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00065&plugin=1>

¹⁴⁸ Jago, I., Reinhold, M., Valk, A. (2016) *Analysis: Labour market success of vocational and higher education graduates*. Tartu: Analysis Department of the Ministry of Education and Research. http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/51600/2016_LM_success.pdf?sequence=8&isAllowed=y

¹⁴⁹ According to OECD, in 2015 in Latvia and Lithuania the share of people without lower-secondary education among people aged between 25–64 years was 0%.

¹⁵⁰ According to OECD, in 2015 in Estonia the share of people without lower-secondary education among people aged between 25–64 years was 1%.

Also, **proactive promotion of different opportunities for adults to obtain secondary education** is highly recommended. The implemented approach in Finland is a good example of a comprehensive cooperation between educational institutions, the Bureau of the Work and Economic Development and youth workers, which effectively contributes to bringing adults back to the formal education system. Estonia could follow the same approach by improving and further developing the collaboration between various institutions, especially between the Estonian Unemployment Insurance Fund (*Töötukassa*), the „Pathfinder“ initiative (*Rajaleidja*), the network of open youth centres (*avatud noortekeskused*), and educational institutions for improving the efficiency and effectiveness of attracting low-educated adults back to school. The improvement of the general awareness about adult education and the visibility of educational institutions providing second chance education are acknowledged as important practices both in Finland as well as in Lithuania. Thus, to shape positive attitudes towards adult formal education and to spread knowledge about given learning opportunities in Estonia, it is crucial to provide adult upper-secondary schools (*täiskasvanute gümnaasiumid*) necessary resources for promotion activities – spreading information about the educational opportunities for less educated adults in mainstream media, social media and public places (e.g. public transport), for example.

Despite comprehensive cooperation between different stakeholders and large-scale media coverage for promoting the opportunities for adults to obtain secondary education are important to increase the general awareness, it may not ensure that every low-educated adult is reached. Thus, in Denmark, Sweden and Latvia **local governments are responsible for getting in touch with their residents and offer them suitable learning opportunities**. The most thorough and coordinated system is implemented in Denmark where the Danish Ministry of Education has initiated the establishment of the Youth Database. The database includes data about all youth (up to 25 years old) who have discontinued their primary or secondary level education. The database is an important tool for the Youth Guidance Centres which act under the local governments. One of the important objectives of the Youth Guidance Centres is to reach and counsel youth who have discontinued their education, and to assist them with compiling a further study plan. To obtain an overview about all low-educated adults in Estonia (including their place of residence, information about the status of their discontinued studies and other necessary data), a central database similar to the one used in Denmark should be considered to establish on the basis of the Estonian Education Information System (*Eesti Hariduse Infosüsteem*). For given database to function successfully, it is important to determine a clear division of the responsibilities and tasks concerning the management, usage, and updating of the database as well as contacting the low-educated adults and attracting them back to school.

The experiences learned from the case study countries suggest that one significant factor for motivating low-educated adults to continue studying is **the recognition of previously obtained knowledge and experience as part of their studies as well as the operative assessment of their actual level of knowledge during the studies**. Foremost, it is important to ensure that adults who have dropped out of school and have decided to continue their studies do not have to undertake the whole curriculum from the beginning. In other words, it is important to assure that adults can continue their studies from the point where they had previously dropped out. Second, it is important that the education institutions providing adult education acknowledge adults' attainment of knowledge and skills beyond the formal education system, and consider those as equal to the results attained in the formal education system. Moreover, it is recommended to introduce a system of an operative assessment of adult students' actual level of knowledge throughout the whole study period in Estonia, in order to avoid the repetition of studying at the level that an adult student has already attained or has knowledge about.

The adult formal education systems in the Nordic countries emphasise the flexibility and individualisation of the studies to assure that the learning process is designed according to individual needs and opportunities of an adult student. Given the example from the Nordic countries, it is recommended to consider **organising and financing the secondary education provided for adults in Estonia completely as a course-based learning system**, in order to shift towards the flexibility and individualisation of the learning process. When implementing the course-based education system it is recommended to compose an **individual study plan** for each adult student. When compiling the study plan previously obtained education and work experience should be considered, in addition to the

recognition of one's goals for life, study motivation, opportunities and needs, and possible constraints to study. Furthermore, counsellors have a substantial role in composing feasible study plans and supporting adult students to proceed with their studies. Likewise, necessary and stable financial resources for providing a **proper counselling service** have to be ensured for all the education institutions providing secondary education for adults in Estonia.

In all the case study countries as well as in Estonia it is considered important that **the same rights and opportunities to continue the studies or to enter the job market are ensured for the adult students who graduate from secondary education as for the young students who graduate from the same education level**. In Estonia, it is recommended to follow the principle also in the future. Especially due to the fact that one of the most important objectives of bringing low-educated adults back to school is to help those adults to cope better with their lives and open up new possibilities for them both in the job market and in obtaining a higher education level. In turn, the successful application of the given principle contributes to shaping a more coherent and equal society.

Lisa A Kasutatud kirjandus

Aho, S., Mäkiäho, A. (2014) *Toisen asteen koulutuksen läpäisy ja keskeyttäminen.*

http://www.oph.fi/download/156221_toisen_asteen_koulutuksen_lapaisy_ja_keskeyttaminen.pdf

Andersson, P., Köpsén, S., Larson, A., Milana, M. (2012) *Qualification paths of adult educators in Sweden and Denmark.*

<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:547806/fulltext01.pdf>

Dansk Folkeoplysnings Samråd (2017) *Hvem er DFS?* <https://www.dfs.dk/om-dfs/>

Eesti Täiskasvanute Koolitajate Assotsiatsioon Andras (2017) *Täiskasvanuhariduse edendamise ja õppimisvõimaluste avardamine.* <http://www.andras.ee/node/1297>

Euroguidance Denmark, The Danish Agency for Higher Education (2014) *Guidance in Education – the educational guidance system in Denmark.* http://ufm.dk/en/publications/2014/files-2014-1/guidance_in_education_pdfa.pdf

European Association for the Education of Adults (2011) *Country Report on Adult Education in Latvia.* http://www.eaea.org/media/resources/ae-in-europe/latvia_country-report-on-adult-education-in-latvia.pdf

European Association for the Education of Adults (2016) *Latvian Adult Education Association (LAEA).* <http://www.eaea.org/en/membership/eaea-members/latvia-latvian-adult-education-association-laea-ordinary-member.html>

Eurostat (2015) *European statistics.* <http://ec.europa.eu/eurostat>

Eurydice (2014) *Finland: Political, Social and Economic Background and Trends.*

https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Finland:Political_Social_and_Economic_Background_and_Trends

Eurydice (2015) *Finland: Adult Education and Training.*

https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Finland:Adult_Education_and_Training

Folkbildningsrådets (2017) *Folkhögskolor.* <http://www.folkbildningsradet.se/Folkhogskolor/>

Folkehøjskolernes Forening i Danmark (2017) *Folkehøjskolernes Forening i Danmark.*

<http://www.ffd.dk/foreningen>

Haridus- ja Teadusministeerium (2017) *Täiskasvanuhariduse programm 2017–2020.*

https://www.hm.ee/sites/default/files/9_taiskasvanuhariduse_programmi_2017-2020_eelnou_1.pdf

Infopankki.fi (2017) *Applying for education and training.*

<http://www.infopankki.fi/en/living-in-finland/education/joint-application-and-entrance-exams>

Innove (2016) *Täiskasvanute tagasitoomiseks kooli sai toetust 16 projekti üle Eesti.*

<http://www.innove.ee/et/uudised/626/taisakasvanute-tagasitoomiseks-kooli-sai-toetust-16-projekti-ule-eesti>

Izglītības un zinātnes ministrija (2014) *Izglītības attīstības pamatnostādnes 2014.-*

2020.gadam. <http://polsis.mk.gov.lv/documents/4781>

Jaggo, I., Reinhold, M., Valk, A. (2016) *Analüüs: kutse- ja kõrghariduse omandanute edukus tööturul.* Tartu: Haridus- ja Teadusministeeriumi analüüsiosakond.

https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/51600/Edukus_tooturul_2016.pdf?sequence=5&isAllowed=y

Jaggo, I., Reinhold, M., Valk, A. (2016) *Analysis: Labour market success of vocational and higher education graduates.* Tartu: Analysis Department of the Ministry of Education and Research.

http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/51600/2016_LM_success.pdf?sequence=8&isAllowed=y

Latvijas Pieaugušo izglītības apvienība (2016) *Par LPJA.* <http://www.laea.lv/sakums/lpia/par-lpia.aspx>

Laukkanen, E. (2010) *Wage returns to training: Evidence from Finland.* Åbo Akademi.

http://personal.inet.fi/koti/erkki_laukkanen/thesis.pdf

Leedu Statistikaamet (2017) <http://www.stat.gov.lt/en/>

Lietuvos Respublikos Seimas (2013) *Valstybinėje švietimo 2013–2022 metų strategijoje.*
<https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=b1fb6cco89d911e397b5c02d3197f382>

Lietuvos Respublikos Seimas (2014) *Lietuvos Respublikos Neformaliojo Suaugusiųjų Švietimo Įstatymo Nr. VIII-822 Pakeitimo Įstatymas.*
<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/eod30a03f61511e3b62ec716086f051f>

Lietuvos Respublikos Vyriausybė (2014) *Dėl Lietuvos Neformaliojo Suaugusiųjų Švietimo Tarybos Nuostatų Patvirtinimo ir Įgaliojimų Švietimo ir Mokslo Ministrui Suteikimo.*
<https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=10ce4a60ae9211e39b958c81fb177dob>

Lithuanian Adult Education Centres Leaders Association (2016) *About Lithuanian Adult Education Centres Leaders Association.* <http://lsmcva.lt/?lang=en>

Lithuanian Association of Adult Education (2016) *About LAEA.* <http://www.lssa.smm.lt/en/>

Lithuanian Ministry of Education and Science (2016) *Savišvietos ir Neformaliuoju Būdu Įgytų Kompetencijų Pripažinimas.*
https://www.smm.lt/uploads/documents/tyrimai_ir_analizes/Savi%C5%A1vietos%20pripa%C5%BEinimas_GALUTINIS.pdf

Lāti Statistikaamet (2011) *Participation in adult education by sex, age, level of education and labour status.* http://data.csb.gov.lv/pxweb/en/Sociala/Sociala_ikgad_pieaug_izgl/09-60.px/table/tableViewLayout2?rxid=a3d523b3-1982-4ce5-909d-559f97cbd54d

Lāti Statistikaamet (2013) *Main Results of Adult Education Survey.*
http://www.csb.gov.lv/sites/default/files/nr_23_apsekojuma_pieauguso_izglitiba_rezultati_13_00_lv_en_o.pdf

Ministeriet for Børn, Undervisning og Ligestilling (2013) *Bekendtgørelse af lov om almen voksenuddannelse og om anerkendelse af realkompetence i forhold til fag i almen voksenuddannelse, i hf-uddannelsen og i uddannelsen til studentereksamen (avu-loven).*
<https://www.retsinformation.dk/forms/r0710.aspx?id=158237>

Noorte Tugila (2017) *Programmist.* <https://tugila.ee/>

Nordlund, M., Stehlik, T., Strandh, M. (2013) *Investment in Second-Chance Education for adults and income development in Sweden.* *Journal of Education and Work* 26(5).
<http://dx.doi.org/10.1080/13639080.2012.664633>

OECD (2016) *Education at a Glance 2016: OECD Indicators.* OECD Publishing, Paris.
http://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance_19991487

Opetushallitus (2015) *Aikuisten perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2015.*
http://www.oph.fi/download/167162_aikuisten_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2015.pdf

Opetushallitus (2017) *Aikuisten perusopetus.*
http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/perusopetus/aikuisten_perusopetus

Opetushallitus (2017) *Opetushallitus.* <http://www.oph.fi/opetushallitus>

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2017) *Lukiokoulutus.* <http://minedu.fi/lukiokoulutus>

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2017) *Opetus- ja kulttuuriministeriön tehtävät ja tavoitteet.*
<http://minedu.fi/tehtavat-ja-tavoitteet>

Opintopolku.fi (2017) *Aikuishukio.* <https://opintopolku.fi/wp/aikuiskoulutus/aikuishukio/>

Opintopolku.fi (2017) *Peruskoulu aikuisille.* <https://opintopolku.fi/wp/aikuiskoulutus/peruskoulu-aikuisille/>

Pigozne, T. (2015) *Trends and Issues in Adult Education Evaluation: The Latvia Case.*
<http://www.davidpublisher.org/Public/uploads/Contribute/55f2735927b21.pdf>

Prime Minister's Office Finland (2015) *Finland, a land of solutions. Strategic Programme of Prime Minister Juha Sipilä's Government.* Government Publications, 12/2015.

http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_EN_YHDISTETTY_netti.pdf/8d2e1a66-e24a-4073-8303-ee3127fbfcac

Regeringen (2012) *Förordning (SKOLFS 2012:101) om läroplan för vuxenutbildningen.*

<http://www.skolverket.se/skolfs?id=2530>

Riksdag (2010) *Gymnasieförordning (2010:2039).*

http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/gymnasieforordning-20102039_sfs-2010-2039

Riksdag (2010) *Skollag (2010:800).*

http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800#K20

Riksdag (2011) *Förordning (2011:1108) om vuxenutbildning.*

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-20111108-om-vuxenutbildning_sfs-2011-1108

Räis, M. L., Kallaste, E., Kaska, M., Järve, J., Anspal, S. (2014) *Põhi- ja keskhariduseta täiskasvanute tasemeharidusse tagasitoomise toetamine.* Eesti Rakendusuuringute Keskus CentAR.

<http://www.centar.ee/uus/wp-content/uploads/2014/06/Uuringu-raport-P%C3%B5hi-ja-keskhariduseta-%C3%A4iskasvanute-tasemeharidusse-tagasitoomine-final.pdf>

Saeima (1995) *Augstskolu likums.* <https://likumi.lv/doc.php?id=37967>

Saeima (1998) *Izglītības likums.* <https://likumi.lv/doc.php?id=50759>

Saeima (1999) *Profesionālās izglītības likums.* <https://likumi.lv/doc.php?id=20244>

Saeima (1999) *Vispārējās izglītības likums.* <https://likumi.lv/doc.php?id=20243>

Skolverket (2010) *The Swedish National Agency for Education supervises and provides support for better schooling.* <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2492>

Skolverket (2012) *Kommunal vuxenutbildning på grundläggande nivå.*

<http://www.skolverket.se/publikationer?id=2937>

Skolverket (2012) *Läroplan för vuxenutbildningen 2012.*

https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D2945

Skolverket (2013) *Individuell studieplan inom vuxenutbildningen.*

https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D2957

Skolverket (2013) *Kommunal vuxenutbildning.*

<http://www.skolverket.se/publikationer?id=3324>

Skolverket (2016) *Elever och resultat i kommunal vuxenutbildning år 2015.*

<http://www.skolverket.se/publikationer?id=3669>

Skolverket (2016) *Etableringsstatus efter kommunal vuxenutbildning.*

<https://www.skolverket.se/statistik-och-utvardering/statistik-i-tabeller/komvux/etableringsstatus-efter-kommunal-vuxenutbildning-1.243459>

Skolverket (2016) *Kommunal vuxenutbildning på grundläggande nivå. Reviderad 2016.*

<http://www.skolverket.se/publikationer?id=3743>

Skolverket (2017) <https://www.skolverket.se/>

Studyinfo.fi (2017) *Applying to general upper secondary education.* <https://studyinfo.fi/wp2/en/general-upper-secondary-education/applying/>

Studyinfo.fi (2017) *Preparatory education for general upper secondary.*

<https://studyinfo.fi/wp2/en/general-upper-secondary-education/preparatory-education-for-general-upper-secondary/>

Švietimo ir mokslo ministerija (2015) *Suaugusiųjų Mokymasis: Kiek Mokosi, Ką Moka, ar Turi Galimybių Mokyti?* <https://ec.europa.eu/epale/sites/epale/files/2016-epale-lt-00011.pdf>

Tilastokeskus (2017) <http://www.stat.fi/til/index.html>

Totoraitis, R., Tamošiūnas, T., Vaicekauskienė, V., Trečiokienė, E., Žilinskaitė, L. (2007) *The Development and State of the Art of Adult Learning and Education.* http://www.uil.unesco.org/fileadmin/multimedia/uil/confintea/pdf/National_Reports/Europe%20-%20North%20America/Lithuania.pdf

UddannelsesGuiden (2017) *Forberedende voksenundervisning (FVU).* <https://www.ug.dk/uddannelser/grundskoleundervisning/almenvoksenuddannelse/forberedende-voksenundervisning-fvu>

Undervisningsministeriet (2000) *Kvalitet der kan ses.* <http://static.uvm.dk/Publikationer/2000/kvalitet/4.htm>

Undervisningsministeriet (2016) *Lov om de gymnasiale uddannelser.* <https://www.retsinformation.dk/Forms/RO710.aspx?id=186027>

Undervisningsministeriet (2017) *About educational and vocational guidance.* <http://eng.uvm.dk/educational-and-vocational-guidance/guidance>

Undervisningsministeriet (2017) *Bekendtgørelse af lov om forberedende voksenundervisning og ordblindeundervisning for voksne.* <https://www.retsinformation.dk/Forms/RO710.aspx?id=186434>

Undervisningsministeriet (2017) *Non-formal adult education.* <http://eng.uvm.dk/adult-education-and-continuing-training/non-formal-adult-education>

Undervisningsministeriet (2017) *The General Adult Education Programme.* <http://eng.uvm.dk/adult-education-and-continuing-training/the-general-adult-education-programme>

Undervisningsministeriet (2017) *The taximeter system.* <http://eng.uvm.dk/general-overview/the-taximeter-system>

Undervisningsministeriet (2017) *Youth Guidance Centres.* <http://eng.uvm.dk/educational-and-vocational-guidance/youth-guidance-centres>

Valk, A. (2016) *Madala haridustasemega noored.* Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium. https://hm.ee/sites/default/files/haridusmin_madala_haridustasemega_noorte_osakaal.pdf

VEU center (2017) *Om os.* <http://www.veu-center.dk/shared/om-os.html>

VUC (2017) *Lederforeningen for VUC.* <http://vuc.dk/om-vuc/lederforeningen-for-vuc/>

Yanh, J. (2015) *Recognition, Validation and Accreditation of Non-formal and Informal Learning in UNESCO Member States.* <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002326/232656e.pdf>

Lisa B Intervjueeritute nimekiri

Uuringu käigus viidi läbi 14 ekspertintervjuud.

	Nimi	Riik	Organisatsioon	Ametikoht	Intervjuu kuupäev
1	Baiba Basker	Läti	Läti Haridus- ja Teadusministeerium	Hariduse osakonna asedirektor õpetajate ja täiskasvanuhariduse alal	03.02.2017 (e-posti teel)
2	Vaira Ābele	Läti	Limbažu 3. vidusskolas struktūrvienība / Limbaži Secondary School № 2	Täiskasvanuhariduse osakonna juht	24.02.2017
3	Loreta Gražalienė	Leedu	Leedu Haridus- ja Teadusministeerium	Põhi- ja keskkhariduse osakonna peaspetsialist	10.02.2017
4	Natalja Kimso	Leedu	Vilniaus suaugusiųjų mokymo centras / Vilnius Adult Education Centre	Direktor	14.02.2017
5	Leena Nissilä	Soome	Opetushallitus / Finnish National Agency for Education	Üld- ja alushariduse osakonna juhataja kohusetäitja; Täiskasvanute vabahariduse ja kultuuriliste vähemuste hariduse osakonna juhataja	10.02.2017
6	Matti Ranta	Soome	Opetushallitus / Finnish National Agency for Education	Üld- ja alushariduse osakonna ning Täiskasvanute vabahariduse ja kultuuriliste vähemuste hariduse osakonna ekspert	13.02.2017, 31.03.2017 (e-posti teel)
7	Jyrki Sipilä	Soome	Helsingin aikuisopisto / Institute of Adult Education in Helsinki	Asedirektor	22.02.2017
8	Sari Liski	Soome	Eiran aikuislukio / Eira High School for Adults	Asedirektor	06.03.2017

9	Christina Månberg	Rootsi	Rootsi Haridus- ja Teadusministeerium	Kesk- ja täiskasvanuhariduse osakonna asejuhataja	22.02.2017
10	Marcello Marrone	Rootsi	Skolverket / Swedish National Agency for Education	Täiskasvanuhariduse osakonna juhataja	07.03.2017
11	Elisabet Mörnerud	Rootsi	Hyllie Park Folkhögskola / Hyllie Park Folk High School	Direktor (täiskasvanuharidus immigrantidele)	07.03.2017
12	Jørgen Balling Rasmussen	Taani	Taani Haridusministeerium	Üldkeskhariduse osakonna õppekonsultant	16.02.2017
13	Terje Haidak	Eesti	Eesti Haridus- ja Teadusministeerium	Täiskasvanuhariduse osakonna juhataja	21.02.2017
14	Marika Kaasik	Eesti	Tartu Täiskasvanute Gümnaasium	Direktor	07.03.2017

Lisa C Ülevaade intervjueeritud haridusasutustest

	Riik	Haridusasutus	Omanik	Intervjuus käsitletud haridusprogramm	Õpilaste arv
1	Läti	Limbažu 3. vidusskolas struktūrvienība / Limbaži Secondary School № 2 / Limbaži Keskkool № 2	Kohalik omavalitsus	Täiskasvanutele suunatud põhi- ja üldkeskharidus	Kokku 84
2	Leedu	Vilniaus suaugusiųjų mokymo centras / Vilnius Adult Education Centre / Vilniuse Täiskasvanuhariduse Keskus	Kohalik omavalitsus	Täiskasvanutele suunatud üldkeskharidus	Kokku 519
3	Soome	Helsingin aikuisopisto / Institute of Adult Education in Helsinki / Helsingi Täiskasvanuhariduse Instituut	Eraõiguslik organisatsioon (omanikuks ametiühingud)	Täiskasvanutele suunatud põhiharidus	Kokku ~9500, põhihariduse õppes ~200
4	Soome	Eiran aikuislukio / Eira High School for Adults / Eira Täiskasvanute Gümnaasium	Eraõiguslik organisatsioon	Täiskasvanutele suunatud põhi- ja üldkeskharidus	Üldkeskhariduse õppes ~900, põhihariduse õppes ~400, põhikooliks ettevalmistaval kursusel ~300
5	Rootsi	Hyllie Park Folkhögskola / Hyllie Park Folk High School / Hyllie Park Rahvaülikool	Eraõiguslik organisatsioon (omanikuks kiriklik mittetulundusühing)	Sisserändajatele suunatud rootsi keele kursused	Kokku ~700, rootsi keele kursustel ~600

Lisa D Intervjuude kavad

D.1 Intervjuu kava haridusministeeriumite ja valdkonda koordineerivate riigiasutuste esindajatele

Läbiviidud intervjuude sisu haridusministeeriumite ja valdkonda koordineerivate riigiasutuste esindajatega erines mõnevõrra riigiti tulenevalt täiskasvanuhariduse pakkumise erinevast kontekstist, varasema analüüsi raames üles kerkinud küsimustest ja andmelünkadest ning potentsiaalsetest parimatest praktikatest. Järgnevalt on esitatud intervjuu põhiküsimused Taani Haridusministeeriumi esindajaga läbiviidud intervjuu näitel.

Introduction

1. Could you please first introduce yourself? What is your profession? How are you related to providing formal adult education in Denmark?

Main interview questions

2. Please describe what are the second chance possibilities for adults in Denmark to obtain lower-secondary and general upper-secondary education.
3. How the tasks of providing lower-secondary and general upper-secondary education for adults are divided between different bodies? Has the private sector been involved in the provision of second chance education? Please describe.
4. Who and how funds the provision of lower-secondary and general upper-secondary education for adults? How are the financial resources allocated to the implementation of second chance education policies?
5. How people without lower- or upper-secondary education are reached in Denmark and how they are attracted to take part in education? Who are the stakeholders involved in reaching low-educated adults (local government, state, unemployment insurance fund, etc.)? Who keeps records of them and how the system is organised generally?
6. Please describe what are the most effective and sustainable activities by different cooperating bodies to reach the target group.
7. Are specific target groups given special consideration or special measures? Please describe.
8. How does the delivery structure, content, volume and learning management of the secondary education targeted towards adults differ from the secondary education targeted towards younger students? Please describe.
9. How flexible is the lower-secondary and general upper-secondary education for adults compared to the secondary education targeted towards younger students? Are there different entry and exit conditions? Please describe.
10. How many times is the adult allowed to start his/her lower-secondary or general upper-secondary studies at the same level all over again? Please describe.
11. Is there any time limit set for the study period? Please describe.
12. What previous education and experience of an adult is taken into consideration and what is its relevance? Does it lead to any differences in learning? Please describe.

13. Is any additional support (in addition to the second chance education) provided to support the student to get him/her to continue learning? Are there any measures to decrease interruption? What measures? Please describe.
14. What further opportunities do the graduates from the second chance lower- and upper-secondary education have in terms of gaining further education and participating in the labour market? Do their opportunities differ from that of the regular students? Please describe.
15. Are these graduates monitored and followed up? What are the results of the monitoring so far?
16. Please describe the main challenges with implementing second chance education? What are the main reasons why the target group does not make use of available second chance education initiatives and/or drops out from second chance education.
17. Please describe whether there have been any big changes in the second chance education policies recently? How are second chance education policies related to other policies? How these policies support/counteract the application of second chance education policies? Can you please recommend any policy documents that define the policy environment?

Closing

18. We would also like to interview a representative of a second chance education provider? Do you have any recommendations who that could be? Any school, institution, project?
19. Can you please recommend any reports, evaluations or databases that could be useful for us?

D.2 Intervjuu kava täiskasvanute tasemehariduse pakkujatele

Name of the second chance education provider	
Type of the education provider (evening school, upper-secondary school for adults, adult education centre, etc.)	
Ownership (state, local municipality, private)	
Location (city, country)	
Number of students	
Types/levels of education provided (formal education: lower-secondary education, upper-secondary education; non-formal education programmes, etc.)	
Funding (government, local municipality, students)	
Name of the study programme and/or level of degree programme in the focus of the interview (e.g. upper-secondary studies for adults)	
Launch year	
Number of participants in the programme	
Funding structure of the programme (e.g. government support based on the number of students, government support based on the number of graduates, results-based financing)	
Objectives of the study programme (does it address any specific problem?)	
Target group of the study programme	
How is the target group reached? How is the target group attracted to take part in the programme? Who is responsible for that?	
Specificities in the content and volume of the study programme (e.g. compared to the general secondary education system)	
Delivery structure (e.g. differences compared to the general secondary education system such as provision of	

evening courses/day-time courses, share of independent work, distance learning, etc.)	
Entry conditions (any differences compared to general secondary education system?)	
Conditions for graduation, type of certificate received (any differences compared to general secondary education system?)	
Are there any time limitations set for the study period? How is it ensured that the study period is not prolonged?	
Are there any limitations set for the commencement of studies (e.g. how many times it is possible to start studying all over again, age limitations)? Are there any measures to decrease interruption?	
Type of support provided for learners (e.g. free meals, child care, voluntary additional year, preparatory courses, etc.)	
Success of the programme (is it considered an example of best practice?)	
Main challenges in relation to the application of the programme	
How many adults (%), who participate in the programme, obtain upper-secondary diploma? What are the main barriers for obtaining the diploma?	
Is any monitoring/follow-up made to determine what the graduates do next? If yes, what are the results?	
Closing	
Suggestions on the studies, evaluations, databases, etc.	
Name of the interviewee	
Position	
Name of the interviewer	
Interview date & time	

technopolis |group| Baltics
Narva mnt 5, 5th floor
Tallinn 10117
Estonia
T +372 644 0435
E info.ee@technopolis-group.com
www.technopolis-group.com